

ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
“УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ”

На правах рукопису

ГЕРЦОВСЬКА НАТАЛІЯ ОЛЕКСІЇВНА

УДК: 81-115: 81'373 (=111 + =161,2)

**ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНЕ ПОЛЕ УСПІХУ ЯК СКЛАДОВА
КАТЕГОРИЗАЦІЇ І КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЇ ДІЙСНОСТІ
(на матеріалі англійської та української мов)**

10.02.17 – порівняльно-історичне і типологічне мовознавство

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук

Науковий керівник :
Фабіан Мирослава Петрівна
доктор філологічних наук, професор

УЖГОРОД – 2011

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	4
ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ УСПІХУ ЯК ФРАГМЕНТУ КАТЕГОРИЗАЦІЇ ТА КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЇ ДІЙСНОСТІ.	14
1.1. Теоретичні підходи до дослідження процесів категоризації та концептуалізації дійсності.	14
1.1.1. Принципи категоризації явищ навколишньої дійсності.	21
1.1.2. Залежність від контексту та культурні моделі. ...	26
1.2. УСПІХ у різних сферах гуманітарного знання	28
1.3. Лексико-семантичне поле як фрагмент категоризації та концептуалізації дійсності	36
1.3.1. Лексико-семантичне поле УСПІХУ як фрагмент мовної картини світу англійців та українців.	41
1.3.2. Типологія слів лексико-семантичних полів ЛСП УСПІХУ в англійській та українській мовах. ...	42
1.4. Методика зіставного дослідження лексико- семантичного поля УСПІХУ в англійській та українській мовах.	48
Висновки до розділу 1	52
РОЗДІЛ 2. ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНЕ ПОЛЕ УСПІХУ ЯК СКЛАДОВА КАТЕГОРИЗАЦІЇ ДІЙСНОСТІ НОСІЯМИ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ	55
2.1. Ядерно-периферійна модель лексико-семантичного поля	

УСПІХУ сучасних англійської та української мов.	55
2.2. Рубрики категоризованого досвіду ЛСП УСПІХУ в сучасній англійській мові.	59
2.3. Компоненти лексико-семантичного поля УСПІХУ в сучасній українській мові.	91
Висновки до розділу 2	102
РОЗДІЛ 3. ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНЕ ПОЛЕ УСПІХУ ЯК СКЛАДОВА КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЇ ДІЙНОСТІ НОСІЯМИ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ.	105
3.1. Зіставлення семантики англійських та українських лексичних одиниць лексико-семантичних полів УСПІХУ.	105
3.2. Зіставлення семного складу англійських та українських слів лексико-семантичних полів УСПІХУ.	128
3.3. Зовнішня організація зіставляваних лексико-семантичних полів УСПІХУ англійської та української мов.	142
3.4. Внутрішня системно-структурна організація зіставляваних лексико-семантичних полів УСПІХУ англійської та української мов.	148
Висновки до розділу 3	162
ВИСНОВКИ	167
ДОДАТКИ	172
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	179
СПИСОК ДОВІДНИКОВИХ ДЖЕРЕЛ	201

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ВОС – Великий Оксфордський словник

ККС – концептуальна картина світу

КС – картина світу

ЛСГ – лексико-семантична група

ЛСП – лексико-семантичне поле

МКС – мовна картина світу

НМКС – національно-мовна картина світу

СУМ – Словник української мови

англ. – англійська

араб. – арабська

біл. – білоруська

болг. – болгарська

в.-луж. – верхньо-лужанська говірка

візант. – візантійська

герм. – германська

грец. – грецька

д.-в.-н. – давньоверхньонімецька

д.-інд. – давньоіндійська

др. – давньоруська

діал. – діалектне

ек. – економіка

іст. – історія

лат. – латинська

лит. – литовська

лтс. – латиська

мн. – множина

напр. – наприклад

нім. – німецька

нов.-в.-н. – нововверхньонімецька

пол. – польська
рос. – російська
сербохорв. – сербохорватська
слов. – словацька
словен. – словенська
соц. – соціологія
серб. – сербська
стсл. – старослов'янська
староангл. – староанглійська
старонорм. – старонорманська
старофр. – старофранцузька
трансп. – транспорт
укр. – українська
фр. – французька
чеськ. – чеська

ВСТУП

Дисертація присвячена вивченню лексико-семантичного поля УСПХУ як складової категоризації і концептуалізації дійсності в свідомості носіїв англійської та української мов. У роботі виявлено спільні механізми процесу категоризації лексико-семантичного поля УСПХУ в зіставлюваних лінгвокультурах, а також відмінності в концептуалізації уявлень про УСПХУ у стереотипному мисленні представників англійської та української етнокультур.

Сучасна когнітивна семантика характеризується новим вектором у вивченні процесів категоризації і концептуалізації явищ навколишньої дійсності, де вони співвідносяться як різновиди мисленнєво-мовленнєвої діяльності людини, сприяючи виокремленню мінімальних одиниць людського досвіду та їхньому об'єднанню у класи (І. Голубовська, С. Жаботинська, З. Попова, Й. Стернін, G. Lafoff, R. Jackendoff, J. Taylor).

При цьому особливий інтерес лінгвістів зосереджено на зіставно-типологічному аналізі *концептів* як одиниць мислення в наївній картині світу різних народів (“чистий” – в англійській та українській мовах (С. Потапчук), “піар” – в англійській, українській та російській (Г. Ваніна), “шлях” – в англійській, французькій та українській (О. Пальчевська), “багатство” – в англійській, німецькій, українській та російській (О. Сурмач), “прекрасний/потворний” – в англійській та українській (Т. Семегин), “життя і смерть” – в українській та італійській (О. Близнюк), “дім і сім'я” – в російській, англійській і французькій (Т. Сорока), “краса” – в китайській та російській (А. Пак), “війна” – в англійській та російській (Л. Венедиктова), “подорож” – в німецькій і татарській мовах (А. Кошенкова), “правда/істина/truth” – в російській та англійській (М. Агієнко). Окрім того, як складові наукової картини світу дослідники зіставляли *терміни* зі сфер мистецтва – в англійській та українській мовах (В. Старко), економіки – в українській та російській (Г. Пастернак), юриспруденції – в українській та англійській

(А. Ляшук), лінгвістики – в українській та англійській (Л. Рогач), кібернетики – в англійській, українській та російській (Е. Брагіна), а також *соматизми* у сферах фізики, хімії, астрономії, ботаніки, анатомії, медицини, географії, військової справи та юриспруденції у мовах романської і слов'янської груп (О. Государська).

Натомість і досі не розв'язаним залишається питання щодо первинності/вторинності процесів категоризації і концептуалізації світу, де перевага в науковій дискусії віддається їхньому взаємозв'язку (О. Кубрякова, J. Bruner, J. Goodnow, G. Austin, E. Tobach, G. Greenberg, R. Langacker), хоча й доводиться те, що категоризація відображає рівень свідомості, тобто є первинною операцією (М. Болдирев, І. Насталовська, L. Wittgenstein, E. Rosch, F. Ungerer), тимчасом, як концептуалізація – рівень мислення (В. Карасик, А. Приходько, М. Скаб, G. Lakoff, M. Johnson). З огляду на це, окрему проблему становить ключовий момент цієї дискусії щодо спільного/відмінного членування дійсності представниками різних лінгвокультур за допомогою сегментів, квантів, фрагментів тощо (Н. Арутюванова, В. Манакін, Т. Радзієвська, О. Тищенко, М. Фабіан, A. Wierzbicka).

Останнім часом актуалізувалися дослідження *лексико-семантичних полів* як фрагментів мовної картини світу, що відображають відповідні аспекти концептуальної картини світу, зокрема і *ментальних понять* як внутрішнього відображення повсякденної діяльності в свідомості людини (“чоловік і жінка” на матеріалі англійської та української мов (О. Бондаренко), “радість” – англійської та російської мов (О. Кір'якова), “добро” – англійської та української мов (Н. Іваненко), “Бог/God” – англійської та української мов (Т. Нікульшина).

Одним із таких понять є УСПІХ, що вже підлягав науковому спостереженню, проте в одній лінгвокультурі: як складова *американської мрії* (К. Карпова), як компонент метафоричних моделей (А. Сніжко), у поєднанні з концептами *щастя* і *радість* в етноспецифічній картині світу

українського народу (Н. Кулик). Оскільки УСПХ є культурно детермінованим ментальним поняттям, то на часі зіставно-типологічне його дослідження як складової категоризації та концептуалізації дійсності на матеріалі англійської й української мов.

Актуальність дисертаційної роботи зумовлена загальним спрямуванням лінгвістичних праць на вивчення проблем співвідношення мови і свідомості, мови і мислення, що набувають оновленої інтерпретації з позицій когнітивної семантики. Поєднання зіставно-типологічного і порівняльно-історичного підходів з лінгвокультурологічним аналізом до вивчення одного із ментальних понять, яким є УСПХ є необхідним для виявлення його закономірностей у процесах категоризації й концептуалізації дійсності представниками англійської та української лінгвокультур, а також відмінностей, пов'язаних із ціннісними стереотипами його сприйняття та осмислення носіями зіставляваних мов.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до тематичного плану науково-дослідних робіт факультету романо-германської філології Державного вищого навчального закладу “Ужгородський національний університет” за напрямом “Англійська мова в її зв'язках з іншими мовами світу: прагмасемантичний, лінгвокультурологічний та дидактичний аспекти” (тему дисертації затверджено вченою радою Державного вищого навчального закладу “Ужгородський національний університет” – протокол № 6 від 27 червня 2007 р., перезатверджено вченою радою Державного вищого навчального закладу “Ужгородський національний університет” – протокол №12 від 25 листопада 2010 р. та спеціалізованою вченою радою К. 26.053.15 – протокол № 4 від 12 квітня 2011 р.).

Метою дисертаційної роботи є встановлення структури лексико-семантичного поля УСПХУ як фрагменту категоризації та концептуалізації дійсності носіями англійської та української мов.

Поставлена мета передбачає вирішення таких **завдань**:

- визначити теоретико-методологічні засади вивчення лексико-семантичного поля УСПХУ як складової категоризації та концептуалізації дійсності в англійській та українській мовах;
- розробити комплексну методику зіставно-типологічного аналізу слів на позначення успіху в зіставляваних мовах;
- виявити особливості семантичної структури лексеми success/успіх в неблизькоспоріднених мовах;
- виокремлення рубрик категоризованого досвіду лексико-семантичного поля УСПХУ у свідомості носіїв зіставляваних мов;
- встановити семний склад мовних одиниць лексико-семантичних полів УСПХУ як фрагментів концептуалізації дійсності носіями англійської та української мов ;
- розкрити особливості системно-структурної організації лексико-семантичних полів УСПХУ в досліджуваних мовах;

Об’єкт дослідження становлять лексико-семантичні поля УСПХУ в англійській та українській мовах.

Предметом вивчення є засоби категоризації та концептуалізації лексико-семантичних полів УСПХУ в зіставляваних мовах.

Джерельною базою дисертації є: Cambridge International Dictionary of English (P. Procter); Collins Cobuild Advanced Learner’s English Dictionary (Електронний ресурс); English Thesaurus (D. Treffry); Macmillan English Dictionary for Advanced Learners (ed. by M. Rundell); Oxford Advanced Learner’s Dictionary of Current English (A. Hornby); Oxford Collocations. Dictionary for Students of English (D. Lea); Oxford English Dictionary: in 12 vol. (ed. by J. Murray); Oxford Learner’s Wordfinder Dictionary (H. Trappes-Lomax); Roget’s Thesaurus (R. Dutch); The New American Roget’s College Thesaurus in Dictionary Form (ed. by Ph. Morehead); Webster’s New World Thesaurus (Ch. Laird); Великий тлумачний словник сучасної української мови (за ред. В. Бусела); Словник української мови: в 11 т. (за ред. І. Білодіда); Modern Guide to Synonyms and Related Words (S. Hayakawa); Словник синонімів

української мови: в 2 т. (за ред. А. Бурячка та ін.); Online Etymological Dictionary (Електронний ресурс); The Barnhart Dictionary of Etymology (R. Barnhart); Етимологічно-семантичний словник української мови: у 4 т. (за ред. Ю. Мулика-Луцика); Этимологический словарь русского языка: в 4 т. (М. Фасмер).

Фактичний матеріал дисертації становлять 537 лексичних одиниць на позначення УСПІХУ: 385 в англійській мові та 152 – в українській, у формулах тлумачення яких було виявлено 2864 семи: 2054 в англійській та 810 – в українській мові.

Методи дослідження. За допомогою *порівняльно-історичного методу* виявлено первісну семантичну структуру лексеми успіх/success в англійській та українській мовах; *зіставно-типологічний метод* дозволив виявити спільні та відмінні особливості семантики слів на позначення УСПІХУ в англійській та українській мовах. На основі *методики компонентного аналізу* й елементів *концептуального аналізу* розкрито особливості семантичної структури одиниць ЛСП УСПІХ як складової категоризації та концептуалізації дійсності носіями зіставляюваних мов; *методика формалізованого аналізу лексичної семантики* (процедура ступінчастої ідентифікації, математичні теорії множин та графів) застосовано для визначення ієрархії одиниць, побудови матриць та графів ЛСП УСПІХУ в англійській та українській мовах; *процедура кількісних підрахунків* – для зіставлення кількісних параметрів ЛСП УСПІХУ як фрагментів мовних картин світу у досліджуваних мовах.

Наукова новизна одержаних результатів визначається тим, що в роботі *вперше проведено* зіставно-типологічне дослідження лексико-семантичного поля УСПІХУ в англійській та українській мовах; *уперше встановлено* різну генетичну основу семантичної структури лексем успіх/success в неблизькоспоріднених мовах (старослов'янську основу української та латинську основу англійської лексем), спільні рубрики категоризованого досвіду поняття УСПІХУ у свідомості представників

англійської та української лінгвокультур: ‘досягнення запланованого’, ‘певне почуття, ставлення до особи, що досягла УСПХУ’, ‘об’єктивні фактори успішності (удача, шанс, доля)’, ‘певна якість, властивість успішної особи’, ‘негативна складова, невдача’, ‘намагання, намір, ціль’, ‘змагання, боротьба’, ‘достаток, матеріальне забезпечення’, розбіжності у лексичному (переважаюча кількість полісемічних лексичних одиниць в англійському лексико-семантичному полі УСПХУ та моносемічних – в українському) та семному (тенденція до кількісної переваги монофункціональних сем над поліфункціональними семами в обох мовах) наповненні зіставляваних полів; *уперше визначено* структуру лексико-семантичних полів УСПХУ, що складається з ядра (*fortune, result, honour; щастя, вінець, талан, доля*), ближньої, дальньої та крайньої периферії (*case, advantage, misfortune, mischance, рекорд, змагання, песимізм, наслідок*), основних центрів (*accident, success, advantage, triumph, effort, торжество, успіх* та ін), мікроцентрів (*result, felicity, luck, benefit, failure, вінець, фортуна, заздрість, розвиток, недолік* та ін.), етноспецифічні особливості лексико-семантичних полів УСПХУ: базові ознаки ‘досягнення бажаного результату та поважного ставлення до себе оточуючих’ (носії англійської мови), ‘матеріальний достаток та інші нематеріальні винагороди, об’єктивні обставини та відповідні людські якості, що сприяють досягненню УСПХУ’ (носії української мови); периферійні ознаки: ‘невдале звершення запланованого’ (носії англійської мови), ‘націленість, результативність’ (носії української мови), системні відношення в межах досліджуваних полів: наявність дво-, три-, чотири-, п’яти- і більше ступінчастих опосередкованих зв’язків між елементами поля в англійській, порівняно з дво-, три-, чотирикомпонентними зв’язками – в українській мові.

Теоретичне значення дисертації пов’язане із поглибленням основних положень лексичної семантики (системно-структурна організації лексико-семантичних полів), когнітивної семантики (процеси і механізми категоризації та концептуалізації явищ навколишньої дійсності).

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості їхнього застосування у викладанні навчальних дисциплін: “Порівняльна типологія англійської та української мов” (розділ “Типологія лексичної системи”), “Загальне мовознавство” (розділ “Лексико-семантична система мови”), “Лексикологія англійської мови” (розділ “Семасіологія”), “Сучасна українська літературна мова” (розділ “Лексикологія”), “Лінгвокраїнознавство”. Опрацьований фактичний матеріал може бути використаний при укладанні лінгвокраїнознавчих словників-довідників.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертації висвітлено в доповідях на *чотирьох* міжнародних наукових конференціях: “Психолого-педагогічні чинники становлення особистості в поліетнічному середовищі” (Одеса–Мукачево, 2008), “Мова і культура” (Київ, 2008), “Сучасні дослідження з іноземної філології” (Ужгород, 2008), “Сучасні дослідження з іноземної філології” (Ужгород, 2010).

Публікації. Проблематику, теоретичні й практичні результати дисертаційного дослідження викладено в *шести* статтях, опублікованих у фахових наукових виданнях, затверджених ВАК України.

Обсяг і структура роботи. Дисертація складається з переліку умовних скорочень, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури (202 найменування, з яких 34 – іноземними мовами), списку довідникової літератури (63 найменування) і додатків. Повний обсяг дисертації – 206 сторінок, основний зміст викладено на 171 сторінці.

У першому розділі “**Теоретико-методологічні засади вивчення лексико-семантичного поля УСПІХУ як фрагменту категоризації та концептуалізації дійсності**” охарактеризовано принципи категоризації та концептуалізації дійсності, проаналізовано поняття лексико-семантичного поля як фрагменту категоризації та концептуалізації дійсності, виявлено місце УСПІХУ у різних сферах гуманітарних знань, на основі методів формалізованого аналізу лексичної семантики розроблено методичку

зіставного дослідження лексико-семантичних полів УСПХУ в сучасних англійській та українській мовах.

У другому розділі **“Лексико-семантичне поле УСПХУ як складова категоризації дійсності носіями англійської та української мов”** описано ядро-периферійну структуру та проведено компонентний аналіз лексико-семантичних полів УСПХУ сучасних англійської та української мов.

У третьому розділі **“Лексико-семантичне поле УСПХУ як складова концептуалізації дійсності носіями англійської та української мов”** зіставлено лексичний та семний склад одиниць на позначення УСПХУ, а також зовнішню та внутрішню структури лексико-семантичних полів УСПХУ сучасних англійської та української мов, що дозволило порівняти національно-культурну специфіку успішності носіями досліджуваних мов.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ УСПІХУ ЯК ФРАГМЕНТУ КАТЕГОРИЗАЦІЇ ТА КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЇ ДІЙСНОСТІ

1.1. Теоретичні підходи до дослідження процесів категоризації та концептуалізації явищ навколишньої дійсності

У перші десятиріччя ХХІ ст. залишається актуальним розгляд мовних явищ з позицій когнітивної лінгвістики, котра розглядає мову не як “систему в самій собі і для самої себе”, а у зв’язку з людиною, без якої виникнення й функціонування цієї системи було б неможливим. Когнітивна лінгвістика розкриває складні взаємозв’язки між мовою і мисленням і є складовою когнітології – інтегральної науки про когнітивні процеси у свідомості людини, що забезпечують оперативне мислення та пізнання світу. Виникнення когнітивної лінгвістики датують 70-ми роками ХХ ст., а саме 1975 роком, коли в назві статті американських мовознавців Дж. Лакоффа та Х. Томпсона з’явився термін *когнітивна граматика*. Деякі вчені часом виникнення науки про пізнавальну діяльність людини вважають організований у 1989 р. Р. Дірвенем у Луйсбурзькому університеті (Німеччина) симпозіум, на якому було засновано журнал “Когнітивна лінгвістика”.

На сьогодні одним з головних розділів когнітивної лінгвістики постає когнітивна семантика, що виступає як загальна теорія концептуалізації і категоризації, або теорія про те, як людина сприймає навколишній світ і як це позначається на значенні мовних виразів [96]. Представники когнітивної семантики (американські лінгвісти Дж. Лакофф, Р. Лангакер, Р. Джекендофф, Ч. Філлмор, Л. Талмі, А. Гольдберг, Дж. Тейлор, Ж. Фоконьє, Б. Рудзка-Остін, А. Ченкі) головним її завданням вважають виявлення і пояснення

організації знань про світ та формуванні відповідних понять у свідомості людини.

Підвалини вітчизняної когнітивної семантики закладалися представниками Московської семантичної школи: І. А. Мельчуком, Ю. Д. Апресяном, А. К. Жолковським. Коли в результаті пізнавальної діяльності у людини формуються загальні поняття, які об'єднуються в систему знань про світ, постає необхідність виділяти та порівнювати об'єкти і події. Важливе місце у цьому займають явища концептуалізації і категоризації.

Дослідження що здійснюються в рамках когнітивної наукової парадигми [16; 43; 102; 113; 121; 146] спрямовані на визначення загальних принципів мовної категоризації людиною явищ навколишньої дійсності. Процес мовної категоризації здійснюється через встановлення певних мовленнєво-мисленнєвих механізмів, які відповідають за утворення та функціонування номінативних одиниць природної мови. Компонентами природної категоризації є вибір стимулу, ідентифікація і класифікація та номінація [201, с. 6–7]. Для того, щоб розподілити об'єкти під певні категорії необхідно дотримуватися наступних правил загальної категоризації: – лише прості дійсності можуть бути поміщені в певну категорію; – проста дійсність мусить бути цілою; – проста дійсність мусить бути природною; – проста дійсність мусить бути позначена однозначним словом; – лише загальна (універсальна) природа, не поодинокі окремі речі може бути поміщена в категорії [211].

Сучасний український філософ М. О. Булатов запропонував типологію форм категоризації, котра допомагає дещо конкретніше розглянути співвідношення категорій культури, світогляду та філософії у суспільному процесі розвитку і пізнання історичної дійсності. За цією типологією, основними формами категоризації історичної дійсності є: 1) первинна категоризація, або номінація речей; 2) предметно-практична (конкретно-дійова); 3) абстрагуюча категоризація; 4) класифікація; 5) всезагальна

категоризація одиничних речей; б) категоризація дійсності як цілого. Перші два типи категоризацій пов'язані з власне матеріальною культурою і її синтезом у мові, а саме: номінація – з перетворенням речей природи на предмети культури та їх найменуванням і поєднанням у класи; конкретно-дійова категоризація – зі знаряддевою діяльністю; з мовою ж пов'язані категоризація та класифікація різних рівнів, що утворюють ієрархію мовних категорій. Наступні типи категоризації формуються у сфері духовної культури [13].

На думку американського вченого Дж. Лакоффа, категоризації світу є найважливішою функцією людської свідомості, оскільки “немає нічого більш базового для нашого сприйняття, діяльності, мовлення. Кожного разу, коли ми розглядаємо щось як клас речей, ... ми здійснюємо категоризацію” [85, 20]. Змінюючи уявлення про суть категорій і явище категоризації, ми змінюємо уявлення про світ [85, с. 24]. Здійснюючи категоризацію дійсності, свідомість людини зводить безкінечну різноманітність своїх відчуттів і об'єктивну багатоманітність форм матерії в певні рубрики, класифікує їх [138, с. 5]. Російська дослідниця О. С. Кубрякова вважає, що категоризація – це “єдиний спосіб надати сприйнятому світові упорядкований характер” [81, с. 96].

Категоризація – це фундаментальна операція, яку ми непомітно виконуємо на кожному кроці, вона дозволяє визначити об'єкт шляхом віднесення його до загальнішої категорії [2, с. 29]. Такого роду категоризація дозволяє говорити про певну ієрархічну впорядкованість її рівнів. Для всієї мовної системи, в усьому її обсязі, ієрархічні зв'язки відіграють головну роль для поєднання різноманітних неоднорідних компонентів в єдине ціле [120, с. 176]. Основою категоризації в багатьох випадках стає оцінка [7]; власне можливість оцінки вже означає певну класифікацію [28, с. 145].

Називаючи певну річ, суб'єкт мовленнєвої діяльності здійснює співвідношення ознак аналізованої речі з ознаками раніше зафіксованих у мові фрагментів дійсності. Таким чином, використовуючи мову, людина

категоризує досвід, отриманий з навколишнього світу [199, xii]. Однак, О. С. Кубрякова зауважує, що встановлення ідентичності або схожості об'єктів категоризації не завжди потребує мову як інструмент або висловлюється в мовній формі [81, с. 97].

Категоризація відображає не випадковий розподіл явищ навколишньої дійсності, а, натомість, базується на когнітивних здібностях людського мозку: порівнянні, ототожненні, аналогії. Категоризація досвіду є переважно неусвідомленою й автономною, має статичний і динамічний характер, оперує предметними сутностями і абстракціями, раціональним й ірраціональним [223, с. 200–202].

Категоризація об'єктів і подій реального світу здійснюється або згідно з виключно мовною мотивацією, коли вже наслідки мовного розвитку примушують до того чи іншого членування світу, або з позамовною мотивацією, яка залежить від засобів сприйняття об'єктів реального світу, принципів формування категорій об'єктів соціальних встановлень, повсякденної діяльності (Ч. Дж. Філмор). На думку С. П. Денисової така точка зору на семантичне членування дійсності є найбільш конкретною, оскільки розв'язує питання мовної організації тих мовних компонентів, що пояснюють розбіжності в семантичному обсязі й змісті лексичних значень, які не пов'язані з відмінностями в національно-мовному членуванні картин світу, а мають відношення лише до мовної системи [51, с. 12].

Таким чином, національна (етнічна) категоризація дійсності – це когнітивний процес утворення і виділення рубрик досвіду (тобто категорій), членування зовнішнього і внутрішнього світу людини відповідно сутнісним характеристикам його функціонування і буття, обумовленим матеріальною і духовною культурою етносу; упорядкування різноманітних явищ шляхом зведення їх до меншого числа розрядів або об'єднань [208, с. 72].

Процес категоризації нерозривно пов'язаний із процесом концептуалізації, так як обидва виступають різновидами класифікаційної діяльності; спільними для всіх етапів концептуалізації та категоризації явищ

навколишньої дійсності є наявність суб'єкта пізнавальної діяльності – людини та об'єкту пізнання – речі, об'єкта, природного або емоційного феномену.

Однак, наявність спільних рис у тлумаченні понять не дає підстав для їх ототожнення. Так, в першу чергу процеси категоризації та концептуалізації різняться кінцевим результатом або метою діяльності. Концептуалізація спрямована на виокремлення певних мінімальних одиниць людського досвіду, категоризація – на поєднання одиниць, що виявляють подібність, у розряди [22]. Концептуалізація постає як діяльність свідомості, що йде в напрямку від предмета до думки про цей предмет, а від думки (образу, “ментальної репрезентації” предмета) – до знака, який, у свою чергу, дозволяє здійснити опосередковане указання на предмет думки, немов би заміщуючи, репрезентуючи його [78, с. 148]. Категоризація має на меті пояснити нове через уже відоме та структурувати картини світу шляхом узагальнення [96].

Концептуалізація пов'язана із категоризацією способом класифікації діяльності: перша спрямована на організацію у свідомості ідеальних структур і зв'язків між ними, друга – на інтеграцію цих структур в ієрархію класів за принципом руху від конкретного до більш загального [223, с. 258–259]. Категоризація є концептуалізацією зовнішнього та внутрішнього світу людини відповідно до значущих характеристик її буття [97, с. 29].

Концептуалізація – це осмислення інформації, яка надходить, і утворення певних уявлень про світ у вигляді концептуальних моделей. Підтримуємо думку О. Селіванової, котра вважає, що концептуалізація є ключовим поняттям когнітивної лінгвістики, адже фіксація певного концепту за мовним знаком є базою формування семантичного простору мови [223, с. 258]. Дискусійним питанням концептуалізації є первинність чи вторинність цього процесу відносно мови у філогенезі й онтогенезі. Дослідники вважають, що концептуалізація є результатом довербальної стадії розвитку людини і з формуванням мови засвоєння реальності набуває нових форм [96].

У нашому дослідженні концептуалізацію розглядаємо як один із процесів пізнавальної діяльності людини, що полягає в осмисленні і упорядкуванні результатів внутрішнього рефлексивного досвіду людини й уявлень про об'єкти, явища дійсності та їхні ознаки. У сучасному розумінні концептуалізація дійсності як визначення, вироблення концепцій чого-небудь [212, с. 571] є багатоканальною і цілісною. Таким чином, виділяють сенсорно-рецептивну, логічно-поняттеву, емоційно-оцінну та морально-ціннісну концептуалізації дійсності [42, с. 25]. У кожному з видів концептуалізації дійсності тією чи іншою мірою задіяні різні мовні рівні. Так, говорячи про сенсорно-рецептивну концептуалізацію дійсності, слід, очевидно, оперувати елементами фонетичної системи мови в їхніх проєкціях на морфологічний і лексичний рівні мовної системи. Логіко-поняттева концептуалізація пов'язана з лексико-семантичною іпостассю мови; емоційно-оцінна – з морфологічною та лексичною системами, морально-ціннісна реалізується переважно синтаксичним мовним стратумом і рівнем дискурсу [43, с. 8].

Оскільки в мові концептуалізовано досвід народу, то досліджуючи мовну семантику, можна дослідити особливості його світобачення, систему статусних правил поведінки, соціальних ієрархій. Відмінності у концептуалізації дійсності різними народами також досліджують на основі порівняння їхніх мовних картин світу. Тут це явище простежується у лінгвоспецифічних словах, які неможливо перекласти на інші мови [121]. Окрім створення складної ситуації для перекладачів, цей феномен вказує на відмінності у підборі засобів та стратегій концептуалізації світу, тобто на відмінності його інтерпретації та сприймання.

За процеси категоризації та концептуалізації відповідають МКС і ККС, які пов'язані вербальним фактором, однак перша оперує мовними знаками, а друга – образами і концептами [62; 71]. Через відсутність знань про процеси категоризації та концептуалізації, а також МКС і ККС у минулому мисленню

людей були притаманні бінарність та протиставлення [9, с. 15–22], що безпосередньо впливали і впливають на мовну категоризацію світу [10, с. 28].

Термін “картина світу” (Worldview, Weltbild) був введений до наукового вжитку на межі XIX–XX ст. ученим В. Герцем, який пояснював це поняття як сукупність внутрішніх образів на позначення зовнішніх об’єктів [135, с. 12].

У лінгвістиці КС традиційно розглядається як певним чином оформлена систематизація плану змісту мови. Оскільки однією з функцій мови є фіксація і збереження всього комплексу знань і уявлень певного мовного суспільства про світ, то таке універсальне, глобальне знання виступає результатом роботи колективної свідомості, що в першу чергу фіксується у лексичному складі сучасних мов [121].

За спостереженнями вчених, в основі будь-якої КС лежить ціннісна орієнтація. “КС є вихідним елементом світогляду людини, а не тільки його світобаченням. При розгортанні свого змісту вона багато в чому спирається на принцип ціннісної орієнтованості, який виступає в ній як головний принцип ієрархізації предметів” [135, с. 45]. Крім того, КС є підґрунтям світогляду людини – “комплексом фундаментальних понять, які віддзеркалюють специфіку людини та її буття” [51, с. 10]. Образ світу, тобто світогляд людини, створюється в результаті її фізичного досвіду та духовної діяльності.

КС існує як ідеальне, до кінця неусвідомлюване утворення, складниками якого є концепти і категорії. Саме у формі концептів і категорій як ментальних структур, в яких опредмечується та набуває особистісного смислу оточуючий світ, існує, видозмінюється, зберігається та відтворюється інформація, досвід людини. Більш того, саме в концептуально-категоріальних структурах досвід стає доступним для самої людини. Інакше вона б залишилась навечно прикутою до джерел його отримання і навряд чи змогла б абстрагуватись від нього та здійснювати з ним хоча б якісь операції,

не зберігши його багатогранний образ у своїй внутрішній реальності у формі концептів і категорій [121].

1.1.1. Принципи категоризації явищ навколишньої дійсності. Пошуки принципів категоризації знайшли своє відображення ще в середньовічній дискусії номіналістів і реалістів. Перші вбачали підґрунтя категоризації у наявності загального імені, другі – у реальній схожості речей. Концептуалізм пов'язував категоризацію із певними поняттями, що стоять за іменами предметів і знаками їхнього класу як загальними іменами. Дж. Локк поєднав ці позиції, вважаючи, що винайдення загального та всезагального зумовлене внутрішньою потребою мозку та наявністю пов'язаних речей в реальності [223, с. 201].

Довгий час у філософії та лінгвістиці побутував класичний або традиційний погляд на категоризацію. Ця теорія була закладена ще Платоном, а саме поняття *категорія* було введено Арістотелем. Згідно з традиційним підходом, категоризація розглядалася як підведення певних речей під класи на підставі спільності їхніх дійсних ознак, які є необхідними і сукупно достатніми. Недоліком такого принципу є неврахування культурних, психологічних, нейрофізіологічних особливостей людини як суб'єкта категоризації, можливостей її сприйняття та уяви.

Згідно з імпліцитною теорією, як варіацією класичної, суб'єкт категоризації здійснює маніпулювання категоріями як абстрактними символами, які матеріально втілюються лише у співвіднесенні з категоріями реального світу [Там само, с. 202].

Когнітивісти ввели в науковий обіг поняття когнітивної теорії категоризації, згідно з якою систематизація значень слів у мовній свідомості людини здійснюється у межах сформованої в її свідомості наївної картини світу. В основу цієї теорії покладено принцип ідею Б. Уорфа – Е. Сепіра про членування світу на категорії за допомогою мови: сприйняття дійсності безпосередньо залежить від мови, на якій розмовляє людина; як не існує двох

однакових мов, так само не можуть існувати поняття, котрі були б однаково представлені у свідомості людей, що розмовляють різними мовами. Таким чином, виділення когнітивної категорії можливе лише тоді, коли для її назви у мові вже існує відповідне слово. Когнітивний погляд на категоризацію ґрунтується на припущенні, що здатність людини до категоризації пов'язана з її досвідом та уявою, особливостями сприйняття, культурою, а також зі індивідуальною здатністю створювати образи, метафори, метонімії тощо.

Новий принцип категоризації дійсності був закладений Л. Вітгенштейном, який її підґрунтям вважав наявність часткового повторення спільних ознак у членів класу за принципом “родинної подібності” [146]. Проаналізувавши слово гра, австрійський філософ прийшов до висновку, що ця категорія не вибудовується на підставі строгого повторення спільних рис. Принцип “родинної подібності” передбачає розмитість та дифузність категорійних меж. Це свідчить про те, що категоризація обумовлена не об'єктивним характером меж між предметами та явищами світу навколо, а когнітивними здібностями людського розуму [15, с. 81].

У 70-х роках ХХ століття американська дослідниця Е. Рош розробила теорію прототипів, що частково базується на принципі “родинної подібності”. Згідно з цією теорією категорія як когнітивна структура, складається з елементів – членів категорії, які об'єднані “родинною подібністю”. Члени категорії не є рівноправними: всередині кожної категорії одні об'єкти є психологічно більш значущими, ніж інші. Такі об'єкти називаються прототипами. Прототип – це центральний член категорії, що втілює її найвиразніші ознаки, а підведення нових членів під категорію здійснюється на підставі зіставлення з прототипом [223, с. 201].

Представники цього підходу продемонстрували, що в процесі категоризації одні різновиди розглядаються як кращі, типовіші члени категорії, ніж інші члени категорії, які неповною мірою втілюють характерні для даної категорії ознаки та особливості; тобто людина сприймає будь-яку

семантичну категорію як таку, що має центр і периферію і, відповідно, “більш прототипічних” і “менш прототипічних” представників.

Прототипові члени категорії мають найбільшу кількість ознак, що є спільними з іншими членами цієї ж категорії і найменшу кількість спільних ознак із членами сусідніх категорій. Прототипи найбільше відрізняються від прототипів інших категорій; периферійні члени категорії мають незначну кількість спільних ознак з іншими членами категорії, і тому числі противними, однак, їм притаманні ознаки, спільні для членів інших категорій, що доводить нечіткість категоріальних меж.

Відповідно до теорії прототипів (Б. Берлін, П. Кей, Е. Рош) категоризація значною мірою спирається на досвід людини, а не здійснюється за встановленими теоретичними правилами. Таким чином, процес категоризації ідеологічно детермінований поведінкою людини, її активною участю в житті соціальних груп чи суспільства загалом.

У процесі формування категорій Е. Рош виділяє два загальні принципи: перший пов'язаний із функцією категоріальної системи і стверджує, що завданням останньої є забезпечити максимум інформації за умови залучення найменших когнітивних зусиль (принцип когнітивної економії); другий асоціюється із структурою забезпеченої інформації та доводить, що інформація, сприйнята з навколишнього світу є структурованою, а не довільною чи випадковою (структурованість сприйнятого світу) [193, с. 28].

Такими чином, максимум інформації за умови використання найменших пізнавальних зусиль отримується, якщо категорії відображають оточуючий світ якомога точніше. Орієнтація на когнітивну економію у поєднанні зі структурою сприйнятої інформації знаходять своє відображення як на рівні абстрагування категорій, що формуються в межах культури, так і у внутрішній структурі вже сформованих категорій [Там само, с. 30]

А. Вежбицька дещо вдосконалила теорію прототипів, запропонувавши нову концепцію, згідно з якою прототипами є не самі об'єкти, а їх ідеалізовані, еталонні образи, ментальні утворення, які не належать до

об'єктів, що піддаються спостереженню, але які концептуально відображають суттєві властивості нашого уявлення про об'єкт (типова чашка, типове вікно, типовий велосипед, типова школа тощо) [211].

Процес категоризації передбачає наявність двох етапів: по-перше, цілісне сприйняття об'єкту, по-друге, розподіл сприйнятої цілісності на індивідуальні особливості або характеристики [201, с. 32]. Взаємозв'язок цих етапів проявляється у понятті гештальту, основою якого є психологія гештальту – цілісного сприйняття психологічних явищ. Найважливішими принципами гештальту за Ф. Унгерером та Г. Й. Шмідтом є наступні: – принцип близькості (всі елементи, що знаходяться на невеликій відстані один від одного сприймаються як пов'язані між собою); – принцип схожості (схожі елементи сприймаються як єдиний сегмент); – принцип замкнутості (об'єкт, що сприймається як замкнута самодостатня система); – принцип неперервності (об'єкт сприймається як неперервний) [Там само, с. 33–34]. Таким чином, під гештальтом розуміємо організовану єдність, що сприймається як більше, ніж просто сума її частин. Роль гештальту в процесі категоризації явищ навколишньої дійсності полягає у важливості його принципів у процесі сприйняття і класифікації об'єктів.

Розширення потенційних людських можливостей категоризувати навколишню дійсність передбачає детальну класифікацію і вибір категорій різних рівнів узагальнення. Один із таких рівнів визнається як базовий, а інші стосовно нього – суперординатний (*superordinate*; абстрактніший рівень) та субординатний (*subordinate*; конкретніший). Базовий рівень, або середній рівень категоризації є найголовнішим у цій таксономічній ієрархії, оскільки він ґрунтується на повсякденному сприйнятті навколишньої дійсності, що не вимагає теоретичних знань про об'єкт.

Категорії суперординантного рівня залежать від категорій базового рівня у процесі сприйняття та виокремлення більшості їхніх ознак. Цей принцип називають “паразитичною категоризацією”, так як категорія суперординантного рівня нібито “позичає” всі свої ознаки в підпорядкованих

їй категорій базового рівня, не маючи, таким чином, жодних власних ознак [146]. Однак, суперординантні категорії мають одну або й більше ознак власного рівня категоризації. Останні також притаманні категоріям базового рівня, але при необхідності повнішого висвітлення, використовуються саме категорії суперординантного рівня.

Таким чином, категоризація, як пізнавальний процес, є не просто членуванням світу на категорії та співвіднесення з ними певних об'єктів та явищ, це також спеціальне виокремлення базового рівня як психологічно найзначимішого, оскільки найбільша частина нашого знання локалізується саме на цьому рівні. Е. Рош описує базовий рівень категоризації як рівень, на якому члени категорії найлегше розпізнаються, оскільки він містить короткі базові слова; саме тому цей рівень першим засвоюють діти [193, с. 27–48], і, у зв'язку з цим, саме на цьому рівні починається вивчення іноземної мови. Мовні одиниці базового рівня категоризації відповідають нейтральному рівню конкретності, що не несе додаткової інформації прагматичного характеру. Використання слова на позначення вищого чи нижчого рівнів при номінації об'єкту завжди додає або надлишкової точності, або зайвої невизначеності, отже, назви більшого чи меншого ступеня точності використовують тоді, коли того потребує контекст, тобто коли використання лексеми базового рівня може призвести до неправильного розуміння [69, с. 101–103].

Зв'язок між прототипною структурою і базовим рівнем категоризації проявляється у двох взаємозалежних принципах: по-перше, прототипні категорії найбільшою мірою представлені саме на базовому рівні, по-друге, категорії базового рівня функціонують завдяки своїй прототипній структурі [201, с. 72]. Категорії базового рівня складають ядро номінального та дієслівного словникового складу мов та слугують концептуальною базою та матеріалом для інших типів категорій.

1.1.2. Залежність від контексту та культурні моделі. Із теорією когнітивної категоризації тісно пов'язані поняття контексту, когнітивних моделей або ментальних репрезентацій та культурних моделей.

Контекст є важливою складовою категоризації, оскільки він може повністю змінити позицію членів в межах структури категорії. З лінгвістичної точки зору під контекстом розуміємо лінгвістичний матеріал, що передує або слідує за словом чи реченням. З погляду прагмалінгвістики, контекст – це набір різнопланової інформації, необхідної для ясності висловлювання. Для когнітивної лінгвістики важливим є розуміння контексту як ментального явища. В цьому випадку необхідно розрізнити поняття контексту та ситуації: остання позначає стан речей реального світу, а контекст належить до сфери розумової діяльності. Контекст або когнітивна репрезентація не є ізольованим розумовим досвідом, а, натомість, поєднується з іншими спорідненими контекстами, що були раніше збережені у пам'яті людини. Звідси, об'єкти, події та явища навколишнього світу зберігаються у свідомості людини у вигляді взаємопов'язаних контекстів, а когнітивні категорії залежать від миттєвих асоціацій та збережених контекстів. Таким чином, для позначення збережених контекстів використовується термін когнітивні моделі [201, с. 45–47].

Когнітивні моделі – це умовні функціонально визначені структури свідомості та мислення людини, що відтворюють реальний світ у свідомості, втілюють знання про нього і почуття, які він викликає, відображають стани свідомості та процеси мислення. На думку американського мовознавця А. Пайвіо, ментальні процеси у свідомості опосередковані не тільки мовою (словесними формами), а й уявою (образами). Порівняльний аналіз мови й уяви як засобів репрезентації показує, що хоча вони в багатьох випадках виконують різні функції, однак гармонійно доповнюють одна одну. Відчуття, які виникають у людини в процесі взаємодії з довкіллям, спричинені інформацією, що надходить до неї сенсорними каналами (зоровим, слуховим,

тактильним). Сенсорні механізми перетворюють ці матеріальні стимули на символічні утворення, які і є ментальними репрезентаціями [211].

Властивостями когнітивних моделей є їхня відкритість та тенденція до утворення зв'язків; факультативною ознакою когнітивних моделей є їхня все присутність. В кожному акті категоризації ми оперуємо однією або декількома когнітивними моделями; в рідкісних випадках повністю незнайомий об'єкт або ситуація не знаходить підходящої когнітивної моделі, однак посилається на споріднений когнітивний досвід.

Когнітивні моделі, як засвідчує сам термін відображають когнітивний, тобто психологічний погляд на структурований досвід. Так як психологічні стани є особистим досвідом, то когнітивні моделі значною мірою ідеалізовані: опис когнітивних моделей базується на припущенні, що багато людей мають спільні основні знання про об'єкти, події та явища навколишньої дійсності. Розходження в змісті інтуїтивних уявлень різних носіїв мови пояснюється тим, що останні неспроможні достатньо глибоко проаналізувати і точно сформулювати зміст власної інтуїції [100, с. 52]. Таким чином, когнітивні моделі не є універсальними, а, радше, залежать від культури нації, в якій зростають і проживають її носії. Таким чином, когнітивні моделі певною мірою залежать від культурних моделей. І, навпаки, культурні моделі розглядаються як когнітивні моделі, які використовуються людьми однієї нації. В той час як когнітивні моделі наголошують на їхній психологічній природі і припускають незначні індивідуальні відмінності, поняття культурної моделі вказує на об'єднуючий аспект їхнього використання багатьма людьми [201, с. 49–50].

Таким чином, проаналізовані дослідження показують, що процеси категоризації та концептуалізації явищ навколишньої дійсності слугують інструментами набуття та збереження індивідуального та соціокультурного досвіду шляхом оформлення його в ментальні структури та виступають механізмами побудови картини світу людини. Сформована КС, в свою чергу,

виступає інструментом пізнання зовнішньої та внутрішньої реальності буття людини.

1.2. УСПХ у різних сферах гуманітарного знання

УСПХ посідає особливе місце в етнокультурологічних системах англійської та української мов та виступає важливим об'єктом аналізу з кількох міркувань. По-перше, позначувані ним реалії можна вважати культурними універсаліями. По-друге, УСПХ – це складне, багатогранне поняття, яке має високу міру семіотичності, творить “світ у собі” [25], що є відмежованим від зовнішнього. По-третє, УСПХ має особливу культурно-специфічну систему своєї структурної організації. По-четверте, УСПХ є антропоцентричним поняттям, оскільки лише людина як особа, що здатна здійснювати оцінну діяльність, може зрозуміти та досягти УСПХУ.

УСПХ виступає об'єктом дослідження різних наук, зокрема психології, філософії, культурології, соціології та педагогіки [174, с. 292–294]. Філософія пояснює УСПХ як оцінку результату дії на визначеному етапі логічної дії. До вивчення цього поняття опосередковано зверталися Карл Густав Юнг, Поль Рікер, Едмунд Гусерль, Йохан Хейзінг [218].

УСПХ є також культурно детермінованим феноменом, оскільки йому притаманні національно-культурні особливості сучасних літературних мов. Фундаментальні основи дослідження взаємозв'язку між мовою та національною культурою були закладені ще в працях В. фон Гумбольдта [48], О. О. Потебні [127], Е. Сепіра [195].

Поняття “культури” тлумачиться по-різному [180; 182; 188]. З одного боку, воно протиставляється природі, адже природне – це щось оригінальне, первозданне, в той час як культурне – це щось надбане, розвинене. З іншого, культура містить у собі історичну перспективу, згадки та досвід предків і передає їхнім майбутнім нащадкам. Культура – це такий же продукт мови, як і мова – продукт культури. Культурні продукти – це представлення та

інтерпретація світу, в якому необхідно спілкуватися для того, щоб вижити [172; 173]. За визначенням В. Н. Телії, культура – це “та частина картини світу, що відображає самосвідомість людини, яка історично змінюється в процесах особистісної чи групової рефлексії над ціннісно значущими умовами природного, соціального і духовного буття людини” [151, с. 18].

За І. О. Голубовською “мова в багатстві своїх форм і значень містить ключі до таємниць розумового універсуму певної культури, до пізнання способу мислення народу, особливостей менталітету її носіїв” [42, с. 36]. А. В. Корольова визначає мову як “простір, в якому відбуваються найбільш суттєві архітектонічні переоцінки сучасного знання” [73, с. 111]. Мова виражає, вміщує та символізує культурні реалії та, як засіб творення світу, відображає плинну реальність. Крім семіотичних характеристик мова має також комунікативні ознаки. Вивчаючи мову, діти оволодівають і відповідною культурою УСПХУ, що є притаманною англійському та українському народів. Вивчення англійської та української мов неможливо уявити без вивчення культури відповідних націй. Сучасні методики викладання іноземної мови ґрунтуються на принципі мовної та культурної педагогіки, яка також передбачає, що ті, хто вивчає іноземну мову, повинні в першу чергу розуміти і поважати свою культуру, а вже потім культуру країни, мова якої вивчається [181; 190; 192]. Проаналізувавши культурні традиції, ставлення до УСПХУ англійців та українців, можна зрозуміти причини використання ними тих чи інших лексичних одиниць на позначення УСПХУ.

За Е. Сепіром, реальний світ підсвідомо збудований на мовних звичках певної мовної спільноти. Не існує двох мов, які б однаково відображали одну й ту ж соціальну дійсність. Світи, в яких живуть соціуми, є відмінними світами, а не одним світом з різними ярликами [195]. Р. Ладо також розвінчує теорію, що значення є однаковими у всіх мовах і мови різняться лише за формою вираження цих значень. Значення, в яких структурується досвід

мовних поколінь є культурно детермінованими, таким чином, вони варіюють від культури до культури [84, с. 34–35].

Звідси, УСПХ, як культурне поняття, залежить від мови спілкування: національно-культурні особливості прояву успішності англійців та українців залежать від їхньої мови, оскільки розмовляючи англійською та українською мовою носії мови приймають і відповідну культуру.

УСПХ є символічним поняттям у багатьох культурах, зокрема, популярна філософія фен-шуй символами УСПХУ визначає глобус (символ УСПХУ в навчанні), дракона (символ удачі, творчих здібностей, УСПХУ в бізнесі), водоспад (символ залучення багатства і вдачі до дому), золоту рибку (символ удачі і духовних досягнень), ластівку (символ УСПХУ та розкоші), човен (символ удачі, що прибуває), орла (символ УСПХУ, влади, сміливості та розуму), бджолу (символ УСПХУ в науці, мистецтві, торгівлі), вітрильника (символ кар'єрного зросту), пальму (символ перемоги), жирафа (символ багатства) [38, с. 101].

Соціологія розуміє УСПХ як соціальне явище характерне для людини всередині соціуму, оскільки лише в суспільстві можливо оцінити досягнення людини, її здобутки або втрати порівняно з іншими. Досліджуються типи особистостей щодо досягнення УСПХУ. Зокрема, І. Городняк аналізує особливості його трактування, окреслює роль досвіду і знань у досягненні життєвого і професійного УСПХУ. Дослідник доходить висновку, що зазвичай населенню для досягнення УСПХУ бракує матеріального забезпечення, професійного досвіду, стабільності суспільства, можливостей для започаткування власної справи та рівня освіти. Окрім матеріальної бази, чоловіки для досягнення УСПХУ найбільше потребують професійного досвіду. Натомість жінки своє успішне життя пов'язують, перш за все, з престижною роботою і стабільністю в суспільстві [45].

У педагогіці побутує думка про те, що лише успішний педагог може виховати успішну особистість. Сучасна педагогіка розробляє положення УСПХУ в двох напрямках: перший пов'язаний із обґрунтуванням технологій

успішного навчання дітей; другий орієнтує на програмування життєвого УСПХУ дорослих. З точки зору вікової психології УСПХ людини багато в чому залежить від “позитивного” виховання; це означає, що досягнення мети в зрілому віці прямо підпорядковується націленню на УСПХ ще з дитинства. Діти, які ростуть в “успішних” умовах, виховуються успішними батьками і з самого дитинства мають мету та вірять в її досягнення, мають більше шансів досягти УСПХУ в майбутньому, ніж ті, у вихованні яких бракує якогось із цих факторів.

У психології дослідженням УСПХУ займалися багато вчених, зокрема, відома піраміда потреб А. Маслоу, згідно з якою виділяють сім основних пріоритетів у житті людини: 1) Фізіологічні потреби: голод, спрага, статевий потяг (низький); 2) Потреба в безпеці: відчуття впевненості, визволення від страху, невдач; 3) Потреба в любові, коханні; 4) Потреба в повазі: досягнення УСПХУ, визнання, схвалення; 5) Пізнавальні потреби: знати, вміти, досліджувати; 6) Естетичні потреби: гармонія, порядок, краса; 7) Потреба в самоактуалізації: реалізація своїх цілей, здібностей, розвиток, особистості (високий) [99, с. 140–144]. Людина за умов задоволення своїх потреб рухається як по сходинках, переходячи від нижчого рівня до вищого. Звідси УСПХ є природною потребою кожної людини і складовою її самореалізації.

У сучасній вітчизняній психології дослідженням УСПХУ займався О. Г. Романовський у книзі “Філософія досягнення успіху”, де автор тлумачить сучасне розуміння УСПХУ, його складових і факторів, що впливають на його досягнення, розглядає резерви психіки та прийоми їх активізації, а також роль головного мозку й думки людини в досягненні життєвого УСПХУ, розкриває шляхи самореалізації особистості, механізми цього процесу й основні напрямки їх вивчення [159].

Серед популярних видань відомі книги Дейла Карнегі (“Як здобути друзів і впливати на людей”), Наполеона Хілла (“Закони успіху. Чарівні сходинки до процвітання”), Джанетт Рейнуотер (“Це у ваших силах”), Др. Ірене С. Кассорла (“Досягайте свого!”), Роберта Кіосакі (“Багатий татусь,

бідний татусь”, “Квадрат грошового потоку”, “Посібник багатого татуса по інвестуванню”), Б. Трейсі (“Програмування життєвого успіху (психологія досягнення)”). Головною ідеєю цих бестселерів є практичні поради щодо досягнення УСПХУ: як найкраще поводитися, щоб завоювати цікавість та симпатію тих, хто нас оточує, як подолати стрес і активізувати в собі здоровий глузд [64; 133; 177], як стати успішним у бізнесі та інвестуванні [178], якими є складові УСПХУ: знання чіткої цілі, впевненість у собі, навички накопичувати гроші, ентузіазм, самоконтроль, правильне мислення, приваблива особистість, концентрація, співробітництво, терпеливість, звичка бути здоровим [163, с. 67–68], контроль над власними вчинками, планування майбутнього, віра в позитивне звершення запланованого [141, с. 8].

На сьогодні надзвичайно популярними є тренінги, семінари, які дають практичні поради в досягненні УСПХУ на прикладі відомих багатих людей, таких як Дональд Трамп, Ентоні Робінс, Джей Абрагамс, Браян Трейсі, доктор Деніс Вейтлі, Роберт Кіосакі, Роберт Мадяра. Ці люди досягли фінансових вершин, матеріальної незалежності та загального визнання виключно своєю працею, маючи на меті реалізацію своїх цілей.

Тему успішності, досягнення запланованої мети, гармонії особистого життя та роботи знаходимо в творах сучасних американських та європейських авторів – Сідні Шелдон, Джон Грішем, Кетрін Куксон, Барбара Тейлор Бретфорт, Данієлла Стілл. Останні авторки, зокрема, розвивають ідеї УСПХУ в житті жінки, який бачать як гармонію особистого життя і кар’єрного росту. Однак, нерідко наслідком УСПХУ стає самотнє і нікчемне життя.

У 1904 році Елізабет-Анна Андерсон Стенлі так охарактеризувала успішну людину: “успішним є той, хто добре прожив життя, багато сміявся, багато любив, хто заслужив довіру жінки, повагу розумного чоловіка і любов дітей, той, хто виконав своє завдання і заповнив свою нішу, хто завжди цінував красу Землі, хто залишив світ кращим після себе, виростивши рослину, написавши вірша або врятувавши душу, хто завжди шукав у людях

позитивне і віддавав позитив іншим, чиє життя було сповнене натхнення, а спогади вдячністю” [175]. Згодом Ральф Валдо Емерсон доповнив уявлення про успішну людину: “якщо ви з гідністю стерпите зраду фальшивих друзів, залишите після себе здорову дитину, квітучий сад ..., якщо чись життя протікало краще завдяки вам, значить ви успішна людина” [Там само].

З того часу поняття успішності було доповнено такими основними компонентами: дієвість як ключ до УСПІХУ, рух від невдачі до невдачі без втрати ентузіазму (Вінстон Черчіль), особисті риси характеру людини, такі як вміння ладити з людьми (Теодор Рузвельт), повага до людських цінностей (Альберт Ейнштейн), вміння вчитися на помилках (Дейл Карнегі), впевненість у собі (Марк Твен), відчуття, що у тебе все вийде (Нельсон Босвел).

Українські письменники, поети та громадські діячі виражають стремління до УСПІХУ наступними фразами: “Горіть і боріться” (В. Сосюра), “Лиш боротись – значить жить!” (І. Франко), “В борінні досягається мета” (П. Воронько), “Великий успіх починається з маленького шансу” (А. Коваль), “Успіх конкурента підсилює безсоння” (Г. Каменських), “Успіх завжди поруч: потрібно лише довідатися – з ким” (В. Колодій) [206; 228].

Лінгвістичній практиці вже відомі дослідження категоризованих фрагментів навколишньої дійсності: концептів, ЛСП, понять та інших системних угруповань лексики, зокрема “щастя” [29; 83], “багатство” [149], “добро” [57], “радість” [67; 83; 166], “доля” [167], “любов” [117], “кохання” [110], “гармонія” [88], “мудрість” [80], “страх” [19], “вампір” [112], “шлях” [115; 131], “Бог” [123], “Європа” [129], “Європейська інтеграція” [23], “чистий” [126], “прекрасний/потворний” [136], “ідеологія” [139], “мати” [3], “мета” [132], “гра” [132; 145], “влада” [30], “майно” [118], “гроші” [109], “коштовне каміння” [147], “птаха” [61], “собака” [40], “покривання” [164], “комізм” [39], “час” [47], “співробітництво” [52], “пошкодження” [59], “життя” [79], “життя” – “смерть” [12], “дім” – “сім’я” [144], “правда” –

“неправда” [91; 119], “чоловік” – “жінка” [17], “білий – чорний” [82; 87], “близько – далеко” [152], “тероризм / антитероризм” [137], “шлях до слави” [60], “творча особистість” [140], “позитивне мислення” [18], “полячка” [98], “фен-шуй” [162], “SOUL / душа” [104], “spirit / дух” [106], “зрада / treachery” [116], “happiness” [186], “family” [8], “management” [103], “gentelman and lady” [86], “public relations” [11], окремі з яких тісно пов’язані з УСПІХОМ. На сьогоднішній день УСПІХ вивчався лінгвістами як складова частина поняття “американська мрія” [65], компонент метафоричних моделей [142] та в поєднанні з концептами “щастя” і “радість” у етноспецифічній картині світу українського народу [83], проте ще не був предметом дослідження в зіставному аспекті.

У нашому дослідженні вивчаємо характер систематизації, категоризації та концептуалізації відображеного в мові людського досвіду через аналіз семантики мовних одиниць із залученням лінгвокультурних даних, а також з’ясуємо особливості взаємодії сфери конотативних значень лексико-семантичних корелятив мов з різним ступенем спорідненості. Інтерпретативний характер МКС, що виявляється під час зіставлення семантики одиниць лексичного рівня, відображає специфіку національного сприйняття і свідчить про своєрідне бачення навколишнього світу представниками різних етносів [21; 44; 125].

Так, в англійській мові УСПІХ (success) – це: 1) досягнення запланованого або наміченого (*the achievement of something that you planned to do or attempted to do*); 2) план або намір, який досягнув хороших результатів (*a plan or attempt that achieves good results*); 3) факт успішності в кар’єрі чи професії, особливо коли внаслідок цього ви стаєте багатим і знаменитим (*the fact that you are successful in your career or profession, especially when you become rich, famous, respected*); 4) особа, яка багато досягла, стала багатою, знаменитою (*someone who achieves a lot, especially by becoming rich, famous*); 5) сприятливе завершення або результат (*favourable end or result*) [245, с. 1434; 258, с. 910].

В українській мові УСПІХ тлумачиться як: 1) *позитивний наслідок роботи, справи; значні досягнення, удача; сприятливий результат у воєнній операції*; у множині досліджуваний іменник позначає *досягнення у навчанні, вивченні чогось і вживається у виразі запаморочення від успіху*. 2) *громадське визнання, схвалення чийхось досягнень, визнання позитивних якостей, особливостей, захоплення з боку осіб іншої статі*; у цьому значенні досліджуваний іменник функціонує у виразах з *успіхом* – легко, без перешкод, з *однаковим успіхом* – так само, з таким же результатом [226, Т. 10, с. 493–494].

Латинські морфеми, що утворюють сучасне слово **success** позначають *рух до наступного* – крок за кроком до успішного результату. Латинсько-український словник В. Литвинова одним із значень дієслова **succeedere, succedere, succedessi, succedessum** подає наступне: *вдаватися, мати успіх* (“*naes successerunt*”); інші значення, які виступають у синонімічному зв’язку – це значення “входити”, “возносити”, “досягати”, “наслідувати”, “одержувати наслідок”, “піддаватися” [217, с. 620].

В етимологічному словнику Barnhart Dictionary of Etymology іменник **success** датується 1537 роком у значенні *результат, наслідок (result, outcome)* як запозичення із лат. *successus* – *рух вперед, послідовність, щасливе звершення (an advance, succession, happy outcome)* від *succedere* – *приходити після*. У значенні *досягнення як бажане звершення* вперше зафіксовано у 1586 році, у відношенні до *досягнення високої позиції, багатства* – у 1885 році у записах Олівера Венделла Холмса [255, с. 1086].

Старослов’янське походження слова УСПІХ (від спільнокореневого дієслова *ispjeti*) означає *вдалося зробити* вказує, що семантика слова обов’язково передбачає активну участь агента.

У словнику Макса Фасмера [229, с. 734] прослідковуємо етимологію лексеми *спех, успех*, укр. *спіх*, біл. *спех*, др., стсл. *спѣхъ*, болг. *спех*, словен. *spreh* “*поспішність, процвітання*”, що пов’язана із *спеть, спею, спельй, поспеть, успеть*, укр. *спіти, спію*, біл. *спець*, др. *спѣти, спѣю* “*спішити,*

намагатися, сприяти”, стсл. *спѣти*, болг. *спея*, сербохорв. *доспијети*, *доспијем* “дозрівати, успівати, встигати”, словен. *spéti*, *spéjém* “спішити, збільшуватися, встигати”, чеськ. *spéti* “поспішати”, слов. *spiet’* – те саме пол. *śpiał*, *śpiał*, *śpieje* “поспішати, настигати”, в.-луж. *spéc* “вдаватися”. Споріднене з лит. *spēti*, *spēju* “встигати, мати час, на дозвіллі, бути спроможним”, лтс. *spēt*, *spēju* “здолати, бути сильним, бути спроможним”; далі д.-інд. *sphāyatē* “процвітає, тучніє”, д.-в.-н. *sruon* “вдаватися”, нов.-в.-н. *sich sputen* “поспішати”, лат. *spatium* “простір, протяжність”, *spēs* “очікування, надія”.

В етимологічно-семантичному словнику української мови подано значення лексеми *спіти* – “дозрівати”, що архаїчно вживається у виведених з неї словах як у значенні “дозрівати”, так і в значенні “встигати”, напр. чеськ. *spieti* – “спішити”, серб. *доспети* – “дозрівати”, рос. *успеть* – “встигати, могли”, лит. *speti* – “мати час”, рос. *спешка* – “поспіх”, д.-інд. *sphati* – “добробут”, нім. *sich sputen* – “спішити”, лат. *spatium* – “простір” [214, с. 300].

1.3. Лексико-семантичне поле як фрагмент категоризації та концептуалізації дійсності

Свідомість людини здатна категоризувати різні фрагменти навколишньої дійсності, в тому числі ЛСП як моделі реальної картини світу. Ідеї та принципи семантичного аналізу мови виникли поступово і були об’єднані під загальною назвою дослідження семантичного поля, що беруть свій початок з кінця XIX – початку XX століть. Формулювання цих ідей та принципів знаходимо в працях А. А. Потебні, М. М. Покровського, Р. М. Мейера, Й. Тріра, Г. Штерберга, Г. Ібсена, В. Порціга, А. Йолеса, О. В. Бондарко, О. В. Гулиги, Є. І. Шендельса, Г. А. Уфимцевої, Г. С. Щура, Ю. Д. Апресяна, О. С. Ахманової, М. М. Городецького, Ю. М. Варта та інших.

В основі теорії семантичних полів лежить уявлення про існування у мові деяких семантичних груп, об'єднаних спільними значеннями та про можливість входження мовних одиниць до однієї чи кількох таких груп. Отже, словниковий склад мови може бути представлений як набір окремих груп слів, об'єднаних різними відношеннями. Сприйняття лексики як певним чином упорядкованої чисельності взаємодіючих елементів [41, с. 108–111] формувалося протягом тисячоліть, і на сьогодні немає сумнівів щодо системного характеру мови.

Таким чином, аналіз та опис лексичної семантики носить системний характер і знаходить своє вираження у методі семантичного поля, основоположником якого вважається німецький вчений Й. Трір. Він розглядав мову окремого періоду як сталу та відносно замкнену систему, в якій слова мають певний зміст, і цей зміст не є ізольованим, а залежить від інших слів, поєднаних з ними. Й. Трір розрізняв “понятійне” та “словесне” поля. Під понятійним полем він розумів структуру окремої понятійної сфери чи низки понять, які наявні в мовній свідомості, що не має у мові своєї, особливої, відповідної їй зовнішньої форми виявлення. Слово виявляє значення тільки всередині цілого поля і завдяки цьому цілому [155, с. 29–44]. Словесне поле утворене зі слова та понятійно споріднених з ним слів, підпорядковується різною мірою замкненому понятійному комплексу, внутрішній поділ якого представлений структурою словесного поля. На думку багатьох мовознавців, межа між понятійним і словесним полями не є чіткою. Елементи окремого семантичного поля пов'язані регулярними і системними відношеннями, і, відповідно, всі слова поля взаємно протиставлені одне одному. Семантичні поля можуть перетинатися або повністю входити одне в одне. Значення кожного слова найповніше визначається тільки в тому випадку, якщо відомі значення інших слів з цього ж поля. Окрема мовна одиниця може мати кілька значень і, відповідно, може бути віднесена до різних семантичних полів. Теорія Й. Тріра тісно пов'язана

з ученням В. фон. Гумбольдта про внутрішню форму мови та спирається на думки Ф. де Соссюра про мовні значущості [168].

Семантична ознака, яка лежить в основі семантичного поля, розглядається як деяка понятійна категорія, що так чи інакше співвідноситься з навколишньою дійсністю та досвідом людини. Про відсутність різкого протиставлення семантичних і парадигматичних понять йдеться в роботах Й. Тріра, А. В. Бондарко, І. І. Мещанінова. Не суперечить подібному розгляду інтегральної семантичної ознаки і той факт, що семантичне поле сприймається носіями мови як певне самостійне об'єднання, співвідносне з тією чи іншою сферою людського досвіду.

Таким чином, залежно від принципу, покладеного в основу класифікації, лінгвісти виділяють різні типи полів: лексико-семантичне, парадигматичне поле (лексико-семантична група, синоніми, антоніми, значення полісемантичного слова), тематична група, синтагматичне, комплексне та асоціативне поле, тощо. При дослідженні та розробці теорій семантичних полів визначилося два шляхи: одні вчені (Л. Вейзберг, К. Ройнінг та ін.) вивчали парадигматичні відносини між лексичними одиницями мови, тобто парадигматичні поля. Інші (В. Порціг) займались вивченням синтагматичних відношень і полів. Предметом аналізу були й комплексні поля – групи слів пов'язані парадигматичними і синтагматичними зв'язками.

Найпростішим різновидом семантичного поля є поле парадигматичного типу, одиницями якого є лексеми, що належать до однієї частини мови й об'єднані загальною категоріальною семою в своїх значеннях. Такі поля нерідко також називають семантичними класами або лексико-семантичними групами [150].

З-поміж трьох підходів у розумінні ЛСП відносно категорії лексико-граматичного класу (одночастиномовне, різночастинимовне, частина мови ототожнюється з ЛСП) [128, с. 4] підтримуємо перший підхід і визначаємо ЛСП як зменшену модель лексико-семантичної системи мови, особливо

організованого, моночастиномовного, однорівневого, парадигматичного утворення лексем.

Варто відзначити досить довільне використання терміна “поле” в сучасному мовознавстві. У словнику О. С. Ахманової семантичне поле визначається як 1) частинка дійсності, виокремлена в людському досвіді, що теоретично має в даній мові співвідношення у вигляді більш або менш автономної мікросистеми; 2) сукупність слів і виразів, які становлять тематичний ряд, слова та вирази мови, які у своїй сукупності охоплюють певну частину значень [207, с. 334].

На системний характер лексики вказує відомий дослідник Ф. О. Нікітіна, котра вважає, що семантичні поля “... являють собою, з одного боку, мікрообрази світу, а з другого – природно існуючі системні єдності всередині такої складної системи, якою є лексика” [105, с. 11].

Серед характеристик поля виділяють: 1) його утворення за принципом градування: у центрі сконцентровані високо детерміновані ознаки, на периферії – ознаки із високим рівнем варіативності [50]; 2) спільність інтегрального компонента значення за рахунок зв'язків з іншими полями, зумовлених універсаліями, специфікою етносвідомості і багатозначністю лексем [6; 211]; 3) обширність, смислову атракцію, цілісність, впорядкованість, взаємовизначеність елементів, повноту, безперервність, довільність і розмитість меж [49, с. 127].

М. В. Жгенті зауважує, що семантична впорядкованість словесного поля зумовлена семантичною ознакою – словесним значенням одиниць, що входять до його складу. Дослідник пропонує методику “семантичних ознак”, що дозволяє порівнювати структурно-семантичні організації полів різних мов [54, с. 12–14].

Ю. Н. Караулов визначає семантичне поле як ієрархічну структуру великої кількості лексичних одиниць, об'єднаних спільним значенням і відображають у мові визначену понятійну сферу. Семантичне поле, в якому відображені суттєві зв'язки його одиниць, що утворюють рухому “мозаїку”,

можна порівняти з електромагнітним полем і його частинками [222, с. 458]. Традиційно дослідження лексики в аспекті польової організації здійснюється у двох напрямках: 1) ономасіологічному (від поняття) і 2) семасіологічному (від слова). Домінантним вважається другий підхід, за яким ЛСП – це “група слів однієї мови, що мають досить тісний смисловий зв’язок” [63, с. 57].

Однак, всі твердження об’єднані думкою, що ЛСП – це спосіб відображення системної організації словника. У сучасній лінгвістиці ЛСП – це семантико-парадигматичне утворення, що має певну автономність і специфічні ознаки організації: ядерно-периферійну структуру, існування зон семантичного переходу [50, с. 65–66]. Ономасіологічною властивістю поля є те, що в його основі знаходиться родова сема (гіперсема), яка позначає певний клас об’єктів. Семасіологічна властивість поля полягає в тому, що конституанти поля співвідносяться за інтегрально-диференціальними ознаками всередині їхніх значень, тобто між елементами поля наявні гіперо-гіпонімічні, синонімічні, градуальні відношення, партитивні зв’язки, несумісність, асоціативність тощо. Однією з головних ознак ЛСП є його ядерно-периферійна структура. Ядерні конституанти поля консолідуються навколо компонента-домінанти та є найбільш спеціалізованими для виконання функцій поля і обов’язковими для нього, вони систематично використовуються та володіють вищим рівнем частотності у порівнянні з іншими елементами ЛСП [147, с. 6–7].

Польовий підхід до вивчення мовних явищ передбачає два нерозривно пов’язані напрями: парадигматичний, згідно з яким елементи поля пов’язані на підставі включення, субкатегоризації, подібності, протилежності, похідності та синтагматичний, при якому поля базуються на комбінаторній здатності лексичних одиниць. Парадигматичний підхід передбачає виокремлення ЛСП, лексико-семантичних та тематичних груп [Там само, с. 6].

1.3.1. Лексико-семантичне поле УСПХУ як фрагмент мовної картини світу англійців та українців. У дисертаційному дослідженні під ЛСП УСПХУ розуміємо сукупність лексичних одиниць англійської та української мов, які об'єднані спільністю змісту (містять вказівку на УСПХ у лексикографічних формулах тлумачення), формальних показників (належать до однієї частини мови – іменника) і відображають понятійну, предметну та функціональну подібність позначуваних явищ (є елементами ККС відповідних мов).

При вивченні ЛСП УСПХУ розв'язуємо два завдання: по-перше, уточнюємо склад аналізованого поля і окреслюємо його зовнішні межі за допомогою вичленування поля, враховуючи дистрибуцію його елементів, на основі словникових дефініцій. Методика дослідження внутрішньої структури поля – це компонентний аналіз, метод опозицій, теорії множин і графів; по-друге, здійснюємо внутрішнє членування поля, визначаємо взаємовідношення між його елементами на основі визначених ознак.

Лексеми на позначення УСПХУ в англійській та українській мовах являють собою системи семантично взаємозалежних та ієрархічно розташованих одиниць. З одного боку, ці лексичні одиниці є автономними, оскільки самостійно функціонують у межах досліджуваного поля; з іншого боку, вони виступають складовими частинами інших полів досліджуваних лексичних систем. Так, іменники **regard, felicity, honour, glory, respect, ease, admiration** будучи самодостатніми елементами поля, можуть поєднуватися з лексичними одиницями іншого ширшого ЛСП ЩАСТЯ.

ЛСП УСПХУ в англійській та українській мовах має наступні властивості:

- 1) системний характер відношень між лексичними одиницями всередині поля;
- 2) наявність мікрополів в межах ЛСП УСПХУ;
- 3) взаємозалежність та взаємообумовленість лексичних одиниць у межах досліджуваного поля;

- 4) відносна автономність елементів поля;
- 5) безперервність позначуваного полем смислового простору;
- 6) взаємозв'язок семантичних мікрополів / полів у межах всієї лексичної системи.

Указані властивості формують системно-структурну організацію ЛСП УСПІХУ в англійській та українській мовах, що складається з:

- 1) ядра поля, представленого іменниками, що позначають базові поняття з яскравим інтегральним значенням; вони є поліфункціональними і можуть входити до інших ЛСП;

- 2) визначеної кількості безпосередніх та опосередкованих зв'язків типу ланцюгів;

- 3) периферії поля, що складається з одиниць, які є найвіддаленішими за своєю семантикою від ядра. Вони деталізують та конкретизують основне значення поля. Зазвичай периферійні елементи перебувають у зв'язку з іншими семантичними полями, утворюючи при цьому лексико-семантичну цілісність мовної системи. У межах периферії виділяємо зони ближньої, дальньої та крайньої периферії. Остання представлена конкретнішими і менш уживаними іменниками із стилістично забарвленими значеннями;

- 4) фрагментів поля, що формують лексико-семантичні угруповання, мікрополя, тощо.

1.3.2. Типологія слів лексико-семантичних полів УСПІХУ в англійській та українській мовах. Наявність численних досліджень, пов'язаних із типологією, порівняльним методом та контрастивним аналізом (О. О. Реформатський, В. Д. Аракін, В. М. Ярцева, В. М. Кодухов, Л. В. Щерба, В. І. Кодухов, М. М. Гухман, Г. А. Клімов, Ф. Бопп, Я. Грім, Дж. Грінберг, К. Джеймс, Р. Робінс), свідчить про інтенсивний розвиток цієї сфери дослідження як у вітчизняній, так і зарубіжній науці. Різномасштабність типологічно-зіставного дослідження представлено в працях А. П. Непокупного [108], Р. В. Болдирєва [14], М. П. Фабіан [156; 158],

Дж. Лайонза [187], Дж. Сантаяна [194], Р. М. Венцкович [27], В. Г. Гака [32], Ю. О. Жлуктенко [56], І. М. Супоницької [148], В. М. Манакіна [92; 93], О. Ф. Мочар [101], М. П. Кочергана [74; 76], І. В. Корунця [179], А. А. Лучик [89], С. П. Денисової [50], О. В. Тищенко [153], А. В. Корольової [72], А. М. Приходька [130], Т. С. Толчєєвої [154] та інших.

У сучасній лінгвістиці розрізняють зіставне дослідження семантики на міжмовному рівні та зіставне дослідження семантичних явищ на рівні однієї мови. Перше здійснюється головним чином у типологічному плані й переважно на рівні загальних категорій семантичної структури, зіставлення яких спрямоване на встановлення спільного та відмінного в основних формах логічного мислення. За методикою проведення зіставне дослідження семантики на міжмовному рівні вважають дослідженням з горизонтальним розташуванням об'єктів, тим часом як зіставний аналіз семантичних явищ на рівні однієї мови є вертикальним. У процесі зіставлення включаються одиниці мовної семантики різних структурних рівнів однієї мовної системи з урахуванням їх ієрархічного зв'язку [157, с. 52–55].

Існує також розмежування контрастивної та конфронтативної лінгвістики. Перша досліджує контрасти (розбіжності) між мовами, а друга – відмінності й подібності. До того ж конфронтативну лінгвістику визначають як теоретичну, а контрастивну – як прикладну галузь мовознавства, зорієнтовану на цілі навчання. Поділяємо точку зору М. П. Фабіан про те, що немає підстав розмежовувати ці дві дисципліни, оскільки контрасти можуть бути виявлені лише на основі повного та системного порівняння, тобто для виявлення контрасту необхідно бачити подібності й навпаки. Обидва підходи використовують одну й ту ж методику дослідження, отже вони не можуть бути окремими дисциплінами. Ключовим у зіставному мовознавстві є поняття мовного контрасту (термін В. П. Нерознака) або категорії контрастивності (термін В. Г. Гака). Мовний контраст – це специфічна особливість структури мови, яка стає такою за умови її зіставлення з іншою мовою (одне й те саме явище при зіставленні може виступати як специфічне

контрастивне явище (категорія), або втрачати цю контрастність). Системність лексики виявляється у можливості її опису за допомогою різного роду поділу значень слів на семантичні угруповання. Різновидами таких угруповань є ЛСГ та ЛСП. Зіставлення ЛСП УСПХУ в сучасній англійській мові із подібним ЛСП української розкриває два типи відмінностей: якісні, коли досліджуваний елемент є характерним для мови і повністю відсутній в іншій, та кількісні, при яких він використовується в обох мовах, але частіше вживається лише в одній з них.

Однак, як слушно зазначає М. П. Кочерган, “навіть коли об’єктом дослідження є ЛСП, це ще не дає реальної картини вираження певних значень у зіставляваних мовах, оскільки значення можуть бути виражені в зіставляваних мовах не на одному й тому самому рівні або виступати в одній із мов як приховані категорії. Таким чином, третім членом зіставлення (*tertium comparationis*) виступає семантична категорія, що дає змогу виявити специфіку кодування в порівнюваних мовах одного й того самого концепту, однієї й тієї самої пропозиції” [75, с. 5].

Актуальність такого роду досліджень перш за все пов’язана із тим фактом, що в сучасному мовознавстві все частіше виникає необхідність піднесення на якісно новий рівень порівняльного аналізу споріднених та віддалено споріднених мов з одночасним урахуванням національно-культурної специфіки функціонування мови. Зіставно-типологічний аналіз англійської та української мов на матеріалі іменників, що позначають УСПХ, передбачає виконання наступних завдань: 1) попередня обробка мовних фактів шляхом їх одноманітного опису для встановлення максимально можливої співвимірності матеріалу досліджуваних мов; 2) виділення відповідних кількісних та якісних параметрів зіставлення.

Зіставно-типологічне дослідження ЛСП УСПХУ в англійській та українській мовних системах проводимо на основі розробленої комплексної методики формалізованого аналізу лексичної семантики, яка дає змогу

кількісно та якісно охарактеризувати як лексичний, так і семний склад ЛСП на позначення УСПХУ у двох віддалено споріднених мовах.

Зіставне дослідження слів на позначення УСПХУ в англійській та українській мовах ґрунтується на встановленні подібностей / відмінностей їх лексичного та семного складу і передбачає два нерозривно взаємопов'язані етапи:

1) виділення найсуттєвіших розрізнявальних ознак семантики УСПХУ в лексичних системах англійської та української мов;

2) об'єднання цих ознак за виділеними характеристиками. Другий етап, на відміну від першого, виявляється складнішим, "оскільки він стосується не тільки наукового опису системи і структури досліджуваних мовних фрагментів, але й визначення у них суттєвих характеристик й ознак на основі узагальнення різних властивостей та специфіки мов у відповідності до механізму їх функціонування" [157, с. 182].

Віддалено споріднені мови, які є об'єктом нашого дослідження, не тільки співіснують, але й взаємодіють, накладаючи відбиток одна на одну. Підтримуємо погляд А. Вежбицької на те, що людям, котрі знають дві різні мови, а отже і дві культури, звичайно очевидно, що мова і тип мислення взаємопов'язані [202]. Особливо такий взаємовплив помітний в українській мові, яка піддається істотному впливу англійської на різних рівнях свого функціонування. Лексика виступає найвідкритішою системою, яка зазнає впливу на неї лінгвальних та екстралінгвальних чинників. Зіставно-типологічне дослідження лексичних одиниць на позначення УСПХУ в англійській та українській мовах зумовлено наступними факторами:

1) необхідністю вивчення малодослідженої емпіричної бази УСПХУ в обох мовах;

2) впливом екстралінгвальних чинників, пов'язаних із процесами пізнання, свідомістю та менталітетом носіїв мови;

3) зростаючим інтересом до досягнення УСПХУ носіями англійської та української мов;

4) прагненням зіставної лінгвістики співвіднести лексико-семантичні ознаки мов, зосереджуючи увагу на особливостях середовищ та сфер уживання лексики.

Типологічне дослідження мовної семантики УСПХУ на міжмовному рівні не тільки дає можливість глибше зазирнути в глибини національно-мовних картин світу, побачити їх своєрідність, але й виділити спільні вектори сучасного розвитку лексичних систем англійської та української мов. Останні забезпечують найкращий доступ до вивчення концептів, у яких закріплюються результати людського пізнання світу, фізичний, психічний і культурний досвід людини.

Зіставний аспект у дослідженні і відтворенні семантики УСПХУ є важливим як у теоретичному, так і практичному планах. Конкретна НМКС закодувала в понятті і лексемі, пов'язаній з ним, не тільки денотативний компонент, але і конотативний, стилістично-прагматичний, що до певної міри віддзеркалює ставлення народу, певних груп й конкретної особи до цього, стереотип національної й індивідуальної поведінки [101, с. 43–49].

В англійській та українській мовних системах УСПХ містить наступні компоненти:

- загальнолюдський або універсальний;
- національно-культурний, зумовлений проживанням людини у відповідному культурному оточенні;
- соціальний, пов'язаний з приналежністю людини до відповідного соціального стану;
- груповий, зумовлений приналежністю мовленнєвої особистості до певної вікової або статевої групи;
- індивідуально-особистісний, який формується під впливом освіти, виховання, власного досвіду, психофізіологічних особливостей людини.

Таким чином, у семантиці слів на позначення УСПІХУ фіксуються знання мовців про успішність, яка в досліджуваних національних культурах розкривається по-різному.

Зіставно-типологічний аналіз лексико-семантичних систем англійської та української мов ґрунтується на виділенні та зіставленні відповідних ЛСП. Теорія поля, методика компонентного аналізу та опозиційних відношень утворюють основу для такого аналізу. Опозиційне висвітлення змістової сторони поняттєвого апарату мовної системи відбиває особливості лінгвокультурної КС. Значення слова, тобто його семантичний обсяг і конотації, зумовлюється місцем одиниці в лексико-семантичній системі, яка є для кожної мови специфічною і неповторною [90, с. 40–46].

Когнітивний аналіз лексичного значення УСПІХУ дає можливість виявити загальні принципи організації структур знання у людській свідомості. Людина здатна розуміти світ і себе завдяки мові, в якій закріплюється суспільно-історичний та національний досвід народу. Національний досвід визначає специфіку різних мовних рівнів, на основі чого в свідомості носіїв виникає певна мовна картина світу, крізь призму якої людина бачить світ [157, с. 188–189].

Таким чином, національні мови впливають на специфіку мови в її знаковому відображенні. При зіставленні лексики на позначення УСПІХУ в сучасних англійській та українській мовах виявлено, що деякі одиниці та їх еквіваленти однаково відображаються в англійській та українській мовах. Так, в обох мовах для позначення УСПІХУ вживаються лексеми **luck** – удача, **lot** – жереб, **masterpiece** – шедевр, **result** – результат, **joy** – радість, **fortune** – фортуна та деякі інші. Навпаки, в українській лексиці на позначення досліджуваного поняття виокремлюємо іменники **авантюра**, **благо**, **підйом**, **трагедія**, які не притаманні англійській мові, де натомість, знаходимо іменники **merit** (заслуга), **treasure** (скарб), **ability** (здібність), **adventure** (пригода), **benefit** (прибуток), тлумачення еквівалентів яких в українській мові не містить жодних натяків на УСПІХ. Напр., під **пригодою**

розуміємо все те, що трапилося; подія, випадок; небажана, неприємна, небезпечна подія; події, що трапляються під час подорожей, мандрівок і часто пов'язані з ризиком. **Здібність** у розумінні українця – це природній нахил до чого-небудь, обдарування, талант; властивість, особливість, що виявляється в умінні робити, здійснювати що-небудь. Є й такі одиниці, які тлумачать УСПХ опосередковано: **влада – power, позитивність – positiveness** [37, с. 71–72].

1.4. Методика зіставного дослідження лексико-семантичного поля УСПХУ в англійській та українській мовах

Для всебічного аналізу ЛСП УСПХУ як складової категоризації та концептуалізації дійсності в англійській та українській мовах нами поглиблена комплексна методика формалізованого аналізу лексичної семантики, що розроблялася у відділі структурно-математичної лінгвістики під керівництвом М. М. Пещак. Власне мовний аналіз у поєднанні із математичними теоріями множин і графів дозволив глибше розкрити семантику слів на позначення УСПХУ в сучасних англійській та українській мовах, визначити співвідношення між словами та їхніми лексичними значеннями, виділити особливості семного складу і провести зіставно-типологічне дослідження ЛСП УСПХУ як фрагмента МКС. Семантика УСПХУ розкривається крізь призму явищ категоризації й концептуалізації – способів поділу й узагальнення людського досвіду, що об'єктивується структурою, значенням, функціональним модусом вербалізованих концептів (М. М. Болдирєв, М. В. Нікітін, Ч. Філмор, А. Вежбицька).

Методика дослідження системно-структурних особливостей ЛСП УСПХУ в лексичній семантиці сучасних англійської та української мов базується на формальному, суто мовному критерії – віднесеності слів, які аналізуються, до однієї частини мови – іменника. Цю методику слідом за М. М. Пещак та її учнями поглибила М. П. Фабіан, зокрема при дослідженні

етикетної лексики в українській, англійській та угорській мовах [157, с. 19]. Матричний метод представлення семантичних відношень між словами, що належать до однієї частини мови (іменника), розглядаємо як метамову для опису досліджуваних об'єктів аналізу, а матрицю у вигляді таблиці (див. додаток) – як модель системи семантичних зв'язків, з одного боку та семантичної структури лексики з іншого. Ця модель фіксує семантичні зв'язки між словами на позначення УСПХУ у вигляді стовпчиків та рядків однакової довжини, де плюсом (+) представлено співвідношення слів та їхніх значень. Упорядкування списків формальних ознак і по вертикалі, і по горизонталі за спадною кількістю заповнених клітин у матриці сприяє максимальній концентрації слів в одному з її кутів і протиставленню цього кута протилежному по діагоналі як найменш заповненому.

Матриця представлена словами, які займають неоднаково заповнену площу. Пояснення цього зумовлено кількома причинами: 1) лексика – це найбільш відкрита і рухлива підсистема мови, тому вона повинна бути здатна як сприймати нові одиниці без особливої перебудови співвідношень між існуючими одиницями, так і переводити існуючі одиниці з активного фонду в категорії архаїзмів, історизмів та ін. Найсуттєвішим є процентне відношення між одно-, дво-, три- і багатозначними реєстровими одиницями; 2) тлумачення лексичного значення реєстрової одиниці тут передається її оточенням: слова з широкою полісемією розташовані в густо заповнених місцях матриці, а однозначні віддають перевагу рідко заповненим місцям.

Місце слова в матриці строго фіксоване, тому функціональне навантаження мають і заповнені, і незаповнені клітини, а також віддаль між співвідносними словами та напрям по якому розміщені співвідносні слова. Матриця значно економніше і формально простіше представляє лексичну семантику мови, ніж тлумачний словник. У ній словесне вираження тлумачної частини практично відсутнє, його заступає топографічний спосіб розміщення заповнених клітин [160, с. 245–248].

Структурування лексики передбачає виділення її складу й внутрішньої організації, внаслідок чого відбувається поділ досліджуваної лексики на ЛСП, мікрополя, лексико-семантичні угруповання та встановлюються певні синтагматичні й парадигматичні зв'язки між ними.

Структура і система англійської та української літературних мов найбільш природно і об'ємно представлені в словниках різних типів, а особливо тлумачних, в яких, як і в процесі користування мовою, фонологія, морфологія, словотвір не виділяються як автономні системи чи підсистеми, а виступають у вигляді комплексної форми вираження змісту лексичних одиниць [157, с. 18]. Підтримуємо думку М. П. Фабіан, що тлумачний словник дозволяє здійснити аналіз мовних засобів вираження досліджуваних понять (в нашому випадку – УСПХУ) в сучасних англійській та українській мовах лінгвістичними засобами. При такому підході тлумачні словники представляють собою найповніші банки інформації стосовно мовних одиниць [157, с. 19]. У тлумачних словниках, які виступали джерельною базою нашого дисертаційного дослідження, для повнішого та адекватного опису значень лексичних одиниць використовуються слова, які найточніше відповідають досліджуваному поняттю УСПХУ. Саме ці одиниці виступили домінантами синонімічних рядів. Однак, семантика одиниць не обмежується варіюванням одного поняття, вона також вміщує додаткові змістові характеристики. В процесі аналізу семантики слів на позначення УСПХУ домінанти семантичних рядів теж розкладаються на складники, напр., домінанта **achievement**, виокремлена на першому рівні узагальнення, розкладена на складники **purpose, gain, feat**, а домінанта **щастя** – на складники **торжество, благо, трофей**.

Процедура збору фактичного матеріалу і виділення лексичного та семного складу іменників на позначення УСПХУ в англійській та українській мовах полягає в таких послідовних етапах:

1) з найавторитетнішого тлумачного словника англійської та української мов виписуються іменники, у формулах тлумачення яких

містяться експліцитні та імпліцитні вказівки на форми і засоби передачі УСПХУ;

2) за одержаною в такий спосіб картотекою аналізуються кількісний та якісний склад слів;

3) на основі аналізу словникових дефініцій моделюється матриця, по горизонталі якої розміщується семний склад значень слів, а по вертикалі – їхній лексичний склад; наявність у лексичних значеннях спільної семи позначається знаком (+);

4) списки слів та сем у матриці групуються по спадній залежно від кількісного вираження сем;

5) за змодельованою матрицею конструюється граф ЛСП УСПХУ, що розглядається нами як визначений фрагмент МКС [34, с. 255].

Принцип побудови словникових статей на підставі спільної і відмінної частин дає змогу зіставляти їх і виявляти формальну спорідненість. Ступінь формальної спорідненості між словниковими статтями є формальним показником спорідненості лексичних значень реєстрових одиниць. Процедура зіставлення кожної словникової статті з іншою здійснюється за правилами теорії множин. На підставі цього установлюються перетини поелементного складу словникових статей. Досліджуваний матеріал засвідчує, що одна словникова стаття може перетинатися з кількома іншими і утворювати з ними певні угруповання, які при екстраполяції на реєстрові одиниці пов'язуються як правило з більш менш повно сформованими синонімічними рядами. Часто спостерігається, коли одна словникова стаття перетинається з іншою, а та ще з іншою, але відмінними від першої формальними ознаками [160, с. 20].

Лексика на позначення УСПХУ виступаючи в словнику реєстровими словами, була виокремлена на основі лексикографічних параметрів, де розташування одиниці повною мірою визначається типом словника. Кожне окреме тлумачення слів на позначення УСПХУ в словниковій статті представляє одне із значень цього слова.

Формальні ознаки, що використовується при визначенні зіставляваних семантичних полів, є відповідниками реєстрових одиниць на позначення УСПХУ і містять диференційні ознаки УСПХУ, якими визначаються лексичні значення. Такими конкретизаторами значення визначається характер УСПХУ, його місце та способи прояву, особливості досягнення і носії.

Таким чином, опрацювавши методом суцільної вибірки тлумачні словники сучасних англійської та української мов, нами отримано 385 лексичних одиниць на позначення УСПХУ в англійській мові та 152 – в українській, у формулах тлумачення яких виокремлено відповідно 2054 та 810 сем.

Положення та ідеї, викладені в розділі 1, знайшли своє відображення у працях автора [34; 37; 38; 174].

Висновки до розділу 1

Категоризація та концептуалізація дійсності як процеси формування думки і оцінки тлумачаться в дисертаційному дослідженні механізмом рубрикації досвіду в свідомості людини (категоризація) та когнітивним процесом упорядкування результатів внутрішнього досвіду людини (концептуалізація). За вербалізацію процесів категоризації та концептуалізації відповідають мовна і концептуальна картини світу.

Принципами категоризації явищ навколишньої дійсності є принцип *родинної подібності* (А. Вітгенштейн), *геіштальту* (представники німецької Гештальтпсихології), *прототипу*, *базового*, *суперординантного та субординантного рівнів* (Е. Рош), *стереотипу* (Р. Фрумкіна), *паразитичної категоризації* (Ф. Унгерер, Й. Шмід).

Структуризація та рубрикація досвіду передбачає наявність у свідомості людини когнітивних та культурних моделей. Перші є ідеальним відображенням досвіду людей із однаковим ступенем пізнавальної

діяльності, а другі передбачають залучення лінгвокультурних особливостей окремих націй.

УСПІХ виступає об'єктом дослідження в різних галузях гуманітарного знання, зокрема філософії, педагогіці, культурології, соціології, психології, художній літературі.

Етимологічний аналіз лексем **success** і **успіх** засвідчив наявність дещо відмінних рис у тлумаченні старослов'янської та латинської лексем: латинське *successus* (від *succedere* – *приходити після*) означає *рух вперед, послідовність, щасливе звершення*, а старослов'янське *uspjeti* – *вдалося зробити* (від *spiti* – *дозрівати, встигати*).

Семантичний аналіз спільнокореневих лексем споріднених з українською вказує на формування ціннісного (*процвітати*), фактуального (*поспішати, встигати, мати час*) та образного (*надіятися, очікувати*) компонентів у структурі українського ЛСП УСПІХ, що є послідовним, а не спонтанним явищем. Значення, що згодом доповнили тлумачення лексеми **success**, наявні в семантиці ядерної зони англійського ЛСП УСПІХ – *досягнення як бажане звершення, досягнення високої позиції, багатства*.

Лексичні одиниці на позначення УСПІХУ в сучасній англійській та українській мовах за своїми зовнішніми та внутрішніми ознаками становлять один тематичний ряд, об'єднаний значенням категоріальної семи "успішність". Ця лексична мікросистема є досить компактною частиною словника, елементи якої взаємопов'язані й відповідним чином співвідносяться з позамовною дійсністю. Усе це уможливило розглядати їх як одне ЛСП.

У мовознавстві ЛСП розглядається як двобічна сутність, що відображає факти позамовної дійсності і має лінгвістичні засоби її вираження. ЛСП УСПІХУ в англійській та українській мовах це: 1) інвентар елементів, що мають системно-структурну організацію; 2) сукупність лексичних одиниць, що характеризуються взаємозалежністю та взаємообумовленістю; 3) постійна взаємодія ядра і периферії, елементи яких знаходяться у ланцюжкових

відношеннях; 4) здатність елементів вступати у різноманітні зв'язки з іншими елементами як самого поля, так і мікрополів й окремих угруповань між собою; 5) поле має вертикальну і горизонтальну організацію. Вертикальна організація поля – структура мікрополів, горизонтальна – взаємовідношення між мікрополями; 6) у складі поля виділяємо ядерні та периферійні конституанти, з яких перші є домінуючими елементами поля; 7) між ядром та периферією відбувається постійна взаємодія і тому межа між ними є доволі розмитою; 8) елементи поля можуть належати до ядра одного поля і периферії іншого поля або полів та навпаки; 9) мікрополя в межах ЛСП частково накладаються одне на одне, утворюючи зони поступових переходів, за законом польової організації мови; 10) усі елементи поля, їхні безпосередні та опосередковані зв'язки, лексико-семантичні угруповання та мікрополя мають чітко визначені місця в семантичному просторі англійської та української мов.

Комплексне зіставно-типологічне дослідження ЛСП УСПХУ як складової категоризації та концептуалізації носіями англійської та української мов здійснювалося за допомогою поглибленої методики формалізованого аналізу лексичної семантики слів, що ґрунтується на поєднанні власне лінгвістичного аналізу та математичної теорії множин і графів.

Унаслідок суцільного аналізу лексикографічних джерел англійської та української мов нами отримано 385 іменників англійської та 152 іменники української мови, які формують ЛСП УСПХУ, що для представників англословного світу означає досягнення наміченої мети та здобуття відповідного ставлення до себе і власних приємних почуттів, тоді як українцям властиво покладатися більше на удачу, ніж на власні риси характеру в процесі досягнення УСПХУ.

РОЗДІЛ 2

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНЕ ПОЛЕ УСПІХУ

ЯК СКЛАДОВА КАТЕГОРИЗАЦІЇ ДІЙСНОСТІ

НОСІЯМИ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ

2.1. Ядерно-периферійна модель лексико-семантичних полів УСПІХУ сучасних англійській та українській мовах

Розвиток людської цивілізації передбачає безперервну взаємодію людини з навколишньою дійсністю: людина сприймає оточуючий світ та інтерпретує його. Ці процеси потребують оформлення інформації у певні структури та систематизації набутих знань. Усвідомлюючи інформацію, що надходить з навколишньої дійсності, людина спрощує її, підлаштовує під своє розуміння, під категорії, якими вона мислить. Ця важлива мисленнєва процедура обґрунтування категорій [161, с. 57] і становить категоризацію.

Категоризуючи досвід, що надходить з оточуючого світу, людина виділяє виділяє ментальні поняття як внутрішні відображення повсякденної діяльності в своїй свідомості. Одним із таких понять є УСПІХ, що має винятково антропоцентричну природу.

Дослідження останніх десятиліть, зокрема праці С. П. Денисової, М. П. Кочергана, І. О. Голубовської, О. В. Тищенко, М. П. Фабіан, С. С. Єрмоленка, Т. В. Радзівської, Г. М. Яворської, Ю. Д. Апресяна, Ю. С. Степанова, А. Вежбицької, Дж. Лакоффа доводять, що образ людини є центральним у процесі категоризації дійсності та формуванні КС: саме людина є точкою відліку при дослідженні семантичної системи мови. Антропоцентризм як найдавніша властивість людської психіки та суспільної свідомості віддзеркалює процес усвідомлення людиною свого статусу в природі та соціумі: антропоцентризм – це “методологічний принцип дослідження, згідно з яким людина розглядається як центр і найвища мета

світобудови”. У лінгвістиці цей принцип застосовується при дослідженні мови як продукту людської діяльності, призначеного для потреб людини як посередника спілкування, засобу зберігання її досвіду, знань, культури [223 с. 32]. Антропоцентричність інтерпретуємо як емотивно-оцінне сприйняття дійсності, що є засобом творення МКС насамперед у вербалізованих образах. Антропоцентрична природа УСПХУ проявляється у його тлумаченні в англійській мові як “the fortune befalling to *anyone* in a particular situation” (те, що стається з *особою* у певній ситуації), “the attainment of an object according to *one's* desire” (досягнення мети згідно з *чужимось* бажанням). Власне у тлумаченні досліджуваного поняття міститься безпосередня вказівка на *особу* як *носія* УСПХУ.

Дослідження лексичного складу англійської та української мовних систем становить одну з актуальних і широкомасштабних проблем сучасного мовознавства. Вона тісно пов'язана з побудовою типологічної моделі співвідношення між лексичними системами різноструктурних мов. Останні досліджуються в роботі як системи, що мають ієрархічні структури і зберігають свою цілісність, на яку впливають як лінгвальні, так і екстралінгвальні чинники.

Аналіз лексичних одиниць на позначення УСПХУ в англійській та українській мовних системах дає підстави стверджувати, що сучасна англійська та українська мови фіксують не тільки раціональне – думки, ідеї, але й емоції, почуття – сферу емоційної діяльності людини. Їх прояв постає однією з форм відображення дійсності й складає невід'ємну частину людського буття. Різноаспектний характер взаємозв'язків людини та реальної дійсності, емоцій з мисленням, інтелектуальною діяльністю свідомості – все це знаходить своє відображення в англійській та українській мовних системах.

Використовуючи дані матричного аналізу, отримуємо розрахунки по групах *ядерної* та *периферійної* лексики англійського та українського ЛСП УСПХУ. Ядро поля, тобто його центральна, основна частина володіє

рисами, що маніфестують домінуючу семантику. Залежні одиниці утворюють периферію, складники якої характеризуються значною кількістю диференційних сем. До ядра поля включасмо базову лексику однієї тематики з широким обсягом значення, що охоплює ядерні лексеми різних семантичних груп, які виражають найважливіші, найістотніші поняття поля; тобто для них характерна максимальна концентрація ознак, тоді як периферія вміщає неповний набір ознак, що характеризують центр. До периферії семантичних груп належать конкретніші і менш уживані лексеми. Межі між ядром та периферією є нестійкими. Ядерні одиниці відбивають змістові відношення ЛСП, її парадигматичні та синтагматичні зв'язки. Периферійна лексика представляє ці відношення у довільнішому вигляді. Внаслідок необхідності диференціації периферії через значну кількість одиниць, які до неї відносяться, виділяють зону *ближньої*, *дальньої* та *крайньої* периферії [122].

До *ядра* англійського ЛСП УСПХ відносимо одиниці, які найповніше описують семантику УСПХУ та знаходять в центрі поля: **fortune, success, result, regard, honour, glory, coup, esteem, possibility, failure, reputation, improvement, unsuccess, unluckiness, fame, appreciation, prestige, deficiency, ups-and-downs**, які складають 19,2% мовного матеріалу.

Периферійна зона вміщує лексичні одиниці із неповним набором досліджуваної концептуальної ознаки. До *ближньої периферії* (27,3%) відносимо іменники **felicity, case, advance, joy, triumph, happiness, sensation, coronation, prosperity, effort, consummation, merit, maturity, accomplishment, completion, intention, winner, solace, optimism, victory, well-being, delight, admiration, conquest, endeavour, attainment, opportunity**.

До *дальньої периферії* належать лексеми **hap, purpose, lot, advantage, hit, development, luck, benefit, accident, adventure, wonder, enjoyment, pleasure, education, congratulation, conciliation, completion, contest,**

satisfaction, culmination, profit, ultimatum, struggle, perfection, affluence, complacence, які становлять 26,2% англомовного матеріалу.

Зона *крайньої периферії* (27,3%) представлена одиницями **smash, destiny, gain, risk, chance, feat, favour, respect, ease, growth, progress, mischief, contingency, masterpiece, dismal, reward, charism, diligence, promotion, achievement, enrichment, aim, attempt, misfortune, unfortune, mishap, mischance**.

Таким чином, найчисельнішими в англійському ЛСП УСПХУ є зони ближньої та крайньої периферії по 27,3% мовного матеріалу, а ядерна зона (19,2%) – найменш чисельною. Базовими ознаками ЛСП УСПХУ в англійській мові є здійснення задуманого та поважне ставлення оточуючих до успішної особи. Зони ближньої та дальньої периферії містять численні вказівки на сприяння зовнішніх факторів у процесі досягнення УСПХУ, стан завершеності, закінченості розпочатого та почуття, які переповнюють людину, що досягла УСПХУ. У зоні крайньої периферії сконцентрована значна кількість іменників, що позначають нездійснення запланованого.

До *ядерної* лексики українського ЛСП УСПХУ (23,5 % мовного матеріалу) відносимо одиниці, які маніфестують домінуючу семантику і є втіленням максимальної концентрації ознак успішності: **щастя, успіх, вінець, благо, тріумф, лавр, благодать, талан, везіння, розвиток, доля, авантюра, жереб, удосконалення, намагання, процвітання**.

До *ближньої периферії* (16,2 %) відносимо іменники **біда, рекорд, бажання, ідеал, мета, пік, добробут, заможність, амулет, талісман**.

До *дальньої периферії* (38,2 %) належать лексеми **підйом, торжество, утіха, змагання, збіг, перевага, заздрість, удача, перемога, звершення, досягнення, ціль, випадок, трагедія, програш, поразка, достаток, шанс, ризик, гордість, визнання, хиба, негода, недолік, злорадство, оптимізм**.

Зона *крайньої периферії* (22,1 %) представлена іменниками **фортуна, багатство, поступ, радість, здобуток, спроба, трофей, боротьба, зусилля, результат, авантюризм, прогрес, фатум, песимізм, наслідок**.

Таким чином, в українському ЛСП УСПХУ найчисельнішою є зона дальньої периферії – 38,2%, а найменш чисельною – 16,2% – зона ближньої периферії. У свідомості українців базовими ознаками УСПХУ є матеріальний достаток та інші нематеріальні винагороди, об'єктивні обставини та відповідні людські якості, що сприяють досягненню УСПХУ. Слова, що позначають негативну складову УСПХУ деконцентровані в зонах ближньої та дальньої периферії. Зона крайньої периферії містить вказівки на намагання, результативність та здобутки успішної людини.

Суцільний аналіз ВОС та СУМ показав, що лексика на позначення УСПХУ охоплює суттєву частину їхнього складу і об'єднує на основі різноманітних зв'язків декілька ЛСП, а елементи поля – слова на позначення УСПХУ – утворюють ніби єдину систему або деяке число взаємопов'язаних підсистем. Так результатом категоризації дійсності носіями англійської та української мов є розподіл досвіду, пов'язаного з УСПХОМ на наступні рубрики знань: 1) досягнення запланованого; 2) певне почуття, ставлення до особи, що досягла УСПХУ; 3) удача, шанс, доля; 4) певна якість, властивість успішної особи; 5) негативна складова; 6) намагання, намір, ціль; 7) змагання, боротьба; 8) достаток, матеріальне забезпечення [35, с. 41–45].

2.2. Рубрики категоризованого досвіду лексико-семантичного поля УСПХУ в сучасній англійській мові

У свідомості носіїв англійської мови виділяємо дві сторони, що становлять основу ЛСП УСПХУ: по-перше, передумови, що ведуть до його досягнення; по-друге, наслідок такого досягнення [33, с. 48–52].

Передумовами УСПХУ у свідомості носіїв англійської мови є знання чіткої мети, здатність прикладати зусилля та намагань, націленість на позитивний результат. Такі аспекти успішності описуються лексемами **purpose, feat, effort, endeavour, aim, attempt** та деякими іншими.

Іменник **purpose** в межах ЛСП УСПХУ вказує на намір (*the intention, the thing that somebody is supposed to achieve*), результат, наслідок, мету (*result, effect, end, aim*), те, що потрібно в певній ситуації (*what is needed in a particular situation*), здатність планувати і працювати на успішний результат (*the ability to plan and work successfully to achieve it*).

Іменник **arrangement** позначає ознаки узгодження, підготовки (*a combination of things arranged in a particular purpose, style or mode in which things are arranged*), що вказують також на підготовку до успішного виконання чого-небудь запланованого (*preparations for a successful performance*).

Експресивна та стилістична маркованість лексичної одиниці **aim** відносить її до прагматики: оцінка ймовірності (*the estimation of probability*) надає УСПХУ ознак націленості, цілеспрямованості, прогресивного руху та визначення оцінки ситуації. Виділяємо також асоціативне значення іменника **aim** – мета, намір, ціль (*design, intention, purpose of doing something, what somebody is trying to achieve*).

Лексична одиниця **intention** означає щось заплановане, мету (*what you intended or planned to do, your aim*), що є визначальним елементом УСПХУ та торкається першопричинних зв'язків досягнення цього стану.

У сфері медицини лексична одиниця **intention** характеризує природний лікувальний (оздоровчий) процес (*a natural healing process*). Цей іменник у множині (*intentions*) означає задум, намір освідчитися, особливо це проявляється у виразі *honourable intentions* (*design or purpose with respect to a proposal of marriage*), що безпосередньо стосується сфери досягнення певного (успішного) стану.

При зіставленні іменників **attempt** і **endeavour** виділяємо спільні вказівки на зусилля, намір, спробу, намагання, випробування (*an attempt, endeavour, effort, trial, undertaking*). Відмінності між ними полягають у позначенні спокуси, зваби (*temptation, seduction*), намагання вбити когось (*an act of trying to kill somebody*) – **attempt**; наполегливу ініціативність (*a*

strenuous enterprise). Семантика останнього збагачена виразом *to do one's endeavour* – робити все можливе (*to do all one can*). Досліджувані іменники вважаємо синонімами: **attempt** – від лат. *attemptare*, **endeavour** – від лат. *debere*.

Під амбіцією (**ambition**) розуміємо бажання досягти чогось, напр. УСПІХУ, багатства, влади (*something that you want to do or achieve very much, the desire to be successful, rich, powerful*).

Іменник **effort** – це фізична або ментальна енергія, яку хтось затрачає, щоб виконати задумане (*the physical or mental energy that you need to do something*), намір зробити щось, особливо коли це важко зробити (*an attempt to do something especially when it is difficult to do*), результат такого наміру (*the result of an attempt*), певна діяльність групи людей, організована з метою досягнення бажаного (*a particular activity that a group of people organize in order to achieve something*). У сфері фізики він характеризує прикладну силу, що діє проти інерції (*an applied force acting against inertia*). Вживання елементів ЛСП УСПІХУ в інших галузях знань наближує досліджуване ЛСП до ЛСП “науки”.

Diligence як необхідна складова досягнення УСПІХУ пояснюється укладачами ВОС як постійне зусилля, праця, задля досягнення чого-небудь запланованого (*constant and earnest effort, work to accomplish what is undertaken*), швидкість, поспішність, квапливість (*speed, dispatch, haste*), дбайлива увага, турбота, обачність (*careful attention, heedfulness, caution*). У сфері юриспруденції досліджуваний іменник позначає увагу та піклування, яка вимагається від особи в певній ситуації (*the attention and care due from a person in a given situation*).

В межах ЛСП УСПІХУ іменник **feat** позначає як досягнення, благородний вчинок (*an exceptional act or achievement, a noble exploit*), так і злочин (*crime, evil deed*), що засвідчує наявність прагматичного аспекту в складі УСПІХУ, оскільки описує мовне явище залежно від учасників та типів мовленнєвих актів.

Вихідним для опису мовної комунікації є поняття діяльності, що дозволяє розглядати досліджувані англійські та українські мови як засоби динамічної взаємодії комунікантів. При такому підході функціонування мов тісно пов'язується із ситуативним контекстом їх уживання, а одиниці на позначення УСПХУ та особливості їх існування поєднуються з урахуванням ситуації спілкування. Елементами (складниками) комунікативної ситуації вважаємо соціальні та індивідуально-психологічні характеристики комунікантів, відношення між ними, специфіку комунікації, включаючи її різноманітні форми і засоби. Указані ознаки містяться в семних структурах досліджуваних слів. У результаті дослідження лексичних одиниць на позначення УСПХУ конкретизується вивченням специфіки комунікативного призначення усіх компонентів, що складають їх зміст. Останні об'єднуються в єдине ціле і входять до складу системи лексики, що виражає передумови, сутність, особливості й шляхи досягнення УСПХУ.

Володіння відповідними якостями та рисами характеру наближає людину до УСПХУ. Здібність, схильність, талант є вродженими якостями людини, в той час як старанність, хоробрість, перевага, почуття власної гідності є набутими рисами індивіда.

Під оптимізмом (**optimism**) розуміють назву доктрини, запропонованої Лейбніцом у його “Божому правосудді” (1710), згідно з якою об'єктивний світ / або дійсність є світом, обраний Творцем з усіх можливих світів, де все найкраще можна досягнути ціною найменш лихого (*a name given to a doctrine proposed by Leibnitz in his Theodicee (1710) that the actual world is “best of all possible worlds” being chosen by a Creator out of all possible world which present in his thoughts as that in which the most good could be obtained at the cost of the least evil*). У загальному вжитку цей іменник позначає відчуття, що все складеться якнайкраще, схильність сподіватися на краще, дивитися на світлий бік речей: загальну тенденцію обирати позитивний, приємний погляд на обставини чи перспективи (*a feeling that good things will happen, disposition*

to hope for the best or to look on the bright side of things: general tendency to take a favourable view of circumstances or prospects).

Іменник **charism** означає прихильність, схвалення, харизму, милість, милосердя (*favour given, gift of grace*), дар Божий, талант, ласку (*a free gift or favour specially vouchsafed by God, a grace, a talent*) як необхідну складову УСПІХУ.

Лексема **merit** указує на позитивну якість, яка заслуговує похвали, нагороди, схвалення (*the quality of being good and of deserving praise, reward or admiration*). У множині (**merits**) – це добра риса, гідна захоплення й винагороди (*a good feature that deserves reward, admiration*). Семантика цієї одиниці розкривається також у виразі *to make merit of*, що означає вважати похвальним (*to account as meritorious*).

Лексична одиниця **education** на перший погляд не має нічого спільного із успіхом, але її семантика характеризує культуру й розвиток здібностей, формування характеру, а це говорить про те, що освіченість у розвинутому суспільстві допомагає людині досягти відповідного соціального, матеріального та кар'єрного рівня, суспільного визнання, оскільки високий рівень освіти й культури – це перший та визначальний крок до УСПІХУ.

Talisman – це річ (камінь, обручка), за допомогою якої досягаються надзвичайні результати (*anything that acts as a charm or by which extraordinary results are achieved*), те, що привертає удачу та відвертає зло; з точки зору медицини такі речі мають оздоровчу силу (*medically used to impart healing virtue*). Вартою уваги є етимологія досліджуваного іменника: він запозичений із французької мови (*talisman*, 1630), частково походить від араб. *tilsam* та від візант. *telesma*. Семантика досліджуваного іменника наближує ЛСП УСПІХ до ЛСП “здоров’я”.

Англійський іменник **amulet** (від лат. *amuletum*) містить у своєму значенні символіку захисту людини від злих сил, захворювань, відьомських чар (*anything worn about the person as a charm of preventive against evil, mischief, disease, witchcraft*). Семантика іменника **amulet** (амулет) у медицині

позначає відношення до всіх медикаментів як внутрішнього, так і зовнішнього застосування, які мають чудодійну силу (*something also applied to all medicines whether internal or external to whose virtue or manner of operation is occult*). У переносному значенні цей іменник характеризує запобіжний захист, амулет (*a preservative, protection, charm*). Указані досліджувані іменники мають антропоцентричний характер, оскільки безпосереднє стосуються людини і служать для задоволення її потреб. Наявність досить великої кількості слів із прямими і переносними значеннями передає специфіку відтворення УСПХУ в англomовній культурі.

Лексика на позначення УСПХУ в сучасній англійській мові багата на символи, завдяки яким видається можливим його досягнення. Так, наприклад, іменник **sanguine**, позначаючи радісний і впевнений погляд у майбутнє (*cheerful and confident about the future*), демонструє символіку характеру людини за темпераментом: сангвініки легко дивляться на життя, націлені на УСПХ, вірять в удале завершення розпочатого. У випадку невдачі вони не розчаровуються на відміну від холериків, а спокійно поводяться у скрутних ситуаціях, не впадають у відчай, як це властиво меланхолікам і продовжують діяти на противагу флегматикам. Таке ставлення до життя саме по собі притягує УСПХ.

Конкуренція як елемент змагання виступає невід'ємною складовою сучасного інформативного суспільства. Досліджувана група об'єднує іменники на позначення збройної боротьби та ігрових змагань, а також інших випробувань, пов'язаних з ризиком (**competition, contest, struggle, challenge**). Досліджувані лексеми часто вживаються для опису збройних сутичок та конфліктів, політичних, соціальних та економічних протистоянь, зокрема в сфері бізнесу, спорту тощо: *imperfect competition* (недосконала конкуренція, ек.), *modal competition* (конкуренція між різними видами транспорту, трансп.), *currency risk* (валютний ризик, ек.), *credit risk* (ризик неповернення кредиту, ек.), *Norman conquest* (норманське завоювання, іст.), *proxy contest* (боротьба за голоси акціонерів, ек.), *class struggle* (класова боротьба, соц.),

strike struggle (страйкова боротьба, соц.), monopolistic competition (монополістична конкуренція, ек.), challenge cup (перехідний кубок, спорт.). Часто вживаємо слова змагання, конкурс у зв'язку з такими подіями, як Олімпійські ігри, пісенний конкурс Євробачення, футбольні чемпіонати типу Євро-2012, що наближує англійське ЛСП УСПІХУ до семантично близького ЛСП “спорт”.

Слово **victory** вживається для позначення УСПІХУ у грі, війні, на виборах (*success in a game, an election, a war*). Укладачі ВОС виділяють також значення стан перемоги над ворогом або супротивником у битві, війні (*the position or state of having overcome an enemy or adversary in combat, battle, war*), верховенство, перевагу, здобуті в результаті воєнного конфлікту (*supremacy or superiority achieved as a result of armed conflict*), перемогу над супротивником (*an occasion of overcoming an adversary in battle*), яка передбачає збройний конфлікт, тріумф, досягнутий за допомогою зброї (*a triumph gained by force of arms*).

Крім того, **Victory** – це римська богиня, яка символізує перемогу (*the Roman goddess representing or typifying victory, a figure a statue of this*). У грецькій міфології перемога персоніфікується богинею Нікою. Нами відмічно ще одне міфологічне вживання іменника **victory**: Піррова перемога – це перемога, в якій втрати переможця такі ж, як і в переможеного (*Pyrrhic victory a victory in which the victor's losses are as great as those of the defeated*).

Символами перемоги та УСПІХУ є пальмове дерево (*a palm leaf or branch is a symbol of victory, success*), вінок з лаврового листя (*a wreath of true laurel, worn on the head as an emblem of victory or honour in classical times*) та оливкова корона (*garland of olive leaves awarded as a token of victory*), які поєднують ЛСП УСПІХ із ЛСП “національні символи і традиції”.

Досліджувана лексична одиниця позначає досягнення перемоги над ворогом, супротивником, напр., *to gain a victory, to win a victory, to scour victory* – здобути перемогу (над – over), *to be flushed with victory* – бути

охопленим радістю перемоги, *to strive for victory* – прагнути перемоги, *the victory is ours* – наша взяла, *roar/romp/sweep to victory* – легко перемагати.

Contest – це змагання, боротьба за перемогу, за об’єкт бажання, контроль, владу (*competition, struggle for victory, for a desired object, control, power*), дружній конфлікт між конкурентами за приз або визнання, змагання (*amicable conflict, as between competitors for a prize or distinction, competition*). Опосередковано досліджуваний іменник описується виразами *without contest* – без суперечки (*without dispute*) та *be no contest* – означає, що одна сторона у змаганні настільки сильніша й краща, що вона неодмінно переможе (*used to say that one side in a competition is so much stronger and better than the other that it is sure to win easily*). Відмітимо, що досліджуваний іменник почав уживатися в 1771 році й у цьому значенні запозичений із американського варіанту англійської мови.

Лексичні одиниця **struggle** (боротьба) позначає жорстке протистояння, в якому люди намагаються захопити або досягти чогось (*a hard fight in which people try to obtain or achieve something*) та фізичне зіткнення між двома людьми або групами людей, особливо коли хтось один з них намагається втекти (*a physical fight between two people or groups of people, especially when one of them is trying to escape*), чим і наближує ЛСП УСПІХ до ЛСП “військова справа”.

Competition – ситуація, в якій люди або організації змагаються один з одним за право виключного володіння об’єктом (*a situation in which people or organizations compete with each other for something that not everyone can have*), подія, коли люди або організації змагаються один з одним для того, щоб визначити лідера (*an event in which people or organizations compete with each other to find out who is the best at something*).

Досліджуваний мовний матеріал дозволив виділити сферу трудових відносин людей, які в умовах конкуренції змушені виявляти свої найкращі якості та здібності для покращення умов праці, побуту й повсякденного спілкування. Так, у комерційній сфері **competition** позначає конкуренцію на

ринку, боротьбу за покупців серед конкурентів (*rivalry in market, striving for customers between those who have the same commodities to dispose of*). Таким чином, семантика іменника **competition** описує лідерство як складову успішності.

Іменник **conquest** розуміємо як силове захоплення країни, міста або ділянки землі (*the act of taking control over country, city, area of land by force*), встановлення контролю (*the act of gaining control*).

Іменник **emulation** (від лат. *aemulatio*) маніфестує намагання як складову УСПХУ: прагнення бути на рівні з іншими або кращим у певному досягненні чи якості (*endeavour to equal or surpass others in any achievement or quality*).

Отже, позначення дії, спрямованої на досягнення УСПХУ – це ріст, розвиток, удосконалення, досягнення, ризик та боротьба. УСПХ в англійській культурі нерозривно пов'язаний із конкурентною боротьбою, суперництвом, змаганням, де перемагає міцніший, сильніший, кращий та наполегливіший.

Передумовами УСПХУ виступають також незаплановані явища, що залежать від об'єктивних подій, іноді навіть від нелюдських (божественних) сил. Ймовірність УСПХУ без докладання зусиль у свідомості англійців є незначною.

Визначаючи, слідом за лінгвістом Девідом Крісталом, важливість походження слова для дослідження його семантики [171], відмітимо, що іменник **hap** походить від герм. *khapan* через сторанорм. *happ* і позначає як щасливий випадок, який випадає на чийсь долю, удачу, жереб (*chance of fortune that falls to anyone, luck, lot*), добру долю, УСПХ, процвітання (*good fortune, success, prosperity*), відсутність наміру у відношенні до певної справи, фортуни як збіг обставин (*absence of design or intention in relation to a particular event, chance of fortune, considered as a cause of events*), так і нещасливий, нещастя (*unfortunate event, mishap, mischance*). Поєднання в семантиці слова позитивних і негативних конотацій сприяє чіткому

розмежуванню сутності й тимчасовості, плинності УСПІХУ, який може залежно від обставин повернутися обличчям до однієї людини і відвернутися від іншої.

Близькі за значенням іменники **case** і **accident** потрапили в англійську мову з латинської (*casus, accidentum*) через посередництво французької. Як бачимо, синонімія характерна для англійської мови завдяки запозиченню.

Іменник **case** позначає вплив певних дій на стан речей, від яких залежить успішність / неуспішність людини: випадок (*a thing that befalls or happens to anyone, hap, occurrence*), вчинок (*deed*), шанс, небезпека, ризик (*chance, hazard, hap*), дійсний стан справ, факт (*the actual state of matters, the fact*), умова, становище (*condition, state, plight*). Інші значення досліджуваної одиниці вживаються у сфері юриспруденції – юридичний стан справ (*the state of facts juridically considered*), медицини – умови перебігу хвороби у людини (*a condition of disease in a person*), граматики – відмінок іменника, займенника, прикметника (*in inflected languages one of the varied form of noun, adjective, pronoun which expresses the relation in which it may stand to other words in a sentence*), поєднуючись із ЛСП “науки”.

Лексема **accident** (випадок, несподіванка) вказує на шанс, удачу (*chance, fortune*), те, що трапляється (*anything that happens*), симптом (*an occurring symptom*), вплив, наслідок (*effect*), якість, яка не є визначальною у сприйнятті певної речі (*a quality not essential to our conception of substance*). Поняття випадковості є складовою частиною розуміння УСПІХУ як об’єктивного явища.

Семантика іменника **lot** – доля, фортуна (*destiny, fortune*) – розвинулася від оригінального значення предмет (зазвичай, дерев’яна палиця), який використовувався у широко розповсюдженому античному методі вирішення суперечок, розподілу власності або обрання особи для виконання певного обов’язку (*an object (usually a piece of wood) used in a widely difused ancient method of deciding disputed, dividing property, selecting persons for a duty*). Зараз ця одиниця означає – виграш у лотереї (*a prize in a lottery*). Семантика

іменника **lot** в сучасній англійській мові розширилася за рахунок сталих виразів та словосполучень: *cast one's lot with, throw in one's lot with, to have/win lot with, to have lot and dole* – розділяти чийось долю, розділяти з кимось важкі моменти, *a bad lot* – неприємна людина із ганебною репутацією [250, с. 763]. Периферійна семантика досліджуваного іменника охоплює поняття лоту, що продається на аукціоні (*an item or set of items sold at an auction*), ділянки землі, що має спеціальне призначення (*an area of land used for a particular purpose*) та групи людей (*a group of people*).

Отже, досліджувані лексичні одиниці сучасної англійської мови, будучи комунікативними сутностями і займаючи визначений семантичний простір, не обмежуються властивими їм значеннями, а поєднують у собі вказівки на суміжні ряди слів і значень тотожних / нетотожних з УСПХОМ понять.

Іменник **luck** позначає долю (*fortune, good will*), випадковий збіг обставин, які є сприятливими або несприятливими для інтересів людини (*fortuitous happening of events, favourable or unfavourable to the interests of the person*); УСПХ, процвітання, добробут, перевагу, вигоду, що є скоріше наслідком щасливого збігу обставин, ніж результатом зусиль та заслуг (*good fortune, success, prosperity, advantage coming by chance rather than as the consequence of merit or effort*), ознаку майбутньої вдачі, приквітка (*a sign of future luck, an omen*).

За допомогою виразів, у яких простежується полісемія іменника **luck**, можна глибше й тонше розкрити сутність і визначити природу факторів, що впливають на досягнення чи недосягнення УСПХУ: *have the luck to do something* (мати удачу в чомусь), *a stroke of luck* (посмішка удачі), *good/bad luck* (вдача/невдача), *to believe one's luck* (вірити в удачу), *with (any) luck/with a bit of luck* (з удачею), *wish somebody (the best of) luck* (бажати комусь удачі), *good luck to somebody* (удачі вам), *be in/out of luck* (бути вдалим/невдалим), *no such luck* (безуспішно), *better luck next time* (бажаємо успіху наступного разу), *as luck would have it* (як пощастить), *try one's luck* (випробувувати удачу), *be*

down on one's luck (не щастити), *the luck of the draw* (лотерейна удача), *pure/sheer luck* (випадковість), *devil's own luck* (надзвичайна вдача), *luck is on somebody's side* (успіх на вашому боці), *if my luck holds* (якщо удача не відвернеться від мене), *somebody is pushing your luck* (якісь сили вам допомагають), *bring somebody good luck* (приносити комусь удачу), *luck out* (бути щасливим, таланити), *Lady Luck* (її Величність Удача), *worse luck* (невдача), *no such luck, bad luck* (безуспішно), *be out of luck* (не щастити) [235; 236].

При перекладі на українську англійське **luck** може замінюватися на **success** (успіх) і, навпаки, що зближує МКС і ККС англійців та українців. Отже, кількісні зміни, що виникають як результати взаємопроникнення і запозичення культурних елементів, ведуть до якісних зрушень та зближують як концептуальні, так і мовні картини досліджуваних мов. При цьому кожна мова має свою специфіку та ідентичність. Так, вираз *Lady Luck* передає національну специфіку англійської мови, де іменник *luck* (удача) асоціюється з жіночою статтю (для порівняння, в українській мові іменник удача (*luck*) теж жіночого роду, проте успіх (*success*) – чоловічого).

Іменник **grace** позначає милість, надана Провидінням або фортуною, доля, фатум, жереб (*the share of favour allotted to one by Providence or fortune; one's appointed fate, destiny, lot, hap, luck, fortune*) та здатність справляти позитивне враження (*the quality of producing favourable impression*), привабливість (*attractiveness*), шарм (*charm*).

Іменник **grace** вживається і в множині (*graces*), де його лексичне значення цілком відмінне від значення однини: перше стосується грецької міфології (*Mythological usage*), і позначає трьох сестер-богинь – Аглаю, Юфросину і Талію, які вважалися носіями краси та шарму і зображалися у вигляді жінок виняткової краси (*three sisters-goddess – Aglaia, Euphrosyne, and Thalia – regarded as the bestowers of beauty and charm and portrayed as women of exquisite beauty*). Друге значення іменника **graces** передає спорт (*in sports*) і позначає гру або легкоатлетичну вправу, яка виконується з обручем

та парою булав, гра названа так через те, що вона розвиває грацію (*the game played with hoops and pairs of slender rods, so called because it develops graceful movements*). Третім є подяка, люб'язність, привабливі якості (*thanks, thanksgiving, favourable qualities*).

У християнстві лексична одиниця **grace** – це щедра та незаслужена Божа ласка до людини; Божа підтримка, яку людина отримує при Хрещенні, дар даний Богом (*the free and unmerited favour of God shown towards man, the divine assistance and power given to man in spiritual rebirth and sanctification, an unmerited gift, favour, etc., granted by God*), а також коротка молитва перед або після вживання їжі з метою отримання божого благословення на їду і подякувати за неї (*a short prayer recited before or after a meal to invoke a blessing upon the food or give thanks for it*).

У музиці **grace** означає мелодійний супровід (*a melodic ornament or decoration*). Цей іменник уживається також і як звертання до герцога, герцогині чи єпископа (*a title used to address or refer to a duke, duchess, or archbishop*): Your Grace – Ваша милість. Крім того, поширеним є вживання сталих виразів з іменником *grace*: *a year of grace* – певний рік від народження Христа; *to be in smb.'s good graces* – користуватися чиеюсь прихильністю; *with (a) good grace* – охоче, люб'язно; *with (a) bad grace* – неохоче, нелюб'язно; *act of grace* – (загальна) амністія; *days of grace* – дні оплати рахунків; *with a bad grace* – неохоче; *with a good grace* – охоче, з готовністю; [248, с. 558]. Таким чином, значення досліджуваного іменника наближує ЛСП УСПХУ із ЛСП “біблійні та міфологічні уявлення”.

У свідомості носіїв англійської мови іменник **adventure** викликає наступні асоціації: випадок, випадковість, подія, несподіванка; випробовування долі, шанс, ризик, експеримент; ризик втрати; ризикована справа (*a chance occurrence, an event or issue, an accident; a trial of one's chance, a hazard, venture, experiment; a chance of danger or loss, risk, jeopardy, peril; a hazardous or perilous enterprise or performance*).

Семантика іменника **chance** характеризує мінливість УСПХУ, його національно-культурну специфіку, передаючи стан речей, долю, випадковість або щасливий випадок, ймовірність, сприятливий час для здійснення задуманого, (*the way in which things fall out, the way that something happens, fortune, case, casual or fortitious circumstance, possibility of something happening, a suitable time when you have an opportunity to do something*), випадок, удачу, долю, жереб (*hap, fortune, luck, lot*), нагоду, яка трапляється на чіємусь шляху (*an opportunity that comes in one's way*), можливість, ймовірність (*a possibility, probability of anything happening*), а також несприятливу подію, невдачу (*an unfortunate event, mishap*). Численні вирази із досліджуваним іменником – *by chance* – випадково, *for any chance* – у будь-якому випадку, *on the chance* – можливо, *to take one's chance* – приймати все, що стається, *the main chance* – найважливіша подія, *to stand a (good, fair) chance* – те, що стається випадково, *the chances are...* – схоже на те, що... – підсилюють вірогідність досягнення УСПХУ [248, с. 193].

Іменник **contingency** – власне англійського походження і позначає непередбачувану подію, випадок (*an event that may or may not happen*).

Лексема **destiny** позначає наперед визначені, невідворотні події (*that which is destined or fated to happen and cannot be changed or avoided*), те, що повинно статися із особою, країною (*that which is destined to happen to a particular person, country*), богиню долі (*the goddess of destiny*), силу, згідно з якою за різними філософськими системами та популярними переконаннями, всі події є заздалегідь визначеними (*the power or agency by which according to various systems of philosophy and popular belief all events are unalterably predetermined*). Однак, простежується також і негативна конотація досліджуваного іменника, яка проявляється у значенні – фатум, приреченість (*fate*). УСПХ в англійському соціумі поєднується з віруваннями в долю, випадок, непередбачуваність, чудо, диво, а це зближує ЛСП УСПХ із синонімічним полем “народні вірування”.

Coup походить від грец. *kolaphos*, і позначає зусилля, крок, вдалий вчинок, поштовх до чого-небудь (*a stroke, move, a successful move, a hit*). Інші значення характеризують удар, прийом, хід (*blow, stroke*); особливий удар по м'ячу у більярді (*the act of holding a ball without its first striking another ball, which occasion a forfeit*); серед північно-американських індіців – успішний напад із захопленням зброї або коней ворога (*among Northern American Indians a successful stroke, especially one that capture the weapon or horse of an enemy*). Семантика досліджуваної одиниці розширюється за рахунок виразу *at one coup* – одразу (*at one stroke, at once*).

Іменник **possibility** (від лат. *possibilitas*) вказує на ймовірний факт, потенційні можливості (*the fact that something might exist or happen, but is not certain to, capacity, capability*), можливу умову, стан речей або обставин (*the possible state, condition or circumstances*).

Експресивне навантаження одиниць, що описують об'єктивні обставини успішності, можна представити у вигляді синонімічного ряду: **destiny – chance – coup – hap – contingency – possibility**. Таким чином, найвагомішими обставинами, що ведуть до УСПХУ є доля та шанс, які об'єктивують УСПХ людини в житті; випадок допомагає успішному завершенню запланованого, а сприятливі обставини є підґрунтям успішності.

Досвід носіїв англійської мови, пов'язаний із наслідками УСПХУ класифіковано в межах досліджуваного ЛСП на компоненти, що характеризують власне факт досягнення, ставлення до людини, що досягла УСПХУ, матеріальний достаток та програш як безуспішне звершення запланованого.

Наслідком УСПХУ англійці перш за все вважають сам факт його досягнення, що включає в себе здобуття, надбання, звершення, вдосконалення, ріст, просування вперед, перемогу, нагороду, тріумф, верховенство, коронацію, визнання, заслугу, диво, чудо. Ці іменники надають УСПХУ відтінку досконалості, закінченості, завершеності, виконання, завершення, надбання і характеризує досліджуване поняття як

закінчену дію або факт доконаного характеру, вдосконалене, бездоганне, покращене, передове, а іноді навіть дивовижне явище. Тут знаходимо найбільшу кількість лексичних одиниць англійського ЛСП УСПХУ, зокрема **result, advantage, advance, hit, development, triumph** та інші.

Result позначає щось, спричинене іншими обставинами (*a thing that is caused or produced by anything else*), фінальний рахунок (*the final score*), перемогу, зокрема у футболі (*victory, especially in football*), оцінку, бали на іспиті (*the mark, grade you get in an exam*), інформацію, отриману з наукового дослідження (*the information you get from a scientific test or piece of research*). У множині **results** – це успішні досягнення (*things that you have done successfully*). Гумористично цей іменник вживається у значенні “штани” (*humorously used for “trousers”*).

Лексична одиниця **completion** надає УСПХУ відтінок завершеності, закінченості (*the action of completing or making complete*), досконалості (*the condition of being perfected*), досягнення, здійснення (*accomplishment, fulfillment*).

Іменник **development** розкриває причинну семантику УСПХУ: розвиток, поступовий перехід до вищого рівня (*the gradual growth, advancement*). Відмічаємо також значення ділянка землі з новобудовами (*a piece of land with new buildings on it*), що вказує на розвиток будівництва, успішної урбанізації. Досліджувана одиниця часто зустрічається у сфері технічної лексики, зокрема геометрії, математиці, а крім того, в музиці та шахах; вираз *to develop a photo* означає проявляти плівку, *developing countries* – країни, що розвиваються; *development education* – сфера навчання, яка дає студентам можливість усвідомити свою роль у процесах, що відбуваються у світі, *ribbon development* – житлова забудова вздовж новозбудованих доріг (типова для Англії у міжвоєнний період), *housing development* – мікрорайон, нова забудова, житлова забудова, *pace (pattern) of economic development* – динаміка економічного розвитку, *project development and operational experience* – досвід будівництва та експлуатації проектних об’єктів. Часто

одиниця **development** є складовою у назвах банків, наприклад *Islamic Development Bank* (Ісламський банк розвитку).

Семантика досліджуваної одиниці **advance** стосується прогресу або розвитку в певній сфері діяльності (*progress or development in a particular area of understanding*), руху вперед групи людей, особливо військової сили (*the forward movement of a group of people, especially armed forces*), плати наперед (*paying in advance*), зростання в ціні (*an increase in a price or value of something*); у множині **advances** – це спроби зав'язати інтимні стосунки з кимось (*attempts to start a sexual relationship with somebody*)

Досліджуваний іменник вживається й у сфері юриспруденції, позначаючи фінансову допомогу дитині в житті (*the promotion of child in life by the application beforehand the property or money*). Вираз *in advance of something* означає “раніше запланованого терміну” (*before the time it is expected*).

Значення іменника **advantage** розкривають інший аспект досягнення УСПІХУ – якість, що покращує, вдосконалює її носія (*a quality of something that makes it better and more useful*), щось, що надає переваги або покращує чіюсь позиції у порівнянні з іншими (*a thing that helps you to become better or more successful than other people*). Семантика досліджуваної лексичної одиниці вказує на матеріальну складову УСПІХУ: добробут (*well-being*), вигоду (*benefit*), грошовий прибуток, заробіток, грошовий інтерес, позику (*pecuniary profit, gain, interest on money, lent*).

Іменник **benefit** (від англо-франкського *benfet* (XIVст.), з лат. *benefactum* (*bene facere* – робити, чинити добре) позначає перевагу, користь, вигоду, прибуток (*advantage, profit, good*), добре зроблену справу, шляхетний вчинок (*a thing well done, a noble deed*), доброту (*kindness*). Матеріальний бік досліджуваного іменника розкривається через вказівку на фінансову допомогу уряду безробітним (*money provided by the government to the people who need financial support because they are unemployed, ill*).

У мистецтві, зокрема театрі, він позначає бенефіс та театральну виставу або спортивну подію, організовану з метою збору коштів для благодійності (*a theatrical performance, sports event to raise money for a charity*). Помічено вирази *to give somebody the benefit of the doubt* – виправдати когось через відсутність доказів, що свідчить про звуження семантики досліджуваного іменника.

Досліджуваний іменник **hit** характеризує надзвичайно популярну особу або річ (*a person or thing that is very popular and gains wide appeal*).

Іменники, семантика яких містить вказівку на результат, описують складову сторону успішності. Національна ментальність фіксується мовою і втілюється у концептуальній картині світу, знаходячи свій вияв у мовній символіці, що характеризує національно-культурну специфіку членування дійсності. “Усталеність мовної картини світу як відображення національної ментальності об’єктивно працює на збереження об’єднавчої функції мови і жодним чином не означає її закритості щодо взаємодії з іншими мовними картиними” – справедливо вказує О. І. Чередниченко [165, с. 11–12].

Іменник **wonder** позначає почуття здивування, захоплення, яке виникає внаслідок побаченої краси або чогось незвичного, дивовижний об’єкт, досягнення, особу, яка вміло щось виконує (*a feeling of surprise or admiration that you have when you see or experience something beautiful, unusual, unexpected, marvelous object, achievement, a person who is very clever at doing something*), вчинок, здійснений надприродними силами (*a deed performed about by supernatural power*), дивовижне досягнення (*marvelous achievement*) та дивну подію, факт (*astounding event, fact*). Опосередковано **wonder** (подив, здивування) – це поганий або ганебний вчинок (*evil or shameful action*).

Іменник **growth** позначає фізичний, ментальний і емоційний процес зростання (*the process of growing physically, mentally or emotionally*), збільшення в розмірі (*an increase in the size, amount, degree*), зростання у сфері економічної діяльності (*an increase in economic activity*), те, що росте або виростало, продукт росту (*that which grows or has grown, product*), пухлину,

спричинену захворюванням (*a lump caused by a disease*). Досліджувані лексичні одиниці розкривають тривалість, процес, неперервність дії щодо досягнення УСПХУ, адже він завжди передбачає ріст, розвиток, еволюцію, а зупинка часто прирівнюється до провалу. Особа, що досягла мети і здобула УСПХ, а потім перестала рухатися далі, може легко його втратити, адже стан успішності нетривкий.

Coronation характеризує церемонію посвячення в королі за допомогою корони як емблеми королівського сану (*the action of crowning, the ceremony of investing a sovereign with a crown as an emblem of a royal dignity*) та нагороду за успішне виконання (*crowning for work, completion*). Вираз *crowning oath* означає клятву монарха під час коронації (*that taken by a sovereign at his coronation*).

Досліджувана лексична одиниця зближують ЛСП УСПХ з полем “урочисті церемонії”, що яскраво відтворюють національну специфіку англійського соціуму.

Іменник **culmination** був запозичений із французької у 1630 році для позначення досягнення небесним тілом найвищої висоти, меридіану (*the attainment of the heavenly body of its greatest altitude, the act of reaching the meridian*), найвищої точки або стану перебування на висоті, нагороди або здійснення мети (*the attainment of the highest point or the state of being at the height, the crown or consummation*). Кульмінаційним моментом є власне й досягнення УСПХУ. Функцією запозичень визначають заповнення прогалин у лексичному складі мови [198, с. 35–37]; у досліджуваному матеріалі основна функція запозичень доповнилася збагаченням семантики слів сучасної англійської мови додатковими відтінками значень.

Лексична одиниця **ultimation** описує УСПХ як дію або процес доведення чого-небудь до кінцевого результату (*the action or process of bringing to an ultimate result, final issue or development*).

Gain – це фінансовий прибуток, зростання кількості володінь, ресурсів, переваг будь-якого типу, вигода, прибуток, надбання багатства як об’єкту

бажання, вдосконалення (*financial profit, increase of possessions, resources, advantages of any kind, profit, emolument, acquisition of wealth viewed as an object of desire, improvement*), унаслідок чого виникає почуття поваги, шанобливого ставлення, шани (*respect, regard, consideration, esteem, felt of shown towards a person or thing*) до особи, яка цього досягла.

Іменник **gain (gains)** у множині характеризує прибуток та виграш (*profit and winnings*). Аббревіатура GAIN (Guaranteed Annual Income) позначає гарантований щорічний прибуток.

Вираз *brain gain* позначає еміграцію кадрів в країну, заохочених вищою оплатою праці, кращими умовами життя (*the immigration into a country of scientists, technologists, academics, etc., attracted by better pay, equipment, or conditions*); цей вираз становить антонімічну пару з виразом *brain drain* – втрата кадрів, який безпосередньо стосується поняття УСПХУ, оскільки еміграція освічених людей прямо пов'язана із неможливістю досягти успіху, соціального визнання, матеріального заохочення на своїй батьківщині. Це явище характерне для пострадянських країн 90-х років ХХ століття і пов'язане з розпадом Радянського Союзу та нестабільністю молодих незалежних держав, коли з України імміграція кадрів здійснювалася у високорозвинені країни, такі як США, Німеччина, Франція, де кваліфіковані працівники мали можливість досягати успіху.

Іменник **congratulation** позначає вітання, його вияв як результат УСПХУ, вдачі, щастя (*the action of congratulating, the expressing to anybody in a complementary way gratification at his success, fortune, happiness, felicity*), прояв задоволення (*an expression of such pleasure*), щирої вдячності від свого імені, святкування (*grateful and glad acknowledgement on one's own behalf, rejoicing*).

Семантика іменника **smash** неоднозначна, оскільки містить як позитивну, так і негативну конотацію: дія за значенням розбивати, банкрутувати (*the act of breaking*), автомобільна аварія (*vehicle crash*), удар у

тенісі (*in tennis a way of hitting*) та дуже популярна пісня або фільм (*a song, movie that is very popular*).

Іменника **masterpiece** позначає продукт мистецтва, перед яким інші поступаються у якості, витвору майстерності, довершеного зразку, найбільшого досягнення людини (*a production of art surpassing in excellence, a production of masterly skill, a consummate example of some department of art*), а також указує на найважливішу рису або головну перевагу певної особи або речі (*the most important feature of the chief excellence of a person or thing*).

Promotion – це підвищення на посаді (*advancement in position*), перехід спортивної команди до вищої ліги (*a move of a sports team from playing in one group of teams to playing in a better group*), просування вперед, підтримку, допомогу, підбадьорювання (*furtherance, advancement, encouragement*), прогрес (*progress made*), діяльність, спрямовану на збільшення продажу продукту (*activities done in order to increase sales of a product*), діяльність, яка заохочує людей вірити в цінність і важливість чого-небудь або діяльність, що допомагає людям досягти УСПІХУ (*activity that encourages people to believe in the value or importance of something or that helps people to succeed*). Досліджуваний іменник засвідчує наявність такої складової УСПІХУ як кар'єра.

Іменник **winner** позначає особу, команду, тварину, що перемагає (*a person, a team, an animal that wins something*), успішну людину (*a person that is successful or is likely to be successful*), те, що спричиняє перемогу (*a goal or point that causes a team or a person to win a game*). Таким чином, досліджувані лексичні одиниці наближають ЛСП УСПІХ до ЛСП “спорт”.

Мінливість УСПІХУ представлена іменником **ups-and-downs** (злети й падіння), який позначає непостійність чого-небудь, мінливість фортуни, коливання долі тощо (*alternate rise and fall in respect of position, fortune, variation of lot, circumstances*).

Наслідком УСПІХУ є також відповідне почуття та ставлення до об'єкта, який досяг УСПІХУ. Таким почуттям може бути повага,

прихильність, слава, оцінка, честь, захоплення з однієї сторони та задоволення, самозадоволення, щастя, радість, оптимізм, полегшення, втіха з іншої (**esteem, respect, regard, satisfaction, happiness, felicity**).

Ураховуючи соціальний та антропоцентричний характер УСПХУ, зауважимо, що зовнішній вигляд людини, відношення до неї оточуючих, їхнє ставлення, увага, повага, прихильність, шана, любов є важливими конститuentами досягнення людиною УСПХУ. Таким чином, відповідні значення іменника **regard** (*attention to or thought and care for somebody, respect or admiration, repute, account, estimation, esteem, affection, kind feeling, aspect, appearance, look, habit or manner of looking*) відносять його безпосередньо до сфери тлумачення УСПХУ, надаючи йому соціального значення і пов'язуючи досліджуване ЛСП із ЛСП “форми і засоби прояву почуттів”.

Оскільки вивчення етимології слів на позначення УСПХУ в сучасній англійській мові має суттєве значення для розкриття їхньої семантики, шляхів пізнання віддалених явищ та предметів, звернемо увагу на походження досліджуваних мовних одиниць. Зокрема, іменник **regard** датується XIV століттям і походить від старофр. *regarder* – дивитися на когось, турбуватися про когось (to look at, care about); *RE-* + *garder* (to guard – охороняти, піклуватися).

Наступні два іменники, запозичені з латинської мови, вважаємо частковими синонімами: **glory** (*gloria*), **honour** (*honor*). Походження досліджуваних іменників визначає шляхи їхнього функціонування у сфері почуттів та надає їм яскравого позитивного емоційного забарвлення.

У словах закріплюються значення, що відображають результати пізнавальної діяльності людини, таким чином, іменник **glory**, походження якого датується XIII століттям (*glorie* – лат., *glōria* – незрозумілого походження (*of obscure origin*)), в сучасній англійській мові означає високу похвалу, славу, честь, захоплення перед особою, яка чогось досягла (*fame, praise or honour given to somebody, because they have achieved something*

important); саме таке ставлення викликає до себе особа, яка тим чи іншим чином досягла УСПХУ. Крім того, **glory** в англійській мові – це німб навколо голови святих (*the circle of light represented as surrounding the head or the whole figure of the Savior, the Virgin or one of the Saints*), а вираз *the glory of God*, який походить із біблійної міфології, позначає велич та пишноту, отриману від Бога (*the majesty and splendour attendant upon a manifestation of God*); *crowning glory* – щось, що приносить або є вартим похвали, звеличення; *glory box* (вираз, який виник у австралійському та новозеландському варіанті англійської мови) позначає коробку (скриню), в яку молода дівчина, готуючись до весілля, складає свій одяг (посаг) (*a box in which a young woman stores clothes, etc., in preparation for marriage*). Семантика іменника **glory** поєднує ЛСП УСПХ з ЛСП “біблійні та міфологічні уявлення”.

Вираз *Old Glory* вживається на позначення американського прапора, *morning glory* в ботаніці – береза. Отже, УСПХ постає в досліджуваному мовному матеріалі як суспільно зумовлена сутність, що має глибокі соціальні, індивідуально-психологічні й національно-релігійні характеристики.

Іменник **honour** позначає гідність і використовується у сфері стосунків між людьми, відчуттів, ставлень, позиції в суспільстві і розкривається за допомогою вказівок на глибоку повагу або шану, притаманну як високій посаді, здобутій або отриманій (*high esteem or reverence, accorded to exalted worth or rank as gained or enjoyed*), славу, популярність (*glory, renown, fame*), репутацію, добре ім'я (*reputation, good name*), почесні, особистий титул, що викликає повагу (*honourableness, personal title to high respect*), поважність, почуття власної гідності (*dignity*). Щодо жінки **honour** означає невинність, цнотливість, чистоту як ознаку приналежності до високого роду (*chastity, purity, as a virtue of highest consideration*); а в множині **honours** має значення щось, що вважається знаком поваги (*something referred to or done as a token of respect*). Цей іменник характеризується сполучуваністю з різними частинами мови і вживається у великій кількості виразів: *do honour to* (віддавати

пошану); *do the honours* (приймати гостей); *in honour bound* (бути морально зобов'язаним); *in honour of* (на честь когось); *on one's honour, upon one's honour* (заприсягатися власним іменем, репутацією). Виокремлення в семантиці мовної одиниці **honour** значення, що стосується жінок, пов'язує досліджуване поняття УСПХУ з гендерологією як наукою про взаємозв'язок між біологічною статтю людини та її культурною ідентичністю, соціальним статусом, психологічними особливостями та поведінкою [70, с. 355–356] і наближає ЛСП УСПХ до ЛСП “етикет”.

Існує багато дискусій щодо гендерної зумовленості УСПХУ, частково витлумачених у працях Л. Річардсон та В. Тейлор “Феміністичні кордони II. Обдумовуючи питання статі, роду та суспільства” [191], Мері Рот Волш “Психологія жінок. Актуальні дебати” [200], М. Веттерлінг “Гендерна мова. Сучасний філософський аналіз” [197], “Успіх і зрада” С. Гардесті, Н. Джекобс [196].

Мартіна Горнер пропонує теорію “Fear of Success” (FOS), тобто страх або боязнь УСПХУ, яка включає психологічно зумовлену поведінку жінок. У книзі з однойменною назвою “Боязнь успіху”, вона аналізує ряд праць, які описують випадки страху перед досягненням УСПХУ, спричиненого історичними обставинами та долею країн, в яких проживали жінки; висувається твердження, що жінки мають прихований страх перед незалежністю. Поясненням такої боязні є негативні наслідки, пов'язані з досягненням УСПХУ, або їхні передчуття, негативне ставлення з боку чоловіків, адже чоловіки звикли, що жінки займаються домашньою чи соціальною роботою та піклуються про сім'ю, дітей, а якщо й працюють, то лише вчителями в школі, медичними сестрами в лікарнях, а це ті сфери, де будь-які досягнення та УСПХ навряд чи передбачаються [191].

У дослідженнях з гендерної лінгвістики, зокрема в праці Оксани Кісь “Андроцентричний дискурс в історичних науках” указується, що успіх чи невдача чоловіка оцінюються в термінах чоловічих ієрархій (тобто в статусно-рольових категоріях), тоді як більшість жінок (дружин, матерів чи

сестер) здобувають повагу, вплив та статус через їхній особистий зв'язок з чоловіками. “Стати чоловіком” – це вже вважається досягненням. Оскільки досягнення є передумовою мужності, то чоловіки створюють та контролюють суспільний лад, у якому вони змагаються як особистості [68, с. 43–58]. Таким чином, з точки зору гендеру УСПХ більше притаманний чоловікам, оскільки в суспільстві вони займають позиції, наближеніші до його досягнення.

Існують навіть точки зору, які пов'язують успішність жінок із фактом використання ними косметики.

Іменники **felicity** і **happiness** є синонімами, які різняться своїм походженням. Лексема **happiness** датується 1520м роком і означає “добра вдача” (*happy+ness*). Лексична одиниця **felicity** потрапила в англійську із латинської мови (*felicitas*) за посередництвом французької (*felicite*) і позначає стан щастя (*the state of being happy, great happiness*), процвітання, добробут, УСПХ (*prosperity, good fortune, success*). У множині досліджуваній іменник характеризує сприятливі умови, успішну справу, УСПХИ (*prosperous circumstances, successful enterprises, successes*); крім того, він може означати сприятливе розміщення планет (*a favourable aspect of a planet*). Указівка на астрологічне підґрунтя в семантиці мовної одиниці підтверджує об'єктивну складову поняття УСПХУ.

Іменник **happiness** позначає фортуна, удачу в житті або окремій справі, УСПХ, процвітання (*good fortune, luck in life or in particular affairs, success, prosperity*), приємну думку, як результат досягнення УСПХУ або чогонбудь хорошого (*the state of pleasurable content of mind, which results from success of the attainment of what is considered good*), успішну або щасливу схильність, здатність, уміння (*successful or felicitous aptitude, fitness, suitability*).

Полісемантичний іменник **joy** характеризує позитивні почуття, емоції, якість, стан щастя, вдячності, об'єкт або джерело радості, УСПХ та задоволення (*emotion, quality, feeling of delight, satisfaction, pleasurable*

condition, source of joy, state of happiness, felicity), а також прикрасу (*jewel*). Досліджуваний іменник уживається у виразах: *to make joy* – жартувати, тішитися (*to rejoice*), *to have joy of* – бути задоволеним чимось (*to be highly pleased with*), *to wish one joy of* – вживається для вираження симпатії (*to express sympathy to*), *full of joys os spring* – дуже щасливий (*very cheerful*), які розкривають наслідки досягнення УСПХУ.

Семантика досліджуваних іменників є соціально маркованою, що надає УСПХУ соціолінгвістичного забарвлення і потребує його аналізу у зв'язку із потребами суспільної практики. При цьому УСПХ відносимо до основних соціальних факторів, що характеризують і обумовлюють час, місце, учасників, цілі комунікації, звичаї, традиції, особливості суспільного та культурного життя мовця, вік та стать співрозмовників. Водночас УСПХ передається і невербальними засобами, зокрема мовною поведінкою. Віковий фактор включає фонологічні, семантичні, синтаксичні та екстралінгвістичні особливості. Щодо статевих відмінностей в мовній поведінці, то вони базуються на культурній специфіці, яка включає вік, стать та соціальне становище [95; 111]. Аналіз нашого мовного матеріалу дозволив виділити й інші особливості й характеристики УСПХУ, що притаманні англійській лінгвокультурі – визначений статус людини в суспільстві, дотримання етикетних норм поведінки й спілкування, гендерно нерівноправне положення в соціумі, всебічний розвиток особистості, яка займається науками та має релігійні переконання.

Іменник **favour** характеризує відносини між людьми, орієнтовані на доброзичливе або дружнє ставлення, допомогу, особливо з боку осіб вищого рангу, виняткову доброту, схвалення, ласкавий або дружній вчинок, терпимість, толерантність (*propitious or friendly regard, goodwill, especially on the part of the superior or a multitude; exceptional kindness, gracious or friendly action due to special goodwill; kind indulgence*), що є необхідними складовими характеру та поведінки при бажанні досягти високих результатів у роботі, кар'єрі, фінансовій незалежності і / або особистому житті. У виразі *to do*

somebody a favour (робити комусь послугу) досліджуваний іменник набуває іншого значення – послуга. Вирази *in favour of somebody/something* (погоджуватися, підтримувати, на користь кого-небудь) доповнюють семантику досліджуваного іменника.

Семантика досліджуваних лексичних одиниць описує сферу ставлення до особи оточуючих і є соціально маркованою.

Іменник **respect** (від лат. *rēspicere* – озиратися, звертати увагу (*to look back, pay attention to*)) – це ввічливе ставлення до особи, відношення, увага, турбота, повага, прихильність, почуття захоплення з приводу чііхось хороших рис або досягнень (*a polite behaviour towards or care for somebody that you think is important, regard, consideration, a feeling of admiration for somebody because of their good qualities, achievements*). Опосередковано досліджувана лексема позначає конкретний аспект або деталь (*a particular aspect or detail*).

Reputation (репутація) – це думка, яку люди мають, оснований на минулих подіях (*opinion that people have about what somebody is like, based on what has happened in the past*), загальна оцінка людини стосовно її характеру або інших якостей (*the common or general estimate of a person with respect to character or other qualities*), довіра, увага, відзнака, поважність (*credit, note, distinction, respectability*), добре ім'я, хороший відгук, слава (*one's good name, good report or fame*), оцінка, загальна думка, репутація (*the estimation, repute*). В сучасному світі людина, що володіє УСПІХОМ, не завжди має хорошу репутацію та добре ім'я, що свідчить про поступове знецінення позитивних рис характеру людини. Таким чином, семантика УСПІХУ яскраво передає всю гаму емоцій, почуттів – від благородних до корисливих.

Лексема **admiration** передає почуття поваги, захоплення, схвалення (*a feeling of respect or liking*) а також об'єкт захоплення (*the object of admiration*).

Лексична одиниця **prestige** запозичена англійською мовою із латинської через французьку і походить від “*praestigiae*” – показувати фокуси, трюки (*feats of juggling, tricks*), що розвинулося в одне із значень

сучасного іменника **prestige** – ілюзія, трюк, обман, самозванство (*an illusion, a trick, a deception, an imposture*). Крім того, **prestige** – це засліплюючий вплив магічної сили, репутація, повага, схвалення, пов'язані із минулими досягненнями або особливо із минулим УСПІХОМ (*blinding or dazzling influence, reputation, respect, admiration, derived from previous achievement or past success*).

У свідомості носіїв англійської мови лексична одиниця **sensation** асоціюється з дуже великим подивом, захопленням, інтересом серед багатьох людей (*very great surprise, excitement or interest among a lot of people*), відчуттям, коли щось впливає, уражає тіло (*a feeling that you get when something affects your body*), здатність відчувати що-небудь через дотик (*the ability to feel through your sense of touch*), загальне відчуття або емоція, які важко пояснити (*a general feeling or emotion that is difficult to explain*).

Результати мовної діяльності зафіксовані у формі наступних мовних значень іменника **ease** (від старофр. “*aise*”) – полегшення, можливість (*ease, opportunity*) відсутність труднощів, проблем, переживань, болі, стан полегшення, комфорту (*lack of difficulty, the state of being relaxed, comfortable without worries, problems, pains*). Семантика цього іменника характеризує стан речей після досягнення успіху, який пропонує певні переваги як у особистому, так і професійному житті, фінансовій сфері, що відносить УСПІХ до категорії психологічно значущих понять.

Значення іменника **conciliation** розкриваються за допомогою вказівок на спричинення стану гармонії (*the action of bringing into harmony*), спокійне здобуття або вигреш (*the gaining or winning by quite means*), мирну і дружню єдність (*peaceful or friendly union*), зміну стану ворожості та підозри, сприяння хорошему ставленню через добрі та ввічливі манери (*conversion from a state of hostility or distrust, the promotion of good will by kind and considerable manners*). Аналіз семантики досліджуваної мовної одиниці переконує в залежності УСПІХУ від добрих манер, адже ввічлива, мирно налаштована людина притягує до себе позитивні явища, власне й УСПІХ.

Почуття утіхи (**solace**) об'єднує відчуття емоційного комфорту, відради, полегшення від суму, горя або дискомфорту (*a feeling of emotional comfort, consolation, alleviation of sorrow, distress or discomfort*), задоволення, розваги, відпочинку, забави, втіхи, приємності насолоди, захоплення (*pleasure, recreation, amusement, enjoyment, delight, entertainment*). **Solace** – це річ або особа, що заспокоює, втішає, приносить задоволення, примушує почуватися краще (*a person or thing that which gives comfort, consolation, brings pleasure or enjoyment, makes you feel better*).

Результатом УСПІХУ є також відчуття задоволення (**delight**): почуття захоплення, задоволення (*pleasure, joy, gratification*), об'єкт задоволення (*an object or source of delight*), якість, яка викликає задоволення, чарівність (*the quality which causes delight, delightfulness*).

Іменник **satisfaction** уживається для передачі виконання зобов'язань як, напр., *satisfaction of mortgage* – погашення іпотечної заборгованості та *satisfaction of debts* – сплата боргів, а також бажань та потреб (*with satisfaction* – із задоволенням, *mutual satisfaction* – полюбовна згода, *do somebody satisfaction* – задовольняти кого-небудь). Саме хороше почуття внаслідок досягнення бажаного (*the good feeling that you have when you achieve something or when something that you want to happen does happen*) є результатом УСПІХУ. У християнстві **satisfaction** означає спокутування Ісусом на хресті гріхів людства (*the atonement for sin by the death of Christ*). Цей іменник був запозичений англійською мовою в XV столітті через французьку із латинської “*satisfactionem*” від “*satisfacere*” – задовольняти (to satisfy).

Іменник **enjoyment** – це дія або стан одержання задоволення від об'єкту (*the action or state of deriving gratification from an object*) та втіха, насолода, приємність, те, що спричиняє такі почуття (*gratification, pleasure, something which gives pleasure*), зокрема, УСПІХ як причина задоволення.

Pleasure передбачає стан свідомості або почуттів, спричинений радістю та передчуттям чогось радісного і бажаного (*the condition of*

consciousness or sensation induced by the enjoyment or anticipation of what is felt or view as good and desirable), а також задоволення собою, відпочинок (*the activity of enjoying yourself, especially in contrast to working*). Вирази *at somebody's pleasure* (як маєте бажаєте), *with pleasure* (із задоволенням) пов'язують УСПХ із вербальними формами вираження позитивних емоцій й задоволення в сучасній англійській мові.

Семантика почуттів представлена іменником **complacence** – задоволення від власного виконання або здійснення чого-небудь, самозадоволення, пиша (*pleasure or satisfaction in one's own condition of doing things, self-satisfaction, vanity*).

Досягнення УСПХУ в більшості людей асоціюється з певним фінансовим становищем, однак, слід зауважити, що матеріальна складова не відіграє важливого значення у процесі категоризації ЛСП УСПХУ, так як іменники на позначення достатку та збагачення в межах досліджуваного ЛСП нечисленні.

Лексема **affluence** вказує на стан, який передбачає значну кількість грошей та високі стандарти життя, багатство (*the state when you have a lot of money and a good standard of living, wealth*). Українськими еквівалентами іменника **affluence** виступають лексичні одиниці *достаток, ряснота, багатство*, які описують УСПХ як соціальне поняття.

Вживання іменника **enrichment** передбачає вказівку процес або стан збагачення (*the action or process of enriching in various senses; the condition of being enriched*), а іменника **prosperity** – стан фінансової успішності (*the state of being successful, especially financially*), добру долю, УСПХ, добробут (*good fortune, success, well-being*), що вказує на поєднання матеріальних та соціальних аспектів успішності.

Під добробутом (**well-being**) розуміємо хороший фінансовий стан (*the state of being or doing well in life*), щасливі, здорові, процвітаючі умови (*happy, healthy or prosperous condition*), моральне і фізичне благополуччя (*moral or physical welfare*).

Іменники, запозичені з латинської мови пройшли процес фонетичної, орфографічної модифікації і їхні сучасні значення відповідають стандартам сучасної англійської мови [189, с. 13], що можна помітити на прикладі лексеми **profit** (від лат. *profectus*), яка вживається на позначення переваги, вигоди, користі, інтересу, здобутку, добробуту (*the advantage or benefit, use, interest, gain, well-being*), переваги, користі як результату чогось (*the advantage or benefit resulting from something*), також позначає і джерело доходу (*that which is derived from or produced by some source of revenue*), грошовий здобуток як результат ділових операцій, успішного продажу (*the pecuniary gain in any transaction, the money you make by selling things*) та прогрес, удосконалення, просування вперед (*progress, improvement, advancement*). Так, значення іменника **profit** збагачує семантику УСПІХУ поняттям руху вперед, покращенням, еволюцією і зближує ЛСП УСПІХ з ЛСП “багатство”.

Результатом УСПІХУ завжди є певна винагорода (**reward**) – компенсація, віддача за послугу (*a return or compensate made to or received by a person for some service*) або сума грошей, яка пропонується за допомогу поліції знайти злочинця або вкрадену річ (*an amount of money that is offered to somebody for helping the police to find a criminal or for finding something that is lost*).

Негативний результат теж виступає складовою будь-якої дії, в тому числі й УСПІХУ. Такі елементи як невдача, неуспіх, нещастя, нещасливий випадок, шкода, збитки, нестача, пригніченість, недосконалість (**unsucess, unluckiness, unfortune, misfortune, failure, want**) описують недосягнення УСПІХУ через певні об’єктивні / суб’єктивні обставини.

Failure позначає невдачу в здійсненні чогось (*a failing to occur, be performed or be produced*), спад сили, здоров’я і як наслідок – занепад (*breaking down in health, declining in strength or activity*), невдачу в досягненні мети (*a fact of failing to effect one’s purpose*), прагнення успіху (*want of success*), нестачу (*an insufficiency or shortage*) та банкрутство (*bankruptcy*).

Іменник **dismal** позначає несприятливі дні календаря (*evil, unlucky, unpropitious days of the medieval calendar*), щось нещасливе, лихе, згубне, фатальне (*something unlucky, sinister, malign, fatal*), нещастя, лихо (*misfortune, disaster*), щось, що приносить сум, жах (*something causing dismay, dire*), спричиняє похмурий настрій, депресію (*something that causes gloom, depression*).

Іменники **mischief, unluckiness, unsuccess** різняться за походженням: **mischief** походить від старофранцузького *meschief*, **unluckiness, unsuccess** – власне англійського походження: *un+luck(i)+ness, un+success*.

Іменника **mischief** (зло, лихо) вказує на погане становище або умови, нещастя, неприємності (*evil plight or condition, misfortune, trouble*), шкоду або зло як наслідок певних дій (*harm or evil considered as the work of an agent or due to a particular cause*), злий, недобрий вчинок, злісність (*evil-doing, wickedness*).

Іменники **unsuccess, unluckiness**, маючи негативну конотацію, вказують на відсутність УСПІХУ, невдачу, нещасливий випадок, ймовірність лиха (*lack, want of success, luck, unlucky character or fortune, failure, tendency to mischief*).

Так, указані іменники на позначення невдачі, провалу, неуспіху, нещастя пов'язані антонімічними зв'язками з УСПІХОМ та утворюють ЛСГ “невдача”, що є компонентами формування УСПІХУ як складової категоризованої дійсності. При цьому категоризація виступає однією з умов функціонування мислення людини. Остання не могла б існувати та діяти як у фізичному світі, так і в соціальному та інтелектуальному житті, без здатності до категоризації [85, с. 20].

Таким чином, проведений якісно-кількісний аналіз досліджуваного ЛСП засвідчив, що УСПІХ у розумінні носіїв англійської мови передбачає: 1) досягнення – 30%; 2) почуття, ставлення до об'єкта, що має УСПІХ – 21%; 3) удачу – 12%; 4) якості, риси характеру успішної людини та відсутність

УСПІХУ, невдачу – по 9%; 5) намагання – 7%; 6) змагання та фінансове становище – по 6 %.

2.3. Компоненти лексико-семантичного поля УСПІХУ в сучасній українській мові

Розуміння УСПІХУ у свідомості носіїв української мови передбачає такі компоненти: наявність об'єктивних сприятливих обставин, особистих рис характеру, знання чіткої цілі та змагання як передумови УСПІХУ та досягнення запланованого, ставлення до успішної особи, матеріальний достаток та нездійснення задуманого як його наслідок.

Передумови або причини УСПІХУ включають в себе наявність об'єктивних обставин, що сприяють успішному звершенню запланованого. До таких обставин відносимо **фортуна, долю, талан, везіння, збіг, шанс, фатум, жереб**.

У Римській міфології Фортуна – це богиня щасливої долі, талану, яку зображували молодою жінкою із зав'язаними очима з рогом в руках. У свідомості українців **фортуна** є *символом щасливого випадку, удачі, успіху, талану*, а також позначає матеріальні складові, зокрема *майно, статок*. Вагомою складовою успішності в сучасній українській мові є **удача** та **везіння**. Так, **удача** (*щасливий збіг обставин, вдалий розвиток подій, успіх, творча знахідка, досягнення у праці*) може бути як супутником людини по життю взагалі, так і допомагати їй у певній сфері, зокрема, роботі, навчанні, особистому житті. **Везіння** та **збіг** як *вдалий збіг обставин та випадкове поєднання подій* допомагають людині досягти УСПІХУ.

Об'єктивні обставини відіграють важливу роль у процесі досягнення УСПІХУ представниками україномовної нації. Зокрема, **доля** в українській мові – це *хід подій, збіг обставин, напрям життєвого шляху, що нібито не залежить від бажання, волі людини* і таким чином цей іменник відображає

об'єктивний аспект успішності, а також *стан у якому перебуває що-небудь, майбутнє*.

Указану лексичну одиницю вважаємо вербалізованим концептом, що входить до символів української культури. Українському народові притаманно вірити в долю, причиною чого є багатовіковий досвід предків, які прагнули дізнатися про свою долю та майбутнє через ворожіння, гадання, прикмети. Досліджуваний іменник поєднаний синонімічним зв'язком із іменником **талан**, значення якого *доля, життєвий шлях, щастя, удача, успіх* вказує на незалежні обставини в процесі досягнення УСПХУ. Аналізуючи семантику указаних лексичних одиниць відмічаємо зв'язок ЛСП УСПХ із ЛСП “народні традиції і символи”.

УСПХ може бути як наслідком старанної праці, так і **випадку**, тобто *обставин, стану речей, ситуації, які трапилися несподівано, випадково*. Частковим синонімом іменника випадок є **шанс**, що описує *умову, яка забезпечує удачу, успіх, ймовірність, можливість здійснення чого-небудь*; у мн. – це *обставини, за яких особа досягає УСПХУ*.

Негативне та песимістичне забарвлення УСПХУ надають наступні іменники: **жереб** – *життєвий шлях і те, що на ньому виникає, створюється життєвими обставинами, з чим людина зустрічається, доля*; часто вживаним є також вираз *випав жереб*, який означає *судилося, було призначено*. Лексична одиниця **жереб** відома також завдяки вислову Юлія Цезаря “*Alea jacta est!*” (“*Жереб кинуто!*”).

Іменник **фатум** ще в давніх римлян вживався на позначення *таємничої сили, що нібито наперед визначає долю всього існуючого, неминучість*. Українці під **фатумом** розуміють *неминучість, невідворотність злої долі*.

Специфічним значенням характеризуються іменник **забобони**: *віра в існування надприродних сил, у долю, ворожіння, віщування, в основі якої лежать релігійні уявлення, пересуди, віру в прикмети, в те, що деякі явища, істоти, маючи надприродні сили, є запорукою удачі чи невдачі в чому-небудь*.

Семантична наповненість лексеми доводить, що український народ є до певної міри забобонним і зближує ЛСП УСПІХ із ЛСП “біблійні та міфологічні уявлення”.

Наступною складовою, що забезпечує УСПІХ є намагання та близькі до нього поняття. Зокрема, **бажання** позначає сферу наміру досягнення або реалізації стану успішності (*прагнення, потяг до здійснення чого-небудь, хотіння, висловлена ким-небудь думка про бажаність здійснення чого-небудь, побажання*). Специфічним є позначення досліджуваною одиницею *любовного потягу, пристрастю*, що свідчить про зв’язок ЛСП УСПІХ з ЛСП “кохання”.

Під **зусиллям** розуміємо *напруження фізичних, розумових та духовних сил, необхідне для виконання, здійснення чого-небудь, намагання зробити, виконати що-небудь, дії, заходи, спрямовані на досягнення певної мети, сила, необхідна для виконання певної роботи*. Інше значення цього іменника передає спеціальну технічну семантику, в даному випадку *сили, потрібні для виконання певної роботи, дії*. Подібною семантикою наділений іменник **намагання** – *дія за значенням вимагати, спроба щось зробити*.

Іменник **ціль** позначає *предмет, істоту чи місце, куди спрямовано постріл, кидок, удар, тобто мішень та те, до чого прагнуть, чого намагаються досягти, тобто мету*. Вирази *мати ціль, у цілях* збагачують семантику досліджуваної мовної одиниці шляхом указівки на спосіб досягнення українцями УСПІХУ: спочатку ставиться ціль, а потім вирішуються способи і шляхи його досягнення. Синонімом до іменника **ціль** виступає **мета** – *це те, до чого хтось прагне, хоче досягти, ціль, заздалегідь намірене завдання, замисел*.

Крім вищеописаних іменників, сприяти УСПІХУ можуть і певні предмети або речі, зокрема, **амулет** і **талісман**, які, будучи синонімами, позначають *невеликий предмет, що за марновірними уявленнями має чудодійну силу й приносить його власникові щастя, удачу, оберігає від небезпеки, хвороб*, а це саме ті символи, які нібито допомагають людям,

привертають до себе удачу та використовуються для досягнення УСПХУ. якісний аналіз досліджуваного іменника свідчить про семантичну наближеність ЛСП УСПХ до ЛСП “здоров’я”.

Для досягнення УСПХУ українці вважають необхідним не лише бажання та володіння певними предметами, а ще й наявність певних особистих якостей.

Зокрема **наполегливість** позначає поступові кроки до УСПХУ: *завзяття, стійкість, непохитність у здійсненні, досягненні мети.*

Гордість – *почуття особистої гідності, самоповаги та почуття задоволення від усвідомлення досягнутих успіхів, переваги у чому-небудь, а також надмірно висока думка про себе і зневага до інших, пихатість.* Останнє значення, маючи негативно забарвлену конотацію, описує тих успішних людей, які зневажають інших і занадто високо оцінюють себе, що характеризує їх як людей недалеких і невихованих. На жаль, таке ставлення успішних людей до оточуючих є досить типовим у сучасному світі.

Щоб досягти УСПХУ українці вдаються до дії, зокрема **авантюр** та **ризик**. **Авантюра** як *ризикований, непевний захід, дія, справа, розраховані на випадковий успіх; пригода, що є характерним явищем для життя сучасного українця, у світі якого без ризику та авантюр важко досягти бажаного результату.*

Авантюризм поєднує в собі вказівки на схильність до авантюр та ризику: *поведінки, діяльності, що характеризується ризикованими, безпринципними вчинками з метою досягнення легкого успіху, вигоди, схильність до авантюр.*

Іменник **компроміс** дещо суперечливо тлумачить УСПХ, оскільки останній визначається як крайня, кінцева мета, а **компроміс** – *це згода з ким-небудь у чомусь, що досягається взаємними поступками; поступка заради досягнення мети;* однак, іноді саме компроміс замість упертого руху вперед допомагає в успішному досягненні мети.

Оптимізм – це *світосприйняття, перейняте бадьорістю, життєрадісністю, твердою вірою в краще майбутнє, в успіх*; таким чином, оптимістична людина швидше досягне УСПІХУ, оскільки позитивні речі скоріше і легше трапляються в житті тих людей, які вірять у їх здійснення.

Досягнення УСПІХУ для українців обов'язково передбачає наявність певного виду змагань. Іменники цієї групи зближують ЛСП УСПІХ з ЛСП “суспільна діяльність” та “спорт”. Зокрема іменник **боротьба** набуває суспільно значущої ваги, так як вживається у соціальній сфері: *активне протиставлення, зіткнення між протилежними соціальними групами, станами, протилежними напрямками, течіями у суспільстві*. У спорті **боротьба** – це *суперечка, бійка, в якій кожен з учасників намагається подужати супротивника, битва, бій, вид спорту, єдиноборство*. Діяльність, що має на меті подолати або знищити кого- або що-небудь та діяльність, скерована на створення, досягнення чого-небудь в кінцевому результаті спрямовані на УСПІХ, досягнення якого передбачає залучення не лише чесних засобів.

Змагання у розумінні українців – це *намагання перевершити, перемогти, домагаючись кращих, ніж у кого-небудь, результатів, показників, зустріч для здобуття першості у якому-небудь виді спорту, суперечка, боротьба двох протилежних або ворожих сил*. Значення досліджуваного іменника *сварка* є дещо застарілим, рідко він вживається і в значенні *прагнення, намір*.

В межах українського ЛСП УСПІХУ нами зафіксовано найбільшу кількість іменників, які категоризуються носіями досліджуваної мови як досягнення, як наслідок успішної діяльності: **вінець, лавр, тріумф, досягнення, рекорд** та інші.

Власне сам **успіх** визначається як *позитивний наслідок роботи, справи, значні досягнення, удача, таланти*. У військовій боротьбі це – *сприятливий результат у воєнній операції*; у навчанні, науці – *досягнення у навчанні, вивченні чого-небудь*. Семантика **успіху** позначає *громадське визнання*,

схвалення досягнень, що розкриває його соціолінгвістичну складову. Досліджувана лексична одиниця характеризує визнання чийх-небудь позитивних якостей, особливостей, захоплення з боку осіб іншої статі (прагматичний та гендерний аспекти).

До групи лексем на позначення дії, що веде в кінцевому рахунку до УСПІХУ, належать: **удосконалення** (*зміну чого-небудь у бік поліпшення, результат такої зміни*). Досліджуваний іменник тісно пов'язаний з лексемами **результат, наслідок, розвиток, досягнення, звершення, здобуток**, утворюючи близьку за семантикою ЛСГ.

Результат – *остаточний, кінцевий підсумок якого-небудь заняття, діяльності, розвитку, наслідок якої-небудь дії, явища, сума, яку одержують після певних математичних дій, показник.*

Іменник **звершення** (від *вершити*) створює у свідомості українців асоціації пов'язані із здійсненням великих задумів, справдження високих надій, бажань, сподівань та, при вживанні у множині – важливими справами, діями, подвигами, успіхами. Досліджуване слово позначає суб'єктивний аспект успішності, оскільки характеризує дію, виконану певною особою і спрямовану на досягнення задуму або мети.

Семантика іменника **розвиток** розкривається вказівкою на *процес, унаслідок якого відбувається зміна якостей, перехід від одного якісного стану до іншого, вищого, та ступінь освіченості, культури, розуму, духовної зрілості*, що є притаманним більшості успішних людей. Останнє значення є протилежним за семантикою до іменника **гордість**. Обидві вказані ознаки характерні для людей, які досягли УСПІХУ.

Прогрес позначає *розвиток по висхідній лінії, удосконалення в цьому процесі, перехід від нижчого до вищого, від простого до складнішого, розвиток у бік поліпшення, позитивна зміна*. Іменник **досягнення** характеризує *успіх, успішне звершення*. Лексична одиниця **пік** запозичена українською мовою з англійської і має значення *найвища точка у розвитку*.

Сталий вираз *година пік* збагачує семантику досліджуваної одиниці вказівкою на найжвавішу годину в роботі транспорту.

Наступні іменники часто вживаються у спорті, де важливо досягти вершини та ідеалу, а також ставити рекорди і вказують на прямий зв'язок ЛСП УСПІХ із ЛСП “спорт”; так **рекорд** – це *найвище досягнення здобуте у чомусь*; а **ідеал** – *найвища мета, до якої прагнуть люди і яка керує їхньою діяльністю*. Значенням досліджуваного іменника *взірець досконалості* описують тих, хто є втіленням найкращих якостей, служать прикладом для інших.

Семантичне наповнення іменника **здобуток** розкривається шляхом вказівки на *позитивний результат роботи, діяльності*, тобто *здобуток* – це *досягнення, успіх, також це чие-небудь майно, власність, те що є досягненням, надбанням*. Іменник **шедевр** вказує на *зразковий витвір, що є найвищим досягненням мистецтва, майстерності*.

Наступні іменники, позначаючи результати успішної діяльності утворюють ЛСГ “досягнення у військовій справі”. Так, **перемога** – це *повний успіх у бою, остаточна поразка військ противника, успіх у двобоях, змаганнях, що закінчуються поразкою супротивника, перемога у турнірі, успіх у боротьбі за що-небудь, здійснення чого-небудь унаслідок боротьби, подолання якихось труднощів, ствердження, доведення своєї більшості порівняно з кимось сили, своєї вищості*. Семантика іменника передбачає наявність труднощів, перепон і супротивників на шляху до УСПІХУ. Різновидом перемоги є здобуття **влади**, тобто *права керувати державою, політичне панування; керівні державні органи, уряд, особи, що мають урядові повноваження; право та можливість керувати, розпоряджатися*. Очевидно, що певне володіння, тобто влада може прямо трактуватися як досягнення УСПІХУ, адже під владою не обов'язково розуміємо державну владу, але й наприклад, владу / силу над собою.

Перевага – це *якість, властивість, що вигідно відрізняє кого-небудь, що-небудь, обладнаннями вищими достоїнствами у порівнянні з ким-небудь*,

більша, ніж у когось кількість (війська, техніки), переважання у кількості, виключне право, привілей.

Лексична одиниця **трофей** займає особливе місце серед досліджуваної лексики, оскільки її лексичні значення об'єднують різні сфери розуміння УСПХУ, зокрема військову боротьбу (*зброя, військово майно, захоплені переможцем у ворога під час війни; воєнна здобич; орнаментальна прикраса у вигляді військового спорядження*) та матеріальний достаток (*яка-небудь річ як пам'ятка, свідчення перемоги, подвигу, успіху*). **Трофей** у нашому мовному матеріалі позначає речові докази УСПХУ як результати певного роду діяльності і пов'язує досліджуване ЛСП із ЛСП “військова справа”.

Наслідком УСПХ окрім досягнення запланованого є також і певне ставлення до успішної особи. Слова наступної групи мають широкий спектр вжитку і характеризують УСПХ як багатогранне поняття. Так, напр., **щастя** у розумінні українців – це *стан цілковитого задоволення життям, відчуття глибокого вдоволення й безмежної радості, зовнішній вияв цього почуття, радість від спілкування з ким-небудь близьким, коханим, джерело радості, досягнення, успіх, удача, уживається як вигук при вираженні великої радості, відчуття схвильованості через раптовий, несподіваний успіх, доля, талан, добробут, щасливе життя*. Досліджуваний іменник пов'язує ЛСП УСПХУ із ЛСП “форми та засоби прояву почуттів”.

У свідомості українців **визнання** – це *те, в чому хто-небудь признається або загальна позитивна оцінка кого-небудь в суспільстві*. Така семантика описує досліджуване поняття УСПХУ в соціолінгвістичному аспекті як соціально обумовлене явище, що залежить від гендерного статусу членів суспільства, характеру суспільних відносин, суспільних категорій та норм та наближує ЛСП УСПХ до ЛСП “етикет”. Соціальні норми життя суспільства вимагають від особи, що живе в ньому, визнавати певні канони, дотримуватися правил етикету, моралі, загальноприйнятих традицій того чи іншого народу. Норми життя українського народу вимагають від його членів

поваги до старших, визнання досягнень оточуючих, ввічливості до жінок, допомоги дітям та шани людям похилого віку.

Результатом УСПХУ часто можуть бути сильні позитивні та негативні почуття. Прагматичні особливості іменника **радість** розкриваються за допомогою вказівки на *почуття задоволення, втіхи, приємність внаслідок певного досягнення чи звершення*. Крім того, **радість** – це *особа, предмет, подія* (тобто певне джерело), *що викликають радісні почуття, тішать, приємна, втішна звістка, лагідне, ніжне звертання до кого-небудь*.

Іменник **торжество** передає *почуття радості з приводу успіху, удачі; свято на відзначення якоїсь видатної події, ювілейної дати; повний успіх, перемогу, найвищий ступінь розвитку, вершину*.

Соціальний характер УСПХУ передбачає як позитивне, так і негативне ставлення до успішної особи, зокрема іменник **заздрість** вказує на *почуття роздратування, досади, викликане якоюсь перевагою, вищістю, добробутом, пристрасне бажання мати що-небудь, досягти того, що є в іншого, що є типовим у відношенні до успішної особи в українському суспільстві*. Іменник **злорадство** характеризує *почуття задоволення від чийсь невдачі, нещастя,*

Фінансова складова як наслідок досягнення УСПХУ представлена у свідомості українців вказівками на достаток, заможність, процвітання, благодать тощо. Так, іменник **достаток**, описуючи матеріальну сферу УСПХУ, позначає *відсутність нужди, матеріальну забезпеченість, заможність, матеріальні засоби, доходи, велику кількість*. **Процвітання** – це *успішний розвиток, сприятливі умови для розквіту*. Під **нагородою** розуміємо *відзначення заслуг, достоїнств; те, що дається для відзначення заслуг, достоїнств*.

Під **благом** розуміємо *добро та щастя*; при вживанні в множ. цей іменник характеризує *достатки, вигоди, дари природи, все те, чого потребує людина в житті*; вираз *всіх благ!* передає побажання при прощанні і символізує етикетну формулу при вербальному спілкуванні.

Дуалістичною семантикою характеризується іменник **благодать**. У повсякденному вжитку він позначає *усяке багатство, добро, достаток, джерела багатств, добра, достатку; спокій, щастя*, а в релігії (від благо давати) досліджувана одиниця уживається для передачі *ласки, щедрот, дару невідомих, таємничих сил*. Семантика досліджуваного іменника пов'язує ЛСП УСПІХ із ЛСП “біблійні та міфологічні уявлення”. Указівка на втручання сил природи для досягнення УСПІХУ через семантику досліджуваних іменників розкриває об'єктивний характер стану успішності, оскільки задоволення бажання, досягнення мети, благо, щастя дається особі не завжди за певні заслуги.

Семантика досліджуваних іменників наближує ЛСП УСПІХУ до семантично близького ЛСП “багатство”.

Негативний результат нерідко виступає завершенням процесу досягнення. Негативною семантикою у досліджуваному мовному матеріалі позначений іменник **поразка**: *розгром війська у бою, виведення його зі стану боєздатності, програш у війні, невдача у двобої, у спортивних змаганнях, що завершуються перемогою противника, невдача у боротьбі за щастя, у якійсь справі, придушення громадсько-політичного руху, невдача в повстанській боротьбі, неспроможність взяти гору у суперечці, довести комусь свою правоту, перевагу, вищість*. Указівка на соціальні процеси, зокрема громадсько-політичний рух та повстанську боротьбу, свідчить про наявність соціальних елементів у понятті УСПІХУ.

Іменник **програш** позначає *факт та об'єкт втрати у процесі невдалої гри або розігрування*. Програш указує на *невдачу, поразку*, напр., *у бою або змаганні*. У переносному значенні під програшем розуміємо *невигоду, втрату*, наприклад, *бути в програші, програш часу*.

Лексема **недолік** позначає *негативну рису, ознаку, відхилення від норми, дефект, недогляд, упушення, помилку в роботі, відсутність належної кількості*.

Хиба – це недогляд, помилку, недолік, негативну рису, ознаку, фізичну ваду, дефект, несправність.

Під **негодою** розуміємо не тільки погану погоду або дощ, а також нещастя, знегоду, тяжку годину, дні, сповнені невдачами, неприємностями, тобто обставини, за яких досягнення УСПІХУ неможливе.

Наступні лексичні одиниці деталізують шляхи недосягнення УСПІХУ, що мають глибокі історичні корені походження, пов'язані з гнобленням українців, рабством, панщиною тощо. Так, іменник **песимізм** позначає світосприйняття, перейняте смутком, безнадією, зневірою в успіх, у краще майбутнє. **Невдача** – це невдале, безуспішне, не таке як хтось бажав закінчення, завершення чого-небудь.

Вказівка на невдачу, неспроможність, нещасливу подію, лихо, неприємності об'єднує іменники **біда** та **нещастя**, які крім того вказують на провину, шкоду (**біда**) та те, що не приносить користі, радості, а може стати джерелом лиха, страждання, неприємностей (**нещастя**). Для вираження співчуття, досади, незадоволення з приводу чогось уживається вираз *на нещастя*, *не біда* означає “нічого страшного, дарма”. Указані слова якісно збагачують семантику форм і засобів прояву емоцій, як позитивних, так і негативних на шляху до здобуття УСПІХУ.

Іменник **трагедія** надає фатальне забарвлення програшу, позначаючи драматичний жанр, твори якого відзначаються гостротою та неприємністю конфлікту особистого чи громадського характеру й закінчується тим, що герой гине; твір цього жанру або вистава на сцені; велике горе, нещастя, загальнонародне чи особисте, спричинене гострим конфліктом, нещасний випадок, приголомшлива подія; у останньому значенні існує вираз *робити трагедію*, тобто, уявляти собі щось надважким і безнадійним, безпідставно впадати у відчай.

Проведений якісно-кількісний аналіз компонентів, що наповнюють ЛСП УСПІХ засвідчує, що УСПІХ у розумінні українців передбачає: 1) досягнення – 28%; 2) удачу – 17%; 3) програш – 13%; 4) змагання – 11%; 5)

фінансове становище та ставлення до успішної людини – по 9%; 6) мету – 8%; 7) якості успішної особи – 5%.

Проблематиці питань, які висвітлено в другому розділі дисертаційного дослідження, присвячено публікації автора [33; 35].

Висновки до розділу 2

Усебічне тлумачення УСПХУ як культурно детермінованого феномена лексико-семантичної системи англійської та української мов свідчить про його антропоцентричну природу. Під антропоцентризмом розуміємо найдавнішу властивість людської психіки та суспільної свідомості віддзеркалювати процес усвідомлення людиною свого статусу в природі та соціумі. УСПХ, будучи суспільно обумовленим явищем, входить до сфери функціонування когнітивної лінгвістики через відповідні когнітивні репрезентації.

Ядерно-периферійна організація ЛСП УСПХУ сучасних англійської та української мов передбачає наявність ядерної та периферійної зон. В межах останньої виділяємо зони ближньої, дальньої та крайньої периферії. Найчисельнішими зонами виступають зона ближньої та крайньої периферії (англійське ЛСП УСПХУ) і зона дальньої периферії (українське ЛСП УСПХУ), а найменш чисельними – ядерна зона (англійське ЛСП УСПХУ) і зона ближньої периферії (українське ЛСП УСПХУ). Базовими ознаками успішності у досліджуваних ЛСП є досягнення бажаного результату, в тому числі матеріального достатку, поважного ставлення до себе оточуючих та допомоги об'єктивних сил на шляху до УСПХУ. Периферійна зона ЛСП УСПХУ в обох мовах представлена як негативно, так і позитивно забарвленою лексикою, що передає поцінування власних рис характеру, відношення оточуючих до успішної особи, фактори навколишньої дійсності.

За розробленою методикою формалізованого аналізу лексичної семантики вдалося виділити в ЛСП УСПХ ознаки дієвості, результативності,

націленості, непередбачуваності, емоційності, змагання, мінливості, можливості програшу.

ЛСП УСПХУ постає як ієрархічна організація слів англійської та української мов, які характеризуються визначеними властивостями та ознаками. Елементи ЛСП УСПХУ об'єднуються на основі відмінних та подібних лексичних значень, що співвідносяться зі спільними екстралінгвальними поняттями. Компонентами ЛСП УСПХУ сучасних англійської та української мов виступають *досягнення запланованого* (робота, професія, бізнес, спорт), *ставлення до успішної особи* (позитивні та негативні почуття та емоції), *матеріальний достаток* (кар'єра, інвестування), *націленість, докладання максимальних зусиль* (робота, кар'єра, спорт, особисте життя), *вроджені та набуті якості індивіда* (робота, кар'єра, спорт, особисте життя), *змагання та боротьба* (громадське життя, військова справа, спорт, здоров'я), *сприяння об'єктивних обставин* (кохання, особисте та громадське життя), *програш* (військова справа, політика, бізнес, кар'єра, робота, спорт, особисте життя).

При категоризації ЛСП УСПХУ носіями англійської та української мов спільною рисою є досягнення (30% та 28% відповідно) в тлумаченні УСПХУ. Українці більше, ніж англійці покладаються на удачу (17% до 12%), а носії англійської мови, у порівнянні з носіями української, важливішим вважають ставлення до себе оточуючих (21% до 9%). Українці частіше, ніж англійці виділяють програш (13% і 9% відповідно) як наслідок недосягнення УСПХУ. Носії англійської мови вище за українців ставлять свої власні якості (9%), а українці своїм рисам характеру як запоруці УСПХУ надають лише 5%. Конкуренція, змагання, боротьба є важливішою умовою досягнення УСПХУ для українців (11%), ніж для англійців (6%). Реалізація поставленої мети не становить ключового моменту успішності: 8% – для українців та 7% – для англійців. Фінансове становище як складова УСПХУ відіграє важливішу роль для носіїв української мови (9%), ніж англійської (6%).

Через співпадіння окремих груп лексики при якісно-кількісному аналізі компонентів, що наповнюють ЛСП УСПІХУ виявилось можливим виявити ЛСП, що є семантично близькими до досліджуваного ЛСП: “біблійні та міфологічні уявлення”, “національні символи і традиції”, “спорт”, “багатство”, “форми і засоби прояву почуттів”, “військова справа”, “здоров’я”, “етикет”.

РОЗДІЛ 3
ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНЕ ПОЛЕ УСПІХУ
ЯК СКЛАДОВА КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЇ ДІЙСНОСТІ
НОСІЯМИ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ

3.1. Зіставлення семантики англійських та українських лексичних одиниць лексико-семантичних полів УСПІХУ

Слова на позначення УСПІХУ в англійській та українській національних культурах мають як специфічні (зумовлені національним менталітетом та генетичним кодом мов), так і універсальні ознаки (генетичний код людини взагалі, ментально-психологічні закони пізнання), на підставі яких видається можливим їхнє зіставно-типологічне дослідження, яке в поєднанні з розробленою методикою формалізованого аналізу лексичної семантики дало змогу кількісно та якісно охарактеризувати ЛСП УСПІХУ в двох віддалено споріднених мовах.

Дослідження полісемії слів, що входять до ЛСП УСПІХУ зіставляваних мов виявило, що явище багатозначності є характернішим для англійської мови, ніж для української: полісемічні іменники складають 20,9 % англомовного і лише 13,5 % україномовного матеріалу. До полісемічних відносимо іменники, які мають сім і більше пронумерованих значень. При дослідженні багатозначних одиниць у всій різноманітності їхніх характеристик основному значенню приписується більш чи менш деталізоване називання дії, першому відтінку властива класифікація умов, причин або мети її виконання, а другому – вказівка на один із конкретних проявів процесу, позначуваного першим відтінком [160, с. 59]. Відтінки значень слів допомагають показати певні нюанси у взаємовідношеннях, якими характеризується семантична система сучасних літературних мов.

Один із способів виділення відтінків – протиставлення прямого і переносного значень.

У сучасній англійській мові УСПІХ передається за допомогою полісемічних іменників, які вказують на об'єктивні аспекти успішності (**fortune, lot, accident, luck**), передумови досягнення УСПІХУ (**purpose, adventure**), результативність (**development, advance, result, success, advantage**) та пов'язані з цим позитивні почуття та емоції (**regard, honour, felicity, glory, happiness**).

Найвищим ступенем полісемії серед одиниць ЛСП УСПІХУ характеризується іменник **fortune**, який позначає шанс або удачу внаслідок певних подій, особливо якщо це стосується життя людини (*chance or luck, especially in the way it affects people's lives*), суму грошей, багатство, матеріальний достаток (*amount of money, wealth, material property*), долю людини, її майбутнє (*a person's fate or future*), УСПІХ, позицію в житті (*success, condition or standing in life*).

Часто цей іменник персоніфікується із богинею, яка визначає долю за власним бажанням, її емблемою є колесо, яке символізує мінливість та зрадливість долі (*the goddess in whose power is to distribute the lots of life according to her own humor, her emblem is a wheel, betokening vicissitude*).

Уживання іменника **fortune** в значенні збірної назви для планет Юпітер та Венера (*the name of the planets Jupiter and Venus*) поєднується з його основним значенням – доля, щастя, удача, щасливий випадок. Фразеологічні вирази *a woman of fortune* – спадкоємиця, *to make fortune* – розбагатіти, *small fortune* – велика сума грошей, *bad fortune, ill fortune* — нещастя, лихо доповнюють і деталізують семантику іменника **fortune** соціальними та психологічними ознаками. Прислів'я *Diligence is the mother of good fortune* має аналог в українській мові *Старання і праця все переможуть* [236; 238].

Значення іменника **success** описують факт досягнення бажаного (*the fact that you achieved something you want and have been trying to get*), під яким розуміють досягнення відповідного матеріального рівня, популярності або

соціального статусу (*the of becoming rich and famous or of getting a high social status*), особу, що досягла високих результатів (*a person that has achieved a good result*), фортуну (*good fortune*).

Щодо комбінаторики іменника SUCCESS в сучасній англійській мові, то в першу чергу в значенні позитивного результату він уживається з прикметниками *considerable* (значний), *conspicuous* (помітний), *enormous* (величезний), *great* (визначний), *notable* (помітний), *overwhelming* (надзвичайний), *phenomenal* (феноменальний), *remarkable* (вражаючий), *spectacular* (захоплюючий), *tremendous* (величезний), *unprecedented* (безпрецедентний); *limited* (обмежений), *moderate* (помірний), *modest* (скромний); *popular* (відомий), *public* (публічний); *early* (ранній), *initial* (початковий), *immediate* (негайний), *long-term* (довготривалий), *short-term* (короткотривалий); *business* (бізнесовий), *commercial* (рекламний), *economic* (економічний), *financial* (фінансовий), *academic* (академічний), *educational* (освітній), *electoral* (виборчий), *literal* (літературний), *military* (військовий), *international* (міжнародний), дієсловами *achieve* (досягти), *enjoy* (задовольнятися), *have* (мати), *bring* (приносити), *end in* (завершуватися), *lead to* (приводити), *result in* (мати результатом), *ensure* (забезпечувати), *guarantee* (гарантувати), *be vital to* (бути життєво необхідним для); *come* (приходити до), *lie in something* (полягати в), *depend on something* (залежати від), іменниками *rate* (у виразі норма УСПІХУ), *story* (у виразі успішна людина), прийменниками *with* (з), *without* (без), *in* (в), та у виразах *a chance/hope of success* (шанс/надія на УСПІХ), *confident of success* (бути впевненим в УСПІХУ), *the secret of somebody's success* (секрет успіху), *a symbol of somebody's success* (символ УСПІХУ), *to have much success in something* (досягти значного УСПІХУ в чомусь), *meet with little / much success* (мати невеликий / великий УСПІХ), *be a big / huge / great success* (бути надзвичайно успішним), *to enjoy success* (насладжуватися УСПІХОМ) та у вітаннях і побажаннях УСПІХУ, удачі: *wish somebody luck and success*, *success attend you*, *have success on your side* [250, с. 767].

При поєднанні з відповідними іменниками, прийменниками та прикметниками досліджувана лексична одиниця може мати негативну конотацію, напр. *meet with little success* (не мати УСПІХУ).

У відповідних контекстах у різних значеннях іменник **success** може замінюватися словами: *glory* (слава), *famousness* (визнання), *happy ending* (щасливий кінець), *favourable issue* (вдалий збіг обставин), *time well spent* (добре проведений час), *progression* (рух вперед), *fresh advance* (поліпшення), *breakthrough* (прорив), *one's day* (вдалий день), *run of luck* (вдача), *prosperity* (процвітання), *lead* (ініціатива), *first blood* (перша вдала спроба), *vantage* (перевага), *exploit* (подвиг), *feather in one's cap* (збагачення), *hit* (вдала спроба), *knock-out* (сенсація, вражаючий успіх), *skill* (вміння), *lucky stroke* (щасливий) удар долі), *fluke* (щасливий випадок), *triumph card* (несподівана вдача), *contrivance* (винахід, витівка), *infliction of defeat* (завдавання поразки), *beating* (поразка), *subjection* (підкорення), *honours of battle* (лаври переможця), *the best of it* (максимально вдалий результат), *outright win* (цілковита перемога), *checkmate* (шах і мат), *narrow win* (перемога, що дісталася з труднощами), *Pyrrhic victory* (піррова перемога), *easy win* (легка здобич), *walk-over* (легке випередження суперників), *picnic* (приємне проведення часу), *ascendancy* (домінування), *upper hand* (голова), *edge* (перевага), *stalemate* (поставити у безвихідне становище), *ovation* (овація), *victor* (переможець), *match-winner* (переможець), *champion* (чемпіон), *winning side* (переможна сторона), *master* (хазяїн, власник) [254, с. 288], *making a noise in the world* (наробити шуму), *being out in front* (бути попереду), *making a ten strike* (зробити виграшну подачу), *the life of Riley* (шикарне і безтурботне життя), *bed of roses* (легке, щасливе життя) [264, с. 584], *a man of fortune* (щасливчик), *VIP* (важлива особа), *tops* (вершки суспільства) [265, с. 463], *sleeper* (щось таке, що несподівано дає великий прибуток), *dark horse* (темна конячка), *king of the mountain* (король гори) [257, с. 488].

Лексичні одиниці *wealthy* (багатий, заможний), *affluent* (багатий), *flush* (багатий), *loaded* (багатий), *opulent* (багатий, заможний), *prosperous*

(процвітаючий, успішний, заможний), *rich* (багатий) характеризують людей, що володіють великим капіталом і цінними речами. Поняття успішної людини об'єднує ідею матеріальної винагороди поєднану із досягненням певних цілей і амбіцій, незалежністю в фінансовому плані та соціальною стабільністю. Так, успішний банкір (*a successful banker*), для прикладу – це людина, яка досягла видатного становища у своїй сфері, в той час як заможний (*a wealthy banker*) – фінансово вдалий банкір [246, с. 663].

Бути успішним означає знаходитися на висоті (*to be high up*), рухатися вгору по сходах (*to move up the ladder*), бути на хвилі (*to be on the wave*), в той час як невдача (*failure*) передбачає занепад (*downfall*).

УСПІХ відтворюється також у прислів'ях:

– Nothing succeeds like success (Syn.: Money makes money. Luck goes in cycles. He dances well to whom fortune pipes.) ≈ Багатому чорт дитину колише, а бідний і няньки не знайде. Щасливому щастя. Щасливому сир на колоді. Кому щастя, тому й доля. Кому щастя, тому й півень несеться. Добре танцювати тому, кому щастя у дудку грає. Не родись багатий та вродливий, а родись при долі та щасливий. Бог дасть долю і в чистім полі. Біда не приходить одна (негативна конотація).

– Count no man successful until he is dead. – Про життєвий УСПІХ людини можна судити тільки після її смерті.

– Failure teaches success. – Поразка вчить УСПІХУ.

– Not handsome at twenty, not strong at thirty, not rich at forty, not wise at fifty – never will be. – Не вродливий у двадцять, не сильний у тридцять, не багатий у сорок, не розумний у п'ятдесят – ніколи вже ніким не буде.

– Success has many fathers, but failure is an orphan. – УСПІХ має багато батьків, а невдача – сирота.

– Success has ruined many a man (Var.: Success leads men astray to their ruin.) – УСПІХ зруйнував багатьох.

– Success is a chain of gold – but it is a chain. – УСПІХ – це ланцюг із золота, але все ж ланцюг.

- Success ruins a fool. – УСПІХ руйнує дурнів.
- Success is never blamed. ≈ Переможців не судять. Сильному руку Бог один судить. За тим, Боже, хто кого переможе [203, с. 331–332].

Використання полісемічного іменника **triumph** у часи римської імперії характеризувало вхід переможного полководця з армією до Риму, особливий дозвіл, який надавався сенатом за важливі заслуги у війні (*the entrance of a victorious commander with his army in Rome, permission for which was granted by the senate in honour of an important achievement in war*), звідси походить вираз тріумфальна арка (*triumphal arch*).

Сучасні значення досліджуваного іменника стосуються перемоги, завоювання, слави, УСПІХУ (*victory, conquest, the glory of this, success, achievement*), радісного святкування (*joyful celebration*), торжества (*the exultation of victory or success*), хвастощів (*a trumplet blust of victory*), відчуття задоволення УСПІХОМ (*a feeling of satisfaction or joy you get from a great success or victory*), що характеризують святкування, торжества з нагоди досягнення УСПІХУ. Таку багатозначність досліджуваної лексичної одиниці можна пояснити сімома типами значень, які виділяє лінгвіст Джефрі Ліч. Він говорить про концептуальний, конотативний, стилістичний, емоційний, експресивний, розмовний і тематичний тип значень [185, с. 10–26]. Зокрема, позначення *тріумфальної арки* відносимо до концептуального типу значення, *хвастощів* – до розмовного, *торжества* – до стилістичного, *відчуття задоволення* – до емоційного, *радісного святкування* – до експресивного, *перемоги, слави, УСПІХУ* – конотативного, а *вхід переможного полководця* – до тематичного.

Група полісемічних іменників сучасної української мови, які містять вказівку на УСПІХ, кількісно менша за відповідну групу англійської мови. Найбагатозначніші лексичні одиниці вказують на досягнення та результат УСПІХУ: **щастя, успіх, вінець, підйом, фортуна, утіха, багатство, радість, торжество, потуп.**

Зокрема, **щастя** у розумінні українців – це стан цілковитого задоволення життям, відчуття глибокого вдоволення й безмежної радості, зовнішній вияв цього почуття, радість від спілкування з ким-небудь близьким, коханим, джерело радості, досягнення, успіх, удача, уживається як вигук при вираженні великої радості, відчуття схвильованості через раптовий, несподіваний успіх, доля, талан, добробут, щасливе життя. Семантика цього іменника розширюється за рахунок виразів *вважати за щастя* – бути щасливим, *випало щастя* – судилося, пощастило, *мати щастя* – бути щасливим, *пробувати щастя*, *колесо щастя*.

Сам **успіх** укладачами СУМу визначається як *позитивний наслідок роботи, справи, значні досягнення, удача, талан*. У військовій боротьбі це – *сприятливий результат у воєнній операції*; у навчанні, науці – *досягнення у навчанні, вивченні чого-небудь*. Семантика **успіху** позначає громадське визнання, схвалення досягнень, що розкриває його соціолінгвістичну складову. Досліджувана лексична одиниця характеризує *визнання чийх-небудь позитивних якостей, особливостей, захоплення з боку осіб іншої статі* (прагматичний та гендерний аспекти). Вираз з *успіхом* означає легко, без перешкод, з *однаковим успіхом* – так само, з таким же результатом.

У сучасній українській мові іменник **успіх** поєднується з прикметниками: *бажаний, блискучий, бурхливий, великий, відомий, голосний, довгожданий, заслужений, легкий, майбутній, надзвичайний, науковий, обґрунтований, непередбачений, очікуваний, новий, переконливий*. Невдача комбінується з прикметниками *безсумнівна, близька, велика, величезна, виняткова, економічна, об'єктивна, повна, тяжка*. Також уживаються словосполучення *постійні, часті УСПІХИ / невдачі*.

У словнику антонімів Л.М. Полюги паралельно тлумачаться поняття УСПІХ та НЕВДАЧА. Отже, УСПІХ – це позитивне завершення якоїсь справи, позитивне досягнення, а невдача – невдале, несприятливе завершення чого-небудь. Обидва іменники помічаємо в словосполученнях *УСПІХ / невдача брата, дочки, спортсмена, студента, групи, колективу; на*

екзаменах, у дослідях, спорті. УСПХУ можна *добитися, досягти, хотіти* УСПХУ або *потерпіти невдачу*. Парними синонімами виступають іменники *перемога / поразка* [220, с. 189]. Іменник УСПХ в українській мові – чоловічого роду, невдача – жіночого, а в англійській – це абстрактні іменники середнього роду (it). Також знаходимо вирази *мати УСПХ, сп'яніти від УСПХУ, покладатися на УСПХ* та приказки *Наполегливість та праця УСПХ приносять; Краще покладайся на руки свої, ніж на небеса*.

Семантика лексичної одиниці **поступ** розкривається за рахунок вказівки на *ходу, манеру ходити, крок, поступальний розвиток по висхідній лінії, перехід від нижчого рівня до вищого, прогрес, крок уперед*. Опосередковано семантика досліджуваного іменника збагачується виразом *на кожному поступі* – на кожному кроці.

З-поміж значень іменника **підйом** виділяємо *швидкий ріст, піднесення, інтенсивний розвиток*, а також дію за значенням *підняти, ділянка дороги, що веде вгору, верхня частина стопи від пальців до щиколотки, певний сигнал до пробудження від сну або до відправлення в похід та пристрій або деталь, призначені для підняття*. Семантика досліджуваної мовної одиниці містить як ядерні, так і периферійні аспекти розуміння успішності.

Полісемантичні іменники **вінець, багатство** та **втіха** знаменують результат УСПХУ по-різному, зокрема, іменник **вінець** позначає *останній, найвищий ступінь чого-небудь; успішне звершення чого-небудь*. Ще одним, застарілим його значенням є *прикраса із золота, яку носили на голові*; в сучасному розумінні це – *коштовний головний убір* – знак високої влади, корона. Крім того, **вінець** – це *корона, яку тримають над головами молодих під час обряду вінчання*. У сфері опису небесних тіл вона позначає *сйво навколо сонця, місяця, окремих зірок*. У технічній сфері це – *деталь, яка напресовується на іншу деталь, а також горизонтальний ряд зрубу*. Вказівка на соціальний елемент влади в тлумаченні досліджуваної одиниці розкриває соціальний аспект розуміння поняття успішності в українській мові.

Слово **багатство** безпосередньо асоціюється з УСПІХОМ, адже в сучасному світі багатство – це УСПІХ і, навпаки. Отже, багатство тлумачиться як *велике майно, цінності, гроші, достаток усього, розкіш, сукупність матеріальних цінностей, велика кількість, багатоманітність*, у переносному значенні *багатство* – це *щось дуже цінне, важливе, значне*. Саме в цьому значенні під багатством розуміють здоров'я. Міцне здоров'я є запорукою УСПІХУ.

Семантика іменника **утіха** вказує на *почуття радості, задоволення, забави, розваги, радості, насолоди, утішання, когось або щось, що викликає такі почуття, заспокоює, полегшує горе, хвилювання*. На *втіху* означає викликаючи почуття радості, задоволення.

На основі виявлення співвідношень між словами та їх лексичними значеннями в обох мовах нами побудовано матриці, що відображають межі поступових переходів іменників з властивими їм конотаціями, які дозволяють установити семантичні закономірності формування ЛСГ та ЛСП і виявити різноманітні зв'язки між ними. Таким чином, полісемантичні іменники в обох матрицях розташовуються у верхньому лівому найзаповненішому куті.

Лексичні одиниці із середнім ступенем полісемії (від двох до шести пронумерованих значень) займають середину матриць, ніби розділяючи їх навпіл і слугують перехідною зоною між полісемічними і моносемічними іменниками, що має свою специфіку в кожній із досліджуваних мов.

Указана група лексем сучасної англійської мови характеризується різноманітною семантикою, містить загальні, універсальні та специфічні ознаки розкриття УСПІХУ, його етапів, шляхів досягнення та результатів. Разом узяті досліджувані слова знаходяться у безпосередній семантичній близькості, мають частковий або повний збіг значень. Сюди належать іменники: **accomplishment** (досягнення), **admiration** (захоплення), **maturity** (зрілість), **amulet** (амулет), **sensation** (сенсація), **enjoyment** (задоволення),

conquest (завоювання), **aim** (мета), **perfection** (вдосконалення), **optimism** (оптимізм), **risk** (ризик), **unluckiness** (нещастя) та інші.

Іменники **esteem** (від лат. *aestimare* – оцінювати), **appreciation** (від лат. *appretiare* – оцінювання якості) та **fame** (від лат. *fama* – розмова, репутація) виступають синонімами, позначаючи репутацію, добре ім'я, хороше ставлення, захоплення, повагу, визнання, високу оцінку (*reputation, good name, good opinion, admiration, great respect, recognition, high estimation*). Серед значень досліджуваних одиниць знаходимо погану репутацію (*evil repute*) – **fame**, визначення грошової вартості (*the action of setting a money value upon*) – **appreciation**; у семантиці іменника **esteem** знаходимо вказівки на етикет: *make an esteem, put / set an esteem* – поважати, *high / low esteem* – висока, низька повага, *in esteem* – прихильно, схвально (*in favour*), *man of esteem* – поважна людина (*a man of favour*), що дозволяє тлумачити УСПХ як суспільно детерміновану сутність, завдяки якій людина проявляється у найкращому світлі, є успішною, характеризується позитивними, високо моральними якостями та дотримується норм етикету.

В межах ЛСП УСПХУ відмічаємо два іменники на позначення процесу вдосконалення. Власне досягнення передбачає дію та вдосконалення; ці ознаки об'єднують іменники в окрему групу, що містить синоніми: **improvement** – **perfection**. Іменник **improvement** – англійського походження і позначає вдосконалення, зростання, збільшення, розширення, розвиток – *the action or process of becoming better or more complete; increase, enlargement, growth, advancement, development*).

Іменник **perfection** запозичений в англійську мову з латинської через французьку на початку XIII століття (*perfection* – *perfectionem* – *perficere*) і позначає дію, процес або факт удосконалення (*the action, process or fact of making perfect*), завершення, закінчення (*completing, consummating, finishing, accomplishing*), факт перебування у стані досконалості (*the fact or condition of being perfect or completed*), стан або якість досконалості, відсутності будь-яких дефектів (*the condition, state, quality of being perfect or free from all*

defects), верховенство, перевагу, бездоганність (*supreme, excellence, flawlessness*), стан моральної досконалості (*the condition or state of being morally perfect*), святість (*holiness*), найдосконаліший рівень, ступінь (*the most perfect degree, the highest pitch*), досвідченість, вправність у досягненні чогось (*proficiency in some accomplishment*), фінансове покращення (*the act of making something perfect by doing financial improvements*). Вираз *the pink (acme) of perfection* означає верх досконалості, де *pink* має значення – вищий ступінь, верх, а *acme* – кульмінаційний момент і визначає УСПІХ як найвище досягнення.

Іменники **accomplishment** (досягнення) та **consummation** (виконання, завершення) також виступають синонімами, оскільки їхні значення певною мірою збігаються: процес завершення, виконання, досягнення, стан довершеності, здійснення чого-небудь, кінець (*the action of accomplishing or state of being accomplished, fulfillment, completion, consummation, finishing, ending*), досконалість, бездоганність, результат (*perfection, conclusion*).

Відмінності в семантиці цих двох лексичних одиниць проявляються у позначенні кінця, смерті (*end, death*), мети (*aim, goal*), кульмінаційного пункту (*acme*) – **consummation** (від лат. *consummation*) та чогось вражаючого, досягнутого шляхом навчання, практики, наполегливої праці (*an impressive thing that is done or achieved after a lot of work, study and practice, attainment*) – **accomplishment** (від франц. *accomplissement*). Різниця між досліджуваними синонімами полягає в тому, що значення останнього є емоційно забарвленим, а іменник **consummation** має формальніше, книжне застосування.

Значення слова **hope** передає відчуття бажаного, яке поєднане із очікуванням (*expectation of something desired, desire combined with expectation*), почуттям довіри та впевненості (*feeling of trust and confidence*), сподіванням, очікуванням (*expectation, prospect*), причину надії (*ground of hope*).

Лексична одиниця **dream** характеризує широкий спектр прояву позитивних емоцій: радість, задоволення, веселощі, святкування (*joy,*

gladness, mirth, rejoicing), звук музичного інструменту, музику, мелодію (*the sound of the musical instrument, music, melody*), потік думок, образів, уявлень, що проходять через мозок у сні, сон (*a train of thoughts, images, fancies passing through the mind during sleep, a vision during sleep*), уявне, примарне передбачення, сподівання, фантазія (*a visionary anticipation, castle-in-the-air*) та об'єкт уявлення, фантазії (*an object seen in a vision*). Загалом семантика досліджуваного іменника зводиться до розуміння УСПХУ як омріяного стану, який приносить радість та задоволення.

Семантика лексичної одиниці **will** описує бажання, намагання, намір, удачу (*desire, wish, longing, liking, inclination, disposition to do something*). Для окремих людей УСПХ також асоціюється із задоволенням плотських бажань (*carnal desire, appetite*) чи оволодінням об'єктом бажання загалом (*that which one desires*). УСПХ може приносити задоволення, радість, утіху (*pleasure, joy, delight*), а також дозвіл (*permission*), упертість, а інколи і свавілля (*willfulness, self-will*).

Іменник **talent** (від староангл. “*talente*”) походить з лат. “*talenta*”, де “*of talentum*” – це сума грошей (*sum of money*), а в грецькій мові “*talanton*” – це грошова одиниця та одиниця вимірювання ваги (*unit of money or weight*), яка використовувалася асирійцями, вавілонянами, греками та римлянами. У наш час іменник **talent** означає: схильність, характер, натуру, в тому числі й погану натуру (*inclination, disposition for anything (also evil inclination, passion), state of mind, character*), властивість чи здатність мозку або тіла як щось дане людині від Бога (*power or ability of mind or body viewed as something divinely entrusted to a person for use and improvement*), особливу природну здатність або схильність (*a special natural ability or aptitude*).

Іменник **maturity** вживається у побуті та сфері загального вжитку на позначення обміркованості, зрілого розгляду, належного обдумування (*deliberateness of action, mature consideration, due deliberation*), ретельності (*due, promptness*), стану зрілості, повноти чи досконалості розвитку або росту (*the state of being fully grown and developed*), завершеності, досконалості,

готовності (*the state of being complete, perfected, ready*). У сфері бізнесу досліджувана лексема має значення “час отримання відсотків” (*the time when money you have invested is ready to be paid*). Під зрілістю також розуміємо досягнення відповідного стану, що передбачає з точки зору соціології вікові межі для досягнення УСПХУ. Значення досліджуваного іменника наближає ЛСП УСПХ

Лексична одиниця **completion** надає УСПХУ значення завершеності, закінченості (*the action of completing or making complete*), досконалості (*the condition of being perfected*), досягнення, завершення (*accomplishment, fulfillment*).

Негативна складова успішності передається у нашому мовному матеріалі значенням іменника **failure**, котрий позначає невдачу в здійсненні чогось (*a failing to occur, be performed or be produced*), спад сили, здоров'я і як наслідок – занепад (*breaking down in health, declining in strength or activity*), невдачу в здійсненні мети (*a fact of failing to effect one's purpose*), прагнення успіху (*want of success*), нестачу (*an insufficiency or shortage*), банкрутство (*bankruptcy*).

Семантика цього іменника повніше розкривається у виразах *corn failure* – неврожай, *random failure* – випадковий збій, *heart failure* – серцева недостатність, параліч серця, *period of failures* – смуга невдач, *market failure* – збій ринкового механізму. Прислів'я *courage is the enemy of failure* немає аналогу в українській мові, і може бути відтворене як “Відвага – ворог невдачі” [236; 238].

Характеризуючи комбінаторику іменника **failure** щодо частотності його вживання у сучасній англійській мові, відзначаємо, що в значенні *відсутність успіху (lack of success)* цей іменник сполучується з прикметниками *total* (повна), *complete* (цілковита), *abject* (жалюгідна), *humiliating* (принизлива), *ignominious* (ганебна), *inevitable* (неминуча), *costly* (цінна), *alleged* (уявна), *apparent* (видима), *perceived* (відчутна), *evident* (очевидна), *comparative* (порівняльна), *relative* (відносна), *initial* (початкова),

ultimate (найвіддаленіша), *personal* (особиста), *moral* (моральна), *academic* (академічна), *economic* (економічна), *financial* (фінансова), *military* (військова); дієсловами (verb + failure) *be doomed to* (приречений на), *end in* (закінчуватися чимось), *result in* (закінчуватися чимось), *admit* (приймати), *confess* (визнавати), *expect* (очікувати), *fail* (боятися), *avoid* (уникати), та іменником (failure + noun) *rate* (ціна, ставка, норма). Відомі вирази *fear of failure*, *a history of failure*, *a possibility of failure*, *a sense a failure*, які описують побоювання, історію, можливість і відчуття невдачі [250, с. 289].

У значенні *неуспішна людина* (unsuccessful person) іменник **failure** вживається з прикметниками *great* (значна), *serious* (серйозна), *complete* (цілковита), *total* (повна), *utter* (абсолютна), *catastrophic* (катастрофічна), *disastrous* (згубна), *abject* (жалюгідна), *conspicuous* (помітна), *dismal* (гнітюча), *humiliating* (принизлива), *lamentable* (прикра), *miserable* (нещасна), *costly* (цінна), *heroic* (героїчна), *alleged* (уявна), *apparent* (видима), *relative* (відносна), *past* (минула), *unexpected* (неочікувана), *collective* (колективна), *military* (військова); дієсловами (verb + failure): *be* (бути), *represent* (представляти), *prove* (доказувати), *feel* (відчувати), *consider* (вважати), *regard* (розглядати), *brand* (таврувати), *pronounce* (проголошувати); (failure + verb) *arise from something* (виникати з чогось) та прийменником *of* (позначає присвійний відмінок).

У значенні *той / те, що не робить* (*not doing something*) були виділені комбінації досліджуваного слова з прикметниками *fundamental* (фундаментальна), *general* (загальна), *consistent* (послідовна), *constant* (постійна), *continued* (тривала), *persistent* (постійна), *repeated* (повторювана), *governmental* (урядова), *management* (клерувальна) та дієсловами (verb + failure) *excuse* (пробачати), *justify* (виправдовувати) [Там само, с. 290]. Така широка семантика досліджуваного слова дає можливість установити безпосередні й опосередковані зв'язки як між словами в межах ЛСП УСПХ, так і полями на позначення різноманітних характеристик, дій, якостей та

властивостей людини в побуті, суспільному житті й сферах діяльності, розумовій і фізичній праці тощо.

Семантична структура слів із середнім ступенем полісемії ЛСП УСПХУ сучасної української мови обумовлюється суспільним середовищем, в якому проходить життя та діяльність носіїв мови. Досліджувані слова розкривають причинно-наслідкові зв'язки поняття успішності: **бажання** – досягнення, **авантюра** – звершення, **зусилля** – рекорд, **ризик** – перемога, **талан** – удосконалення, **намагання** – тріумф, **ціль** – наслідок, **шанс** – благо, **доля** – трагедія, **везіння** – наслідок і передають його тісний зв'язок із національною символікою і традиційними віруваннями українців.

Так, іменник **ціль** позначає *предмет, істоту чи місце, куди спрямовано постріл, кидок, удар, тобто мішень*. Семантика лексеми розкривається через вираз *брати ціль*. У переносному значенні цей іменник позначає *те, до чого прагнуть, чого намагаються досягти, тобто мету*. Вирази *мати ціль, у цілях* збагачують семантику досліджуваної мовної одиниці шляхом указівки на спосіб досягнення українцями УСПХУ: спочатку ставиться ціль, а потім вирішуються способи і шляхи його досягнення. Синонімом до іменника **ціль** виступає **мета** – це *те, до чого хтось прагне, хоче досягти, ціль, заздалегідь намірене завдання, замисел*.

Визначивши ціль, мету, особа переймається **надією** на її досягнення, тобто *впевненістю у можливості здійснення чогось бажаного, потрібного, приємного; сподіванням; відрадою, опорою*. Семантика цього іменника розкривається за допомогою виразів: *жити надією* – дуже бажати здійснення того, про що мріють, чого сподіваються, *нема надії* – немає впевненості в можливості здійснення бажаного, *плекати надію* – сподіватися, вірити. Значення іменника **позитивність** зводиться до певної *властивості, згоди, ствердження, схвалення, бажаних потрібних результатів*.

Запал як *властивість духу, характеру* описує *велике внутрішнє збудження, порив, піднесення, завзяття, найвище напруження, найвищий*

*прояв. Іменники **хист** та **нахил** позначають *потяг до чогось, бажання, природні здібності, уміння щось робити, схильність, задаток, ступінь обдарованості, талант.**

Під **заслугою** розуміємо *вчинок, діяльність, гідні поваги, загального визнання, високої оцінки, позитивну рису, винагороду, відзнаку.* Отже, без **запалу, надії, хисту, нахилу, заслуг, позитивності** досягнення УСПХУ неможливе.

Іменник **спроба** характеризується лексичною семантикою в передачі *намагання зробити щось за відсутності впевненості у досягненні успіху, досвіду чи уміння, перевірки, випробовування властивостей, якостей, відтворення явища з метою його вивчення, дослідження, перевірка міцності, стійкості, відтворення якого-небудь явища або спостереження за новим явищем у певних умовах з метою його вивчення, дослідження, дослід.* Опосередковано значення цього іменника стосується *літературного або мистецького твору початківця, проби.*

Негативною семантикою у досліджуваному мовному матеріалі позначений іменник **поразка**: *розгром війська у бою, виведення його зі стану боєздатності, програш у війні, невдача у двобої, у спортивних змаганнях, що завершуються перемогою противника.* Лексична одиниця **поразка** характеризує *невдачу у боротьбі за щастя, у якійсь справі, придушення громадсько-політичного руху, невдачу в повстанській боротьбі, неспроможність взяти гору у суперечці, довести комусь свою правоту, перевагу, вищість.* Указівка на соціальні процеси, зокрема громадсько-політичний рух та повстанську боротьбу, свідчить про наявність соціальних елементів у понятті УСПХУ.

На основі семантичних зв'язків лексичні одиниці із середнім ступенем полісемії ЛСП УСПХУ англійської та української мов об'єднуються в синонімічні та антонімічні ЛСГ, утворюючи мікросистеми і водночас характеризуються складною індивідуальною семантичною структурою.

Антонімічні зв'язки між іменниками, що входять до ЛСП УСПІХ є одноріднішими; синонімічні зв'язки, натомість, характеризуються багатоплановістю, доповнюють асоціативне поле додатковими змістовими відтінками, надають особливого емоційного забарвлення.

УСПІХ як сукупність станів, відчуттів, дій та характеристик у сучасних англійській та українській мовах представлений іменниками із середнім ступенем полісемії, що вказують на наміри, досягнення та стосунки між людьми та позначають певний результат успішних дій: задоволення, користь, вигоду, репутацію, славу, повагу, прогрес, банкрутство, трон, вищість, шедевр.

Моносемічні іменники ЛСП УСПІХУ сучасної англійської мови описують негативну складову успішності, а також намір, можливість та результат УСПІХУ: **talisman** (талісман), **deficiency** (нестача, дефіцит), **ambition** (амбіція), **best-seller** (бестселлер), **emulation** (змагання), **sanguine** (сангвінік), **ups-and-downs** (злети й падіння), **misfortune**, **mischance** (нещастя), **mishap** (нещасний випадок), **affluence** (достаток), **complacence** (благодушність), **opportunity** (можливість), які об'єднуються в ЛСГ "об'єктивні фактори прояву УСПІХУ".

Негативна складова в описі УСПІХУ широко й детально представлена моносемічними лексемами. Так, **deficiency** (нестача, брак, дефіцит) позначає якість або стан протилежний до успішності, і описує досліджуване поняття як якість або стан відсутності, нестачі (*the quality or state of being deficient or wanting*), невдачу, брак, дефіцит, недостатню кількість (*failure, want, lack, absence, insufficiency*).

Іменники **mishap**, **mischance**, **misfortune**, **unfortune** є синонімами. Вони позначають відсутність УСПІХУ, невдачу, нещасний випадок, погану долю, біду, нещастя, лихо, горе (*lack of success, failure, misfortune, mischance, bad luck, ill-luck, ill-success, a piece of bad luck, bad, adverse fortune, evil hap, unlucky accident*). Семантика іменника **misfortune** яскраво проявляється у

прислів'ї *misfortunes never come alone*, що відповідає укр. *біда не одна ходить, а з собою ще й горе водить*.

Сфери розуміння й уживання лексичної одиниці **opportunity** (від лат. *opportunitatem*) зводяться до вказівки на час, коли вдається досягти бажаного (*a time when a particular situation makes it possible to do or achieve something*).

Результат УСПХУ представлений також значенням моносемічного іменника **best-seller**, що позначає продукт, напр. книгу, популярну серед багатьох читачів (*a product, usually a book, which is bought by a large number of people*).

За своїм походженням більшість моносемічних іменників ЛСП УСПХ англійської мови є запозиченими з інших мов (**affluence, completion, deficiency, misfortune, unfortune, sanguine, talisman** – франц. походження), а отже, не розвинули нових значень в англійській мові. Усі вони доповнюють картину світу розумінням УСПХУ в межах антагоністичних груп, семантика яких розкривається шляхом вказівки на негативні, матеріальні та емоційні наслідки процесу досягнення УСПХУ.

Аналіз і зміст словникових дефініцій переконує в тому, що елементи, з яких утворюється лексичне значення слова на позначення УСПХУ в українській мові, поєднують у собі відображення досить розрізнених понять об'єктивної дійсності. Указана специфіка дозволяє вважати, що в основі компонентів лексичних значень лежать екстралінгвальні фактори.

Українська мова багата на моносемічні одиниці на позначення УСПХУ, серед яких **добробут, заможність, злорадство, невдача, процвітання, амулет, талісман, песимізм, оптимізм, компроміс, наслідок, шедевр, наполегливість, нагорода**.

З-поміж моносемічних одиниць виділяємо підгрупу “фінансова сфера”, куди відносяться іменники **добробут, заможність, процвітання**, які наближують ЛСП УСПХ до ЛСП “багатство”.

Тлумачення іменників **добробут** і **заможність** зводиться до позначення *матеріально-побутового забезпечення, достатку, багатства* як матеріально-побутових благ – результату успішної фінансової діяльності.

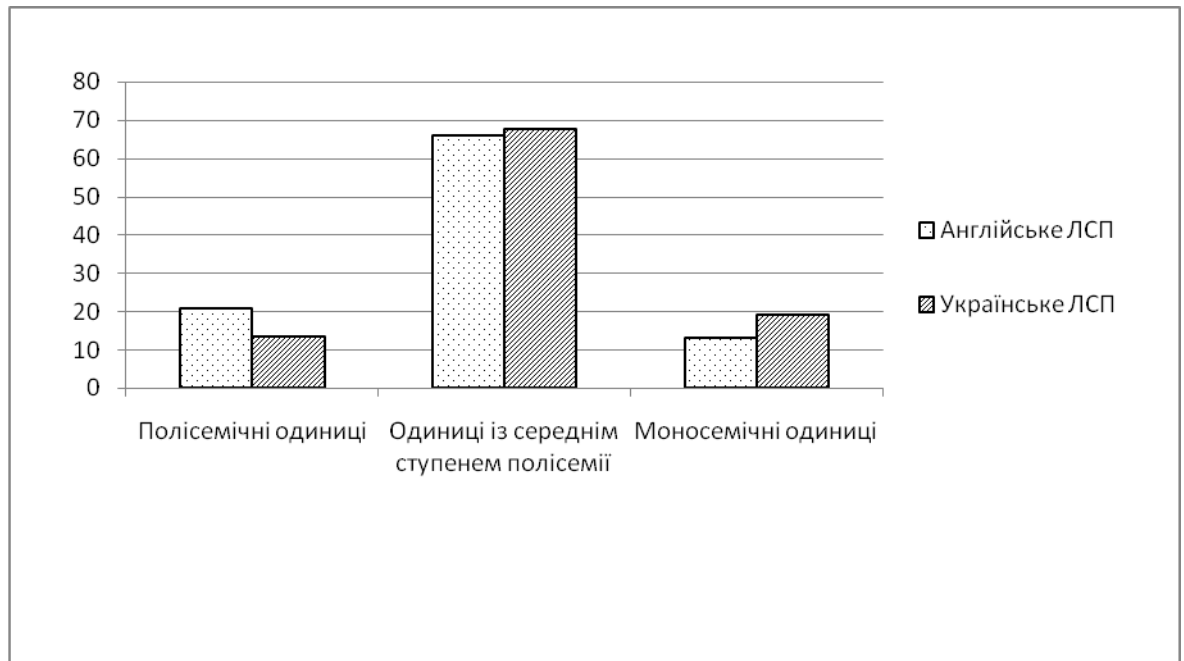
Процвітання у тлумаченні укладачів СУМу – це *дія за значенням процвітати, тобто успішний розвиток, сприятливі умови для розвитку, розквіту*.

Під **наслідком** розуміємо *те, що виходить, впливає з чого-небудь, результат*, а також це слово вживається для виявлення *причини, що дала певні результати*.

Наполегливість позначає поступові кроки до УСПІХУ: *завзяття, стійкість, непохитність у здійсненні, досягненні мети*.

У сучасній англійській мові спостерігається концентрація слів із негативною конотацією серед моносемічних одиниць. В українській мові таке явище не простежується, оскільки слова із протилежною конотацією знаходимо також і в групі лексем із середнім ступенем полісемії. Моносемічні іменники зіставлюваних мов позначають матеріальну складову УСПІХУ: **affluence**, **добробут**, **заможність**, **процвітання**; негативні складові успішності: **deficiency**, **misfortune**, **unfortune**, **mishap**, **mischance**, **злорадство**, **невдача**, **песимізм**, незалежні обставини успішності: **talisman**, **амелут**, **талісман**.

Спільна семантика лексичних одиниць на позначення УСПІХУ в англійській та українській мовах проявляється через вказівку на почуття: **regard** (повага, прихильність), **respect** (повага), **satisfaction** (задоволення), **joy** (радість); **радість**, **утіха**, **злорадство**, **зздрість**, певні людські якості: **diligence** (старанність), **virtue** (добродесність), **merit** (заслуга); **гордість**, **авантюризм**, **наполегливість** та відсутність успіху (**failure** (провал, невдача), **unfortune** (невдача), **unsuccess** (неуспіх), **unluckiness** (невдалість), **misfortune** (нещастя); **нещастя**, **поразка**, **недолік**.

Діаграма 3.1.

У процесі зіставлення еквівалентів досліджуваних мов виявляємо, що переважна більшість лексичних одиниць мають неоднакову семантичну наповненість, тобто слова на позначення УСПХУ в зіставляваних мовах містяться у різних групах з різною кількістю значень.

Зіставно-типологічний аналіз лексичних одиниць на позначення УСПХУ в англійській та українській мовах дозволив виявити такі закономірності: іменник **success** (успіх) в англійській мові характеризується семантикою результату, фортуни, факту успішного досягнення, послідовності подій, особою, що досягла УСПХУ, тоді як в українській мові на перший план виходять позитивний наслідок роботи і громадське визнання, схвалення. Отже, УСПХ представляється в досліджуваних мовах як суб'єктивно-прагматична (в англійській) та суспільно обумовлена (в українській) сутність.

Іменники **felicity** / **happiness** і **щастя** мають приблизно однакову кількість значень і відносяться до групи полісемічних іменників, позначаючи *стан цілковитого задоволення, відчуття радості, джерело задоволення, УСПХ, удачу, досягнення*. При цьому семантика англійського іменника на

позначення щастя збагачена вказівкою на *сприятливе положення планет як передумову щастя*.

У моносемічних групах сучасних англійської та української мов наявні збіги: **affluence** – **заможність**, **talisman** – **талісман**, що свідчить про тенденцію мов до специфікації назв на позначення УСПХУ.

Розбіжності спостерігаємо в лексичній наповненості досліджуваних слів: іменник **lot** в англійській мові має сім сем, виокремлених у формулах його тлумачення, а **жереб** в українській – дві. Однак, основне розуміння понять у обох мовах збігається: *те, що неодмінно стається з людиною, життєвий шлях, доля*. Семантика досліджуваного іменника в англійській мові збагачена значенням *дерев'яний предмет, що в античності використовувався для вирішення диспутів, необхідність, зобов'язання, виграш у лотереї*.

У формулах тлумачення іменника **багатство** в українській мові виокремлено п'ять сем, а у відповідного іменника **affluence** в англійській лише одну. Тлумачення цього поняття в українській мові не обмежується розумінням багатства як *великої суми грошей і високого стандарту життя*, оскільки для українців багатство – це ще й *багатоманітність, щось дуже цінне* і навіть *здоров'я* як запорака УСПХУ.

У процесі зіставного аналізу мовного матеріалу виявлено однакову змістову наповненість іменників, зокрема, морфологічну структуру (**pro+gress** і **про+грес**) і походження від лат. *progressus*, що означало *ріст, розвиток, рух до вищого рівня*.

Значення іменника **progress** в англійській мові (*the action of stepping forward, onward; onward movement in space; going to a higher state, growth, development, increase*) збігається з його семантикою в українській мові (*розвиток по висхідній лінії, удосконалення в цьому процесі, перехід від нижчого до вищого, від простого до складнішого; розвиток у бік поліпшення, позитивна зміна*). Однак, в англійській знаходимо ще специфічне значення *подорож королівської чи знатної особи, представника церкви (a state journey*

made by a royal or noble personage or by church dignity), яке не є характерним для досліджуваного поняття в українській мові і відноситься до національно-специфічної особливості королівської знаті у Великобританії.

Досліджувані іменники **optimism** і **оптимізм** теж мають спільне походження: англійське **optimism** було запозичене із латинської (*optimus*) через французьку мову (*optimism*) в 1782 році і використовувалося для позначення доктрини Лейбінца про “найкращий з усіх можливих світів”. Значення цього іменника в українській мові залишилося близьким до вперше запозиченого: *світосприйняття, перейняте бадьорістю, життєрадісністю, твердою вірою в краще майбутнє, в УСПІХ*. В англійській мові на базі центрального значення розвинулися ще такі: *найкраща якість (the character or quality of being for the best)* та *схильність сподіватися на краще, дивитися на світлий бік речей: загальна тенденція обирати позитивний бік обставин (disposition to hope for the best or to look on the bright side of things: general tendency to take a favourable view of circumstances or prospects)*.

Відмітимо також, що антонім досліджуваного іменника – **песимізм** входить до ЛСП УСПІХУ української мови, однак відсутній у відповідному ЛСП англійської мови.

Розуміння поняття **ризик** / **risk** носіями зіставлюваних мов збігається: *усвідомлена можливість небезпеки (exposure to mischance, peril), можливість збитків у якійсь справі (the chance or hazard of commercial loss)*.

Іменники **amulet** / **амулет** походять від латинських слів *amuletum*, а **talisman** / **талісман** від араб. *tilsam* та від візант. *telesma* і мають спільне значення *невеликий предмет, що за марновірними уявленнями має чудодійну силу й приносить його власникові щастя, удачу, оберігає від небезпеки, хвороб*. Однак, англійські іменники, крім того вживаються також у сфері медицини і позначають ставлення до медикаментів як внутрішнього, так і зовнішнього застосування, які мають чудодійну силу (*something also applied to all medicines whether internal or external to whose virtue or manner of operation is occult*).

Зіставляючи семантику іменників **reward** і **нагорода**, відмітимо, що англійська лексема розвинула більше значень, ніж українська; **нагорода** для українців – це *відзначення заслуг, достоїнств; те, що дається для відзначення заслуг, достоїнств*. Для англійської нації **reward** (нагорода, винагорода) – це ще й повага (*regard, consideration*), компенсація, віддача за послугу (*a return or compense made to or received by a person for some service*) або відповідь на поганий вчинок (*recompense for evil-doing*) та оцінка, вартість (*estimation, worth*).

Іменники на позначення боротьби (**боротьба** і **struggle**) у зіставляваних мовах дещо різняться своєю семантикою. Так, англійський іменник **struggle** – це рішуче змагання, зусилля в умовах труднощів (*a resolute contest, a strong effort under difficulties*), суперечка в умовах зусиль і опору (*contention, determined effort or resistance*).

Крім загальнозживаного значення іменника **боротьба** – *діяльність, що має на меті подолати або знищити кого- або що-небудь та діяльність, скерована на створення, досягнення чого-небудь*, він також уживається в соціальній сфері: *активне противенство, зіткнення між протилежними соціальними групами, станами, протилежними напрямками, течіями у суспільстві* та у військовій справі, спорті – *сутичка, бійка, в якій кожен з учасників намагається подужати супротивника, битва, бій, вид спорту, єдиноборство*.

Представлення лексики на позначення УСПХУ в досліджуваних різноструктурних мовах у вигляді матриць дало можливість виявити спільні та специфічні риси їхньої системно-структурної організації. Заповнені частини матриці вказують на значну концентрацію лексем та їх значень, що свідчить про їх високу реактивність. Менш заповнені місця у матриці дають можливість простежити специфічні особливості іменників на позначення УСПХУ в обох мовах. Таке зіставлення виявляє глибинну лексичну семантику та передає міжмовні зв'язки й тлумачення слів-еквівалентів у віддалено споріднених мовах. Однак, слід відмітити наявність семантичних

лакун, тобто понять, які в одній мові позначаються за допомогою окремих лексичних одиниць, а в іншій не виділяються, тобто не мають сталого мовного відображення [55, с. 136–139]. Це засвідчує своєрідність бачення світу, де відображається соціальний і трудовий досвід нації.

3.2. Зіставлення семного складу англійських та українських слів лексико-семантичних полів УСПХУ

Міжмовні лексико-семантичні зіставні дослідження базуються на компонентному аналізі. Такий внутрішньомовний аналіз лексики на позначення УСПХУ доводить існування відповідних структур у досліджуваних мовах, котрі визначають як “*семантичні ознаки*”, “*фігури змісту*”, “*семантичні множники*”, “*диференційні семантичні елементи*”, “*диференційні семантичні ознаки*”, “*семи*”. Термін “*сема*” вживається Ж. П. Соколовською на позначення первинного, вихідного у членуванні змістової сторони мови. “Їх (семна) ієрархія встановлюється у відповідності з уявою про організацію первинного світу. Вони є граничними елементами змістової сторони мови, тобто в плані змісту далі не діляться” [143, с. 23]. Згідно з В. Г. Гаком “кожна сема представляє собою відображення у свідомості носіїв мови відмінних рис, об’єктивно притаманних денотату, або таких, що йому приписуються даним мовним оточенням і, отже, є об’єктивними по відношенню до кожного мовця” [31, с. 95]. За М. П. Фабіан сему розуміємо як “елементарну одиницю змісту, певні комбінації якої утворюють значення слова” [157, с. 42]. Так як вони відносяться винятково до плану змісту і не поділяються на менші компоненти, семи мають ознаки неподільності та одноплановості.

У нашому дослідженні під семою розуміємо елементарну узагальнену одиницю плану змісту, яка співвідноситься з одиницями плану вираження, оскільки вона потенційно здатна мати власну номінацію і визначається “як складова частина лексичного значення, що відображає ознаки номінованих

об'єктів певної мови, які мають в ній вербальний вираз" [5, с. 9]. Семний аналіз проводимо шляхом виділення сем з формул тлумачення слів на позначення УСПХУ. При цьому кількість значень слова не обов'язково дорівнює кількості сем, виокремлених з них, однак тенденція до полісемії або, навпаки, моносемії зберігається. Проведений аналіз показав, що між семами, так само як і між словами, існують різноаспектні відношення, які утворюють систему, де семи розташовані ієрархічно. Їх кількісні та якісні характеристики визначають семантичну вагомість слова та його зв'язки з іншими словами в межах досліджуваного ЛСП. У матриці список сем подається по горизонталі; упорядкування цього списку сприяє максимальній концентрації сем в одному з її кутів і його протиставленню, протилежному по діагоналі, найменш заповненому.

Семи як конституенти лексичного значення формують когнітивні поняття, що відображають об'єктивно існуючу мовну та когнітивну дійсність і слугують базою для розуміння поняття успішності. У процесі комплексного аналізу нами було виділено 2054 семи в англійській мові та 810 в українській.

За кількісним критерієм весь масив значень ділимо на підмножини залежно від частоти вживання сем. Серед досліджуваних сем виділяємо такі, що характеризують якості, властивості людини чи предмета, почуття особи, її соціальний статус, передумови та наслідки досягнення УСПХУ.

Найуживанішими й багатофункціональними в досліджуваному англійському матеріалі виступають семи: "in phrases" (у виразах), "act of, actions" (дія, вчинки), "state of, condition" (стан, умова), "in plural" (у множині), "success" (успіх), "feeling of" (почуття), "a thing that is caused by sth, a cause of sth" (причина), "prosperity, well-being" (процвітання, добробут), "chance of" (шанс), "good fortune" (фортуна), "achievement, attainment" (досягнення), "mischance, misfortune" (невдача, нещастя), "absence of, lack of, want of" (відсутність, нестача), "occurrence, event" (випадок, подія), "a person/thing that does smth" (виконавець дії (особа або предмет), "progress, development, growth, increase" (прогрес, розвиток, зростання), "a thing that

happens” (те, що стається), “money” (гроші), “quality of” (якість), “process of” (процес). Ці семи знаходимо у формулах тлумачення всіх англійських полісемантичних іменників на позначення УСПХУ: **fortune** (фортуна), **hap** (випадок), **purpose** (цілеспрямованість), **lot** (жереб), **regard** (турбота), **honour** (честь), **result** (результат), **success** (успіх), **felicity** (щастя), **advantage** (перевага), **case** (випадок), **advance** (просування вперед, успіх), **joy** (радість), **glory** (слава), **hit** (хіт), **development** (розвиток), **triumph** (тріумф), **luck** (удача), **benefit** (користь), **accident** (випадок), **happiness** (щастя), **adventure** (пригода).

Такі семи є ядреними в ЛСП УСПХ, оскільки вони найяскравіше описують його семантику, утворюють концепт-мінімум у розумінні УСПХУ та ілюструють дію, стан, процес, якість, почуття, досягнення, розвиток; матеріальний бік успішності представлений семами “money” (гроші), “prosperity, well-being” (процвітання, добробут), об’єктивні обставини – семами “chance of” (шанс), “good fortune” (фортуна), “occurrence, event” (випадок, подія), а негативна складова – семами “mischance, misfortune” (невдача, нещастя), “absence of, lack of, want of” (відсутність, нестача).

Завдяки семному аналізу досліджуваних лексичних одиниць стало можливим говорити про ступінь їх семантичної спорідненості: в англійському матеріалі найчастіше зустрічається сема “in phrases” (у виразах), зокрема у лексичних значеннях іменників **fortune** (фортуна), **hap** (випадок), **purpose** (цілеспрямованість), **lot** (жереб), **regard** (турбота), **success** (успіх), **advance** (просування вперед, успіх), **joy** (радість), **glory** (слава), **hit** (хіт), **luck** (удача), **benefit** (користь), **accident** (випадок), **coronation** (коронація), **risk** (ризик), **chance** (шанс), **feat** (подвиг), **coup** (вдалий хід), **pleasure** (задоволення), **favour** (прихильність), **respect** (повага), **ease** (полегшення), **esteem** (шана), **progress** (прогрес), **competition** (змагання), **contest** (суперечка), **satisfaction** (задоволення), **contingency** (випадковість), **reputation** (репутація), **victory** (перемога), **struggle** (боротьба), **endeavour** (намагання). Відмітимо також, що частота вживання цієї семи пропорційна

до кількості сем у формулах тлумачення іменників взагалі, тобто вона найчастіше зустрічається у формулах тлумачення полісемічних іменників, рідше – у значеннях іменників із середнім ступенем полісемії і зовсім відсутня у формулах тлумачення моносемічних лексем.

Сему “act of, actions” (дія, дії) знаходимо переважно у формулах тлумачення іменників із середнім ступенем полісемії, серед них такі як **smash** (успіх), **feat** (подвиг), **enjoyment** (задоволення), **consummation** (заврешення), **favour** (прихильність), **pleasure** (задоволення). Таким чином, уживання слів у виразах та словосполученнях притаманне полісемічним лексемам, а дієвість властивіша іменникам із середнім ступенем полісемії. Сема “mischance, misfortune” відсутня у ядерному фрагменті матриці, тобто полісемічні іменники не містять у формулах свого тлумачення вказівку на невдачу або нещастя, натомість значна кількість моносемічних іменників містить вказівку на “невдачу, нещастя” [36, с. 97–99].

До підмножини поліфункціональних відносимо базові й найуживаніші у досліджуваному україномовному матеріалі семи: “у виразах”, “успіх”, “досягнення, здійснення”, “дія”, “достаток, багатство”, “почуття”, “у множині”, “удача, фортуна”, “результат, наслідок, підсумок”, “нещастя, невдача, горе, нещаслива пригода”, які передають семантику всіх українських полісемантичних іменників на позначення УСПІХУ: **щастя, успіх, вінець, фортуна, підйом, багатство, торжество, поступ, радість, утіха.**

Серед україномовного матеріалу найуживанішою є також сема “у виразах”, виокремлена у лексичних значеннях іменників **щастя, успіх, фортуна, вінець, поступ, тріумф, лавр, збіг, перевага, заздрість, біда** та деяких інших. Ця сема описує УСПІХ як полісемантичне та поліфункціональне явище, яке пояснює факт успішності з різних боків, наприклад, “збіг обставин” – випадкове поєднання обставин, яке призводить до бажаної мети, в тому числі й до досягнення УСПІХУ, “мати на меті” – намагатися досягти чогось, в тому числі УСПІХУ, “пожинати лаври” – мати

УСПІХ у зв'язку з певною діяльністю, або ж антонімічно: “на біду” – на нещастя, на лихо, неуспішно.

Сему “успіх, щось успішне” відмічаємо у формулах тлумачення іменників багатозначних іменників **щастя, фортуна, торжество, поступ, удача, талан, перемога, звершення, досягнення**. Звідси і концентрація базових сем у ядерному та навколоядерному фрагменті: чим віддаленіше розташування лексеми від ядра поля, тим менша ймовірність виокремлення у формулах його тлумачення базових сем. Сему “нещастя, невдача” знаходимо у значеннях іменників із середнім ступенем полісемії, розташованих приблизно посередині поля, що свідчить про те, що українці частіше стикаються з нещастям та невдачею, ніж англійці, які нещастю та невдачі відводять місце крайньої периферії поля.

Наявність у досліджуваній підмножині семи “почуття” доводить, що прагнення або досягнення людиною УСПІХУ приносить їй почуття, які можуть бути широко аспектними – від заздрощів до поваги. Однак, УСПІХ – це не тільки позитивне явище та поняття, але за певних обставин й невдача, поразка, втрата, збитки, небезпека, щось невдале, безуспішне, неуспіх, неспроможність, програш, розгром. Указані семи є ядерними, оскільки вони найповніше описують семантику успіху і утворюють його концепт-мінімум в українській мові.

Багатофункціональні семи складають невелику частку серед загальної кількості сем в обох мовах: 19 % в англійській та 11 % в українській.

Множина сем із середнім ступенем функціональності складає 33% семного складу англійського матеріалу та 31% україномовного.

Досліджувана група англійського ЛСП характеризує УСПІХ як перевагу, користь, вигоду, схвалення, прихильність, успішне завершення намірів, однак указують також і на можливість небезпеки та невдачі: “ability, talent, skill” (здібність, талант, вміння), “intention, attempt” (намір, спроба), “respect” (повага), “fame, reputation” (слава, репутація), “fact of” (факт), “movement, move, stroke” (рух, удар), “advantage” (перевага), “completion,

fulfilling” (завершення), “time” (час), “area / piece of land” (ділянка землі), “luck” (удача), “admiration, good name” (схвалення, добре ім’я), “used in other branches of science” (вживання у інших галузях науки), “victory” (перемога), “result” (результат), “benefit, profit” (користь, вигода), “hazard, danger, risk” (небезпека, ризик), “satisfaction, pleasure” (задоволення), “goddess” (богиня), “unfortunate event” (нещаслива пригода). Англійські семи із середнім ступенем поліфункціональності містять вказівки на часове обмеження та мінливість успіху (time, end, acme, highest point, change, alternation). Їх знаходимо у лексичних значеннях іменників **fortune** (фортуна), **hap** (випадок), **purpose** (цілеспрямованість), **lot** (жереб), **regard** (турбота), **honour** (честь), **result** (результат), **success** (успіх), **smash** (розгром, вибух, успіх), **destiny** (доля), **gain** (вигода), **sensation** (сенсація), **coronation** (коронація), **risk** (ризик), **chance** (шанс), **coup** (вдалий хід), **enjoyment** (втіха), **effort** (зусилля), **consummation** (виконання), **maturity** (зрілість), **possibility** (можливість), **reward** (нагорода), **progress** (прогрес), **accomplishment** (виконання), **failure** (провал), **completion** (завершення), **reputation** (репутація), **charism** (харизма), **winner** (переможець), **talisman** (талісман), **ups-and-downs** (злети й падіння), **complacence** (благодушність), **opportunity** (можливість).

У межах другої групи досліджуваних сем українського матеріалу виділяємо підмножину сем, що відносять УСПІХ до сфери бойових дій і відмічають певний прогрес, розвиток, ріст галузей, явищ чи понять: “розвиток, прогрес”, “бійка, сутичка”, “зіткнення, противенство”, “здобич”, “урочистий вступ полководця”, “перемога”. Сема “джерело” позначає особу, предмет або подію, які викликають певні почуття або емоції, наприклад щастя, нещастя або радість, а “прикраса, корона”, “вінок” надають характеристику певним предметам або речам з точки зору їхньої краси та принади.

Семи “найвища точка, ступінь, вершина”, “майно, власність, цінності”, “сукупність, велика кількість”, “бажання, прагнення”, “намагання”,

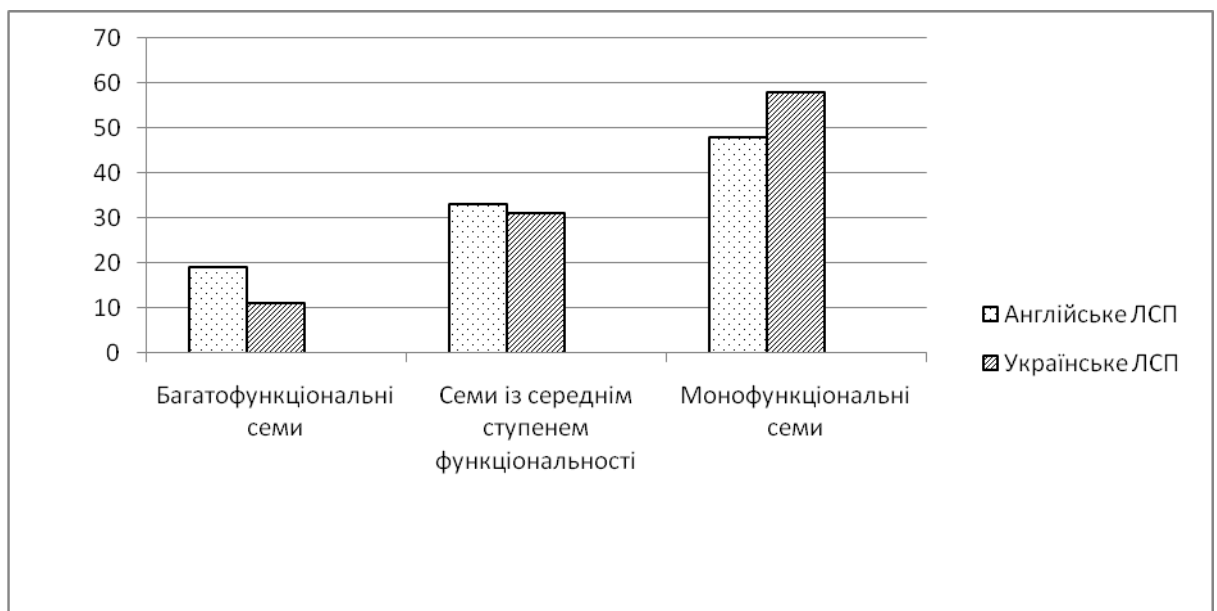
“життєвий шлях, хід подій”, “добро”, “щастя”, “стан”, “доля, талан”, “світосприйняття”, “деталь”, “діяльність, поведінка”, “сила”, “зміна”, “громадське визнання, позитивна оцінка”, “негативна риса”, “дефект, помилка”, “умови, обставини, стан речей”, “програш, поразка” містяться в лексичних значеннях слів **щастя, вінець, фортуна, успіх, підйом, багатство, торжество, поступ, радість, утіха, благо, тріумф, лавр, здобуток, змагання, спроба, трофей, талан, боротьба, везіння, зусилля, результат, рекорд, бажання, жереб, ідеал, прогрес, хиба, недолік, оптимізм, песимізм** та деяких інших.

Монофункціональні семи англійської мови складають концепт-максимум поняття успішності, утворюючи у свідомості мовної особистості асоціативні картини, пов’язані з вищим ступенем прояву успішності (хіт, зразковий приклад, краса, оцінка, повага, ввічливе ставлення, підтримка, визнання). До цієї групи відносимо семи “function” (функція), “meaning” (значення), “amount of” (кількість), “item / set of items” (предмет), “group of people” (група людей), “attention” (увага), “greetings” (вітання), “of a woman” (про жінку), “chastity, purity” (невинність, чистота), “information” (інформація), “mark, grade” (оцінка), “score” (рахунок), “happiness” (щастя), “a thing that helps sb become better” (те, що допомагає комусь стати кращим), “sign of future, omen” (прикмета), “praise of worship to God” (поклоніння Богу), “beauty” (краса), “violent crime” (злочин), “excellent example” (зразковий приклад), “vehicle crash” (дорожня аварія), “song, film, movie, which is popular” (популярна пісня або фільм) та деякі інші, що містяться у формулах тлумачення іменників **purpose** (цілеспрямованість), **lot** (жереб), **regard** (турбота), **honour** (честь), **result** (результат), **felicity** (щастя), **advantage** (перевага), **case** (випадок), **glory** (слава), **hit** (хіт), **triumph** (тріумф), **smash** (розгром, вибух, успіх).

Концепт-максимум поняття УСПІХУ в свідомості мовної особистості-носія української мови формується за рахунок семантичної наповненості сем “захоплення з боку осіб іншої статі”, “розкіш”, “щось цінне, важливе”,

“відсутність нужди”, “щедроти, дари, ласки”, “нещастя, лихо”, “труднощі, неприємності”, “невдале, безуспішне завершення”, “богиня”, “перевірка”, “дослід”, “здобич”, “урочистий вступ полководця”, “свято”, “усвідомлена можливість невдачі, небезпеки” та деяких інших, які характеризують семантику українських слів успіх, фортуна, багатство, торжество, тріумф, благодать, біда, спроба, трофей, достаток, ризик, невдача.

Найчисельнішими в зіставлюваних мовах є множини монофункціональних сем: 48 % в англійській мові та 58 % – в українській; тобто, загальна тенденція щодо відсоткової наповненості сем у досліджуваних мовних системах зберігається (див. діаграма 3.2.)

Діаграма 3.2.

Відмітимо, що семний склад ядерної зони ЛСП зіставлюваних мов має спільні риси: наявність еквівалентних сем “in phrases” – “у виразах”, “in plural” – “у множині”, “success” – “успіх”, “act of, actions” – “дія”, “good fortune” – “удача, фортуна”, “prosperity, well-being” – “достаток”, “achievement, attainment” – “досягнення”, “feeling of” – “почуття”, “mischance, misfortune” – “нещастя, невдача”, які більшою мірою притаманні ядерним лексемам. Таким чином, утворюється найзаповненіша ділянка матриці із концентрацією базових ознак успішності.

Набір монофункціональних сем у зіставляваних мовах істотно відрізняється: “function”, “meaning”, “sign of future, omen”, “praise of worship to God”, “chastity, purity”, “goal, point that causes winning”, “cheerful and confident about the future”, “захоплення з боку осіб іншої статі”, “щось цінне, важливе, значне”, “урочистий вступ полководця”, “усвідомлена можливість невдачі, небезпеки”, “манера ходити, хода, крок”, “горизонтальний ряд зрубу”, “висока думка, пихатість”, “верхня частина стопи”. Однак і тут спостерігаємо незначні збіги: “excellent example” – “взірець”, “harm, evil” – “нешастя, лихо”, “goal, point that causes winning” – “мішень”.

Указані результати засвідчують, що загальне уявлення про УСПХ у носіїв обох мов хоч і близьке, проте тонкощі та нюанси цього поняття надзвичайно різні й мають чітко виражений національно специфічний характер.

Порівняємо розміщення та наповненість еквівалентних сем, напр., англійська “progress, increase, development” відноситься до множини поліфункціональних сем, а її український еквівалент “розвиток, прогрес” – до множин сем із середнім ступенем функціональності; і, навпаки, українська сема “сила” відноситься до множини сем із середнім ступенем уживаності, а англійська “power” – до множини монофункціональних сем. Сема “absence of, lack of, want of” є семою середнього ступеня уживаності, натомість її еквівалент “відсутність нужди” – монофункціональною. Причиною таких розбіжностей вважаємо те, що семи в лексичних значеннях слів української мови є загальнішими порівняно з конкретнішими семами в лексичних значеннях слів англійської мови.

Наявність спільних і одночасно додаткових сем у лексичних значеннях слів на позначення УСПХУ дає підставу вважати, що співвідношення зіставляваних слів та їх лексичних значень підкоряється закону перетину множин: семи, спільні для двох семантично споріднених слів, відділяються від тих, які не потрапляють у перетин.

Згідно з цим законом у лексичних значеннях іменників **fortune** (фортуна), **hap** (випадок), **case** (випадок), **accident** (випадок) формують спільні та автономні підмножини сем: “in phrases” (у виразах), “success” (успіх), “in plural” (у множині), “prosperity, well-being” (процвітання, добробут), “chance of” (шанс), “good fortune” (фортуна), “occurrence, event” (подія), “a thing that happens” (те, що трапляється). Сема “success” (успіх) об’єднує лексичні значення іменників **joy** (радість), **triumph** (тріумф), **luck** (удача), **happiness** (щастя), а іменник **felicity** (щастя) перетинається з іменником **success** (успіх) через сему “good fortune” (щаслива фортуна); через сему “in plural” (у множині) – з іменником **honour** (честь), які між собою не перетинаються, отже поєднані лише опосередкованими зв’язками. Такі ж зв’язки відмічаємо між лексемами **purpose** (цілеспрямованість, мета) й **advantage** (перевага), що пов’язані з іменниками **felicity** (щастя) й **accident** (випадок) семами “in plural” (у множині) та “in phrases” (у виразах) відповідно.

В межах ядерного фрагмента матриці лексична одиниця **fortune** (фортуна) має безпосередні зв’язки з усіма одиницями, окрім **development** (розвиток), з якою вона поєднана опосередковано через одиниці **case** (випадок), **hap** (випадок), **adventure** (пригода). Іменники **result** (результат) та **development** (розвиток) опосередковано пов’язані між собою через іменник **advance** (просування вперед), який характеризується наявністю безпосереднього зв’язку з обома через семи “in plural” (у множині), “progress, development” (прогрес, розвиток).

Іменник **triumph** (тріумф) має дві спільні семи з іменником **joy** (радість) – “success” (успіх) й “feeling of” (почуття), що вказує на наявність відповідних почуттів, які переповнюють особу, що досягла УСПІХУ.

Часткові синоніми **advantage** (перевага) і **benefit** (користь) поєднані семами “in phrases” (у виразах) та “money” (гроші), що розкриває наявність матеріальної вигоди як наслідку досягнення УСПІХУ.

Таким чином, за допомогою побудови та аналізу спеціальної матриці можна зобразити системні відношення лексичної семантики літературної мови [160, с. 85]. Так, спільність семантики синонімів **felicity** (щастя) й **happiness** (щастя) проявляється через семи “success” (успіх), “good fortune” (щаслива фортуна), “prosperity, well-being” (процвітання, добробут). Відмінні семи (“state of, condition” (стан, умови), “in plural” (у множині), “quality of” (якість) характеризують відтінки семантики досліджуваних синонімів.

Лексичні одиниці **fortune** (фортуна), **hap** (випадок), **purpose** (цілеспрямованість), **lot** (жереб), **regard** (турбота), **success** (успіх), **advance** (просування вперед, успіх), **joy** (радість), **glory** (слава), **hit** (хіт), **luck** (удача), **benefit** (користь), **accident** (випадок) об’єднані семою “in phrases” (у виразах), яка в досліджуваному фрагменті, як і у всій матриці, зустрічається найчастіше. Крім того, ключовими для розуміння поняття успішності є семи “success” (успіх), “prosperity, well-being” (процвітання), “chance of” (шанс), “good fortune” (фортуна), “occurrence, event” (подія), “a person / thing that does something” (об’єкт дії), які доводять існування таких складових частин УСПХУ як матеріальний достаток (prosperity, well-being), об’єктивні обставини (chance of, occurrence, event) та наявність виконавця дії (a person / thing that does something) – носія УСПХУ. Указані причинні характеристики дозволяють вважати ядерну зону ЛСП УСПХ місцем концентрації найзагальніших, базових ознак досліджуваного поняття.

У ядерному фрагменті матриці не знаходимо лексеми із семою “mischance, misfortune” (невдача, нещастя), що засвідчує відсутність негативної складової у ядрі досліджуваного поняття, тобто в базовому розумінні УСПХУ носіями англійської мови.

Ступінь спорідненості між словниковими статтями є формальним показником спорідненості лексичних значень реєстрових одиниць. Зіставивши словникові статті між собою, встановлюємо перетини елементів множин. У процесі аналізу мовного матеріалу виявилось, що сема може входити до складу багатьох лексичних значень слів, утворюючи при цьому

певні угруповання (мікроцентри) у вигляді синонімічних рядів. Наявні випадки перетинів слів та їх лексичних значень, що свідчить про відкритість ЛСП УСПХ і його різнотипні зв'язки з іншими ЛСП. Так, напр., українські іменники **щастя** і **успіх** містять спільні семи “досягнення” і “удача, фортуна”, потрапляючи в перетин з іменниками **фортуна**, **здобуток** і **поступ**.

Лексеми **радість** і **втіха** у ядерному фрагменті матриці мають лише спільні семи (“у виразах”, “почуття”, “об’єкт, джерело почуттів, ставлень”), що дозволяє говорити про наближеність зображуваного ними поняття.

Досліджуючи ядерний фрагмент матриці, зауважено, що найуживанішими семами є “у виразах”, “успіх” і “досягнення, здійснення”, які надають ЛСП УСПХУ базових ознак успішності, сприятливості, досягнення задуманого, здійснення запланованого, реалізації намірів та мрій.

Відмітимо, що досліджуваному фрагменту властива певна деконцентрація ознак, так напр. сема “достаток, багатство” у трьох лексемах досліджуваного фрагменту (**щастя**, **багатство**, **благо**), так само як і семи “почуття” (**торжество**, **радість**, **утіха**), “у множині” (**успіх**, **благо**, **лавр**), “удача, фортуна” (**щастя**, **успіх**, **фортуна**), “майно, власність, цінності” (**фортуна**, **багатство**, **здобуток**), що свідчить про те, що лексеми ЛСП УСПХ мають різні набори сем у формулах свого тлумачення, таким чином, носіям української мови властиве різноаспектне розуміння УСПХУ.

Сема “нешастя, невдача, горе, нещаслива пригода” у ядерному фрагменті не зустрічається, що свідчить про те, що негативна складова відсутня у ключовому розумінні УСПХУ носіями української мови (так як і англійської).

Семи слів на позначення УСПХУ здатні пояснювати й передавати одночасно семантику великої кількості лексичних одиниць. При цьому спостерігаємо досить плавні переходити в тлумаченнях одних слів через інші, що дозволяє виділити закономірність кількісно-якісних зв'язків й відношень між досліджуваними іменниками та їх лексичним значенням, чим і пояснюється наявність однієї і тієї ж семи у формулах тлумачення багатьох

слів. На цій підставі видається можливим об'єднувати їх лексичні значення в окремі групи. Наявність тісного зв'язку між ядерною та периферійними зонами ЛСП УСПХ у сучасній англійській мові характеризує специфіку формування лексичного та семного складу ЛСП УСПХ.

На позначення особи / предмета в англійській мові знаходимо семи а “person... thing that does something”, “group of people”, “of a woman”; в українській мові такого широкого спектру позначень особи / предмета не виявлено, натомість сема “об'єкт... почуттів, ставлення” позначає агента, на якого спрямована дія. Отже, семний склад слів на позначення УСПХУ в англійській та українській мовах має свою семантичну особливість: прагматизм в англійській та суспільно-обумовлений характер в українській мові.

Негативну конотацію в англійській мові мають 10 сем “misfortune, mischance” (невдача, нещастя), “absence of, lack of, want of” (відсутність, нестача), “hazard, danger, risk” (небезпека, ризик), “unfortunate event” (нещаслива пригода), “disease” (захворювання), “failing to occur” (невдача, неспроможність), “violent crime” (злочин), “vehicle crash” (дорожня аварія), “harm, evil” (шкода, зло), “unlucky, evil days” (нещасливі дні). В українській мові ця група містить семи, якісне наповнення яких відрізняється за ступенем прояву невдачі: “нещастя, невдача, горе, нещаслива пригода”, “негативна риса”, “дефект, помилка”, “програш, поразка”, “лихо, зло”, “труднощі, неприємності”, “невдале, безуспішне звершення”, “усвідомлена можливість небезпеки, невдачі”, “невідворотна подія”, “втрата”, “погана погода, дощ”. Не дивлячись на часельну перевагу українських сем досліджуваної підгрупи, англійська мова демонструє специфічні сфери прояву нещастя – дорожня аварія, злочин, нещасливі дні.

У процесі зіставного семного аналізу слів на позначення УСПХУ нами виділено групи сем англійського та українського ЛСП, що відображають різноаспектний прояв почуттів, а, отже і тісний зв'язок ЛСП УСПХУ з ЛСП “форми і засоби прояву почуттів”: “feeling of” (почуття), “respect” (повага),

“fame, reputation” (слава, репутація), “admiration, good name” (схвалення, добре ім’я), “satisfaction, pleasure” (задоволення), “kindness, favour” (доброта, прихильність), “happiness” (щастя), “excitement, surprise” (здивування), “support” (підтримка), “something that you want, desire” (об’єкт бажання) та “почуття”, “бажання, прагнення”, “добро”, “щастя”, “радість”, “громадське визнання, позитивна оцінка”, “захоплення з боку осіб іншої статі”, “висока думка, пихатість”, “пристрасть, потяг”. Українські семи на позначення почуттів демонструють більшу соціальну значущість та громадське визнання, захоплення, пристрасть.

Семантика успішності представлена семами, якісне наповнення яких у зіставлюваних мовах приблизно збігається: “успіх”, “найвища точка, ступінь, вершина”, “привілей” та “success” (успіх), “acme, highest point” (кульмінаційний момент), “hit” (хіт).

Об’єктивність, національна символіка в передачі успішності в англійській мові представлена семами: “chance of” (шанс), “good fortune” (фортуна), “occurrence, event” (випадок), “luck” (удача), “situation in life” (життєва ситуація), “fate, lot” (доля, жереб). В українській мові відповідних сем істотно менше – “життєвий шлях, хід подій”, “доля, талан”, “те, що сталося несподівано, випадковість”, “удача, фортуна”.

ЛСП УСПІХУ має різноманітні зв’язки з іншими полями лексичного складу англійської та української мов. Так, нами виявлено безпосередній зв’язок ЛСП УСПІХУ з ЛСП “військова справа” та “суспільна діяльність”: “victory” (перемога), “competition” (змагання), “gaining, winning” (здобуття, перемога), “struggle, fight” (боротьба, бійка) в англійській та “перемога”, “бійка, сутичка”, “противенство, зіткнення”, “урочистий вступ полководця”, “здобич” в українській мові.

У досліджуваному мовному матеріалі ЛСП УСПІХУ характеризується безпосереднім зв’язком із ЛСП “багатство”: “prosperity, well-being” (добробут), “money” (гроші), “benefit, profit” (користь, вигода) в англійській

мові. В українській мові цей зв'язок представлено семами “достаток, багатство”, “майно, власність, цінності”, “розкіш”, “відсутність нужди”.

Відмітимо наявність зв'язку із ЛСП УСПХУ з ЛСП “біблійні та міфологічні уявлення” через “goddness” (богиня), “praise of worship to God” (поклоніння Богу) та “богиня”, що вказує на віру в божественне начало як першопричину всіх починань і звершень, у тому числі й успішних.

Таким чином, зіставлення семної структури англійських та українських лексичних одиниць на позначення УСПХУ виявляє наближеність ЛСП УСПХУ із спільними семантично близькими полями є “військова справа”, “багатство”, “біблійні та міфологічні уявлення”, “форми і засоби прояву почуттів”, а відмінними семантично наближеними полями є “бізнес”, “науки”, “урочисті церемонії”, “народні вірування” (для англійського ЛСП УСПХУ) “суспільна діяльність” (для українського ЛСП УСПХУ), що свідчить про наявність спільних та відмінних рис у свідомості носіїв зіставляваних мов, що відображається у концепті-мінімумі та концепті-максимумі успішності.

3.3. Зовнішня організація зіставляваних лексико-семантичних полів УСПХУ англійської та української мов

Проведений лексико-семантичний аналіз слів на позначення УСПХУ в англійській та українській мовах на базі їхнього попереднього опису, а також виділення параметрів зіставлення дало можливість сконструювати схеми ЛСП УСПХУ у зіставляваних мовах. Їх побудова є поєднанням суто мовних методів дослідження з формалізованими основами класифікації лексичної семантики (теорія множин і графів).

Особливістю теорії графів є максимально точне визначення місця кожної лексичної одиниці в системі досліджуваних мов. Ступені багатозначності лексичних одиниць на позначення УСПХУ та характер взаємозв'язків між ними представлено в графах повною мірою. Найбільш багатозначне слово потрапляє в центр і з'єднується з іншими елементами за

допомогою дуг. Лексичні одиниці на позначення УСПХУ з нижчим ступенем полісемії потрапляють у мікрополя або на периферію. При віддаленні від вершин графа зміст семантичних вузлів розширюється і доповнюється характеристиками інших елементів поля. Таким чином стає можливим простежити особливості розширення / звуження семантики досліджуваних лексичних одиниць у межах поля. Отже, описуючи слово, необхідно визначити його місце в системі, і, навпаки, знаючи місце в системі, усвідомлювати його зміст.

Зовнішня організація ЛСП УСПХУ має вигляд ряду послідовно розміщених лексичних одиниць (елементів поля), порядок яких строго фіксований. Отримані в такий спосіб схеми ЛСП УСПХУ в англійській та українській мовах дають можливість виділити їхній кількісний та якісний склад, а також типи зв'язків та відношень між його елементами.

Таблиця 3.1.

Семантичні поля мовних засобів передачі УСПХУ

ЛСП	Лексичні одиниці		Лексичні значення	
	В абсолютних цифрах	У процентах	В абсолютних цифрах	У процентах
Англійське	99	59,3	346	63,6
Українське	68	40,7	198	36,4
Разом	167	100	544	100

Досліджувані поля відносимо до полів поліцентричного типу, які базуються на сукупності засобів, що не утворюють єдиної гомогенної системи. Таким чином, виділяємо декілька основних центрів: в англійській – **accident, success, advantage, triumph, effort**, а в українській – **щастя, торжество, успіх**, що групують навколо себе елементи в різних місцях поля. При зіставленні ЛСП УСПХ в англійській та українській мовах виявлено, що поле розсіяної, дифузної структури, яке складається з елементів при слабо вираженій межі між ядром і периферією характеризує ЛСП УСПХ

англійської мови, а поле компактної поліцентричної структури із чітко вираженими центрами – ЛСП УСПІХ української мови.

Таблиця 3.2.

Кількісний склад основних центрів ЛСП УСПІХ
англійської та української мов

ЛСП УСПІХУ	Безпосередні зв'язки	Всього основних центрів
Англійське	Accident (8) Success (7) Advantage (7) Triumph (7) Effort (7)	5
Українське	Щастя (15) Торжество (10) Успіх (8)	3

У нашому дослідженні основними центрами вважаємо слова, що мають не менше семи безпосередніх зв'язків з іншими елементами ЛСП.

У структурі досліджуваних полів зіставлюваних мов виділяємо також мікрополя з відповідними мікроцентрами: **fortune, result, felicity, joy, luck, benefit, mischief, failure, lot, case, glory, hit, happiness, feat, enjoyment, pleasure, education, solace, enrichment** в англійській та **вінець, фортуна, заздрість, розвиток, недолік** в українській мовах.

Таблиця 3.3.

Кількісний склад мікроцентрів ЛСП УСПІХУ
англійської та української мов

ЛСП УСПІХУ	Безпосередні зв'язки	Всього мікроцентрів
Англійське	Fortune (6) Result (6)	19

	Felicity (6) Joy (6) Luck (6) Benefit (6) Mischief (6) Failure (6) Lot (5) Case (5) Glory (5) Hit (5) Happiness (5) Feat (5) Enjoyment (5) Pleasure (5) Education (5) Solace (5) Enrichment (5)	
Українське	Вінець (6) Фортуна (6) Заздрість (5) Розвиток (5) Недолік (5)	5

Центрами мікрополів вважаємо слова, що мають не менше п'яти безпосередніх зв'язків з іншими елементами в межах ЛСП.

Мікрополя у складі зіставляваних ЛСП мають семантичне і структурне підпорядкування. У структурах досліджуваних полів вони пов'язані між собою і утворюють організовані мікросистеми, які розташовані на певній відстані від центрів, тобто на периферії. Так, англійські мікрополя **triumph**, **luck**, **benefit** знаходимо на периферії ЛСП УСПІХУ подібно до українських

фортуна, недолік, заздрість. Українське ЛСП УСПІХУ утворює досить замкнуте семантичне угруповання, безпосередньо пов'язане з основними центрами, тоді як англійські мікрополя в структурі ЛСП УСПІХУ утворюють сукупності елементів, порівняно незалежного характеру, що формують доволі відкриту периферію.

Зіставний аналіз англійського та українського ЛСП УСПІХУ дозволив виокремити наступні ознаки центра й периферії:

1) для центра поля характерна максимальна концентрація специфічних ознак, характерних для цього поля, а для периферії – розрідженість цих ознак;

2) превалювання безпосередніх зв'язків з елементами в центрі поля, наявність досить великої кількості опосередкованих зв'язків на периферії поля;

3) синонімічні відношення між елементами в центрі, а на периферії зв'язки мають змішаний характер;

4) семантична близькість елементів центра поля, у порівнянні з елементами периферії.

В процесі зіставлення зовнішніх структур ЛСП помічаємо поступовість переходів від основних центрів до периферійних зон. Так, в англійській мові один із основних центрів **success** на основі безпосереднього зв'язку пов'язується із основним центром **luck**, що поступово переходить до периферійного мікроцентру **benefit**, що власне має опосередкований зв'язок із мікроцентром **education** і знаходиться на периферії досліджуваного ЛСП. В українському ЛСП УСПІХУ один із основних центрів **щастя** безпосередньо пов'язаний з елементом поля **програш**, який має опосередковані зв'язки із периферійним мікроцентром **недолік**, що вступає у опосередкований антонімічний зв'язок із основним центром **щастя**.

В англійському ЛСП більшість основних центрів зосереджена в ядерній зоні (**fortune, result, success, failure**), а мікроцентри збагачують зону периферії (**feat, education, benefit, enrichment**). В українській мові основні

центри та мікроцентри розпорошені по всьому ЛСП: **щастя, успіх, вінець, розвиток** – знаходяться в ядерній зоні, а **фортуна, торжество, заздрість, недолік** – в зоні периферії.

Зіставний аналіз центру й периферії ЛСП УСПХУ англійської та української мов доводить існування семантичного закону притягування центром елементів периферії. Згідно з цим законом елементи ЛСП УСПХУ зіставляваних мов взаємозалежні та мають додаткові специфічні відтінки. Напр., один із основних англійських центрів **fortune** притягує до себе синонімічні мікроцентри **result** який в свою чергу пов'язаний із антонімічним мікроцентром **failure**.

В українській мові один із основних центрів **щастя** притягує до себе периферійний антонімічний елемент **програв**, який в свою чергу пов'язаний із периферійним мікроцентром **недолік**.

Зіставний аналіз елементів ЛСП УСПХУ різноструктурних мов дозволив виділити синонімічні основні та мікроцентри ЛСП УСПХ в англійській та українській мовах, що засвідчує наявність спільних рис у розумінні УСПХУ носіями досліджуваних мов. Так, в обох мовах знаходимо основні центри **success** – **успіх** і **triumph** - **торжество**. Мікроцентри демонструють різноаспектні прояви успішності: **fortune** – **фортуна**, **result** – **вінець**, **failure** / **mischief** - **недолік**.

Враховуючи чисельну перевагу англійського ЛСП, його основні та мікроцентри тлумачать УСПХ яскравіше, виділяючи позитивні почуття (**joy, glory, pleasure, solace, enjoyment**), наміри та зусилля (**effort, education**), результати (**feat, result, benefit, enrichment**). Незважаючи на порівняно невелику кількість основних та мікроцентрів українського ЛСП УСПХУ, тут знаходимо вказівки на специфічні фактори успішності: **заздрість, розвиток, вінець, торжество**.

ЛСП УСПХУ англійської та української мов характеризується різноаспектними зв'язками між їхніми елементами, мікрополями, центром і периферією. Наявність більшої кількості синонімічних відношень порівняно

з антонімічними свідчить про те, що цей тип більшою мірою розкриває системно-структурну організацію досліджуваних полів. Синонімічні зв'язки містяться як в центрі поля, так і на периферії, тоді як антонімічні збагачують периферійну зону зіставляваних полів.

Зіставлявані ЛСП УСПІХУ віддалено споріднених мов утворюють чітко організовані фрагменти лексики англійської та української мов, які, в свою чергу, входять до складу вищих одиниць системної організації лексики – макрополів, з яких складається вся лексична система мови.

3.4. Внутрішня системно-структурна організація зіставляваних лексико-семантичних полів УСПІХУ англійської та української мов

Ураховуючи системний характер мови, сучасна лінгвістика на перший план висуває дослідження великих груп слів, пов'язаних між собою в межах ЛСП. Таким чином, завдання сучасної зіставної семантики полягає у вивченні змістових особливостей слова, його системному аналізі, визначенні сутності ЛСП як особливого угруповання слів, їх взаємовідношень у межах ЛСП та зв'язків з іншими мовними одиницями суміжних ЛСП в різноструктурних мовах.

Вербальне представлення концепту у вигляді ЛСП у зіставному мовознавстві досліджували А. Ю. Антомонов [4], О. С. Бондаренко [16–17], О. І. Кір'якова [66], І. М. Кобозева [69], А. П. Матринюк [94] та інші.

Використання синонімічних слів, за допомогою яких тлумачаться реєстрові одиниці у ВОС та СУМ, дає можливість визначити їхню лексико-семантичну співвіднесеність. Одержані в процесі аналізу нашого мовного матеріалу синонімічні ряди на основі зіставлення реєстрових і нереєстрових слів характеризуються спільністю лексичних значень, що сприяє виділенню ширшого узагальненого значення, яке в свою чергу лягає в основу побудови ЛСП. Останнє розглядається нами як двобічна сутність, що відображає факти позамовної дійсності та характеризується лінгвістичними засобами її

вираження. Звідси, ЛСП УСПХУ – це сукупність мовних елементів, які об'єднуються на основі спільних екстралінгвальних понять і співвідносної з ними спільності їхніх лексичних значень. Полю в нашій роботі притаманна структура (макрополя, мікрополя, ЛСГ), визначена для англійської та української мов конфігурація (окресленість меж), у якій елементи розташовуються за принципом топології (поле – це просторова одиниця).

Лексичні одиниці в межах ЛСП УСПХУ в сучасній англійській мові мають як безпосередні, так і опосередковані зв'язки між собою та з іншими лексемами поля. Напр., лексема **fortune** характеризується безпосередніми зв'язками з **hap, regard, case, advance, result, accident** та опосередкованими з **development** через **case**; **honour** через **regard**; **felicity** через **advance**; **favour, adventure** через **accident** тощо. Безпосередній зв'язок спостерігаємо також між англійськими словами **result – success, adventure – risk, felicity – maturity, attempt – perfection, competition – congratulation, fame – appreciation, prosperity – well-being, advance – merit**.

ЛСП УСПХУ в сучасній англійській мові має доволі розгалужену систему взаємозв'язків мікроцентрів між собою, їхніми елементами, елементів між собою, а також місця потенційних можливостей слів утворювати свої індивідуальні зв'язки і формувати мікрополя (**appreciation, ups-and-downs, optimism, delight, struggle, chance, profit**). Характерною особливістю англійського ЛСП є велика кількість опосередкованих зв'язків двох типів (синонімічні й антонімічні); вони мають вигляд ланцюжків та об'єднують значну частину досліджуваних лексичних одиниць. Опосередковані зв'язки структурно складніші, ніж безпосередні. Опосередкований зв'язок через два елементи називаємо двоступінчастим, напр. **success** поєднується з **reputation** через **result** і **glory**; **coronation** з **conciliation** через **competition** і **congratulation**; **education** з **promotion** через **growth** і **progress**; через три – треступінчастим, напр., **wonder** з **fortune** через **advantage, accident**. Для англійського ЛСП характерним є наявність як дво-, три-, так і чотири-, п'яти- і більше ступінчастих опосередкованих зв'язків,

напр., **lot – happiness – prosperity – well-being – affluence – accident, dismal – misfortune – unfortune – mishap – mischance – mischief – adventure.**

В українському ЛСП УСПІХУ спостерігаємо як безпосередні, так і опосередковані відношення між елементами, проте, на відміну від англійського, українське поле має простішу конфігурацію, а серед типів зв'язку превалюють дво- (талан – везіння – благо; щастя – мета – ідеал; успіх – оптимізм – песимізм; торжество – утіха – заздрість; змагання – боротьба, авантюризм), три- (везіння – авантюра – намагання – процвітання; вінець – трофей – талісман – амулет; програш – поразка – недолік – негода) та чотирикомпонентні (щастя – здобуток – багатство – фортуна – поступ; радість – заздрість – змагання – спроба – зусилля; торжество – рекорд – вінець – успіх – лавр; фортуна – торжество – досягнення – результат – наслідок, везіння – авантюра – удосконалення – намагання – процвітання). Опосередковані зв'язки між елементами ЛСП УСПІХУ української мови мають вигляд “переходів по замкнутому колу” [157, с. 222]. Такий тип відношень унеможливорює вихід елементів за межі поля.

Безпосередні зв'язки відмічаємо між елементами: **щастя – благодать, доля – жереб, багатство – достаток, торжество – перемога, успіх – визнання, трофей – амулет, утіха – злорадство, боротьба – авантюризм.** Українське ЛСП містить меншу кількість елементів, що потенційно можуть самостійно утворювати зв'язки: **песимізм, визнання, ризик, збіг, авантюризм, наслідок.** При цьому опосередковані зв'язки виступають такою ознакою, яка служить для розмежування й одночасного об'єднання зіставляваних ЛСП УСПІХУ в англійській та українській мовах як самостійних семантичних угруповань.

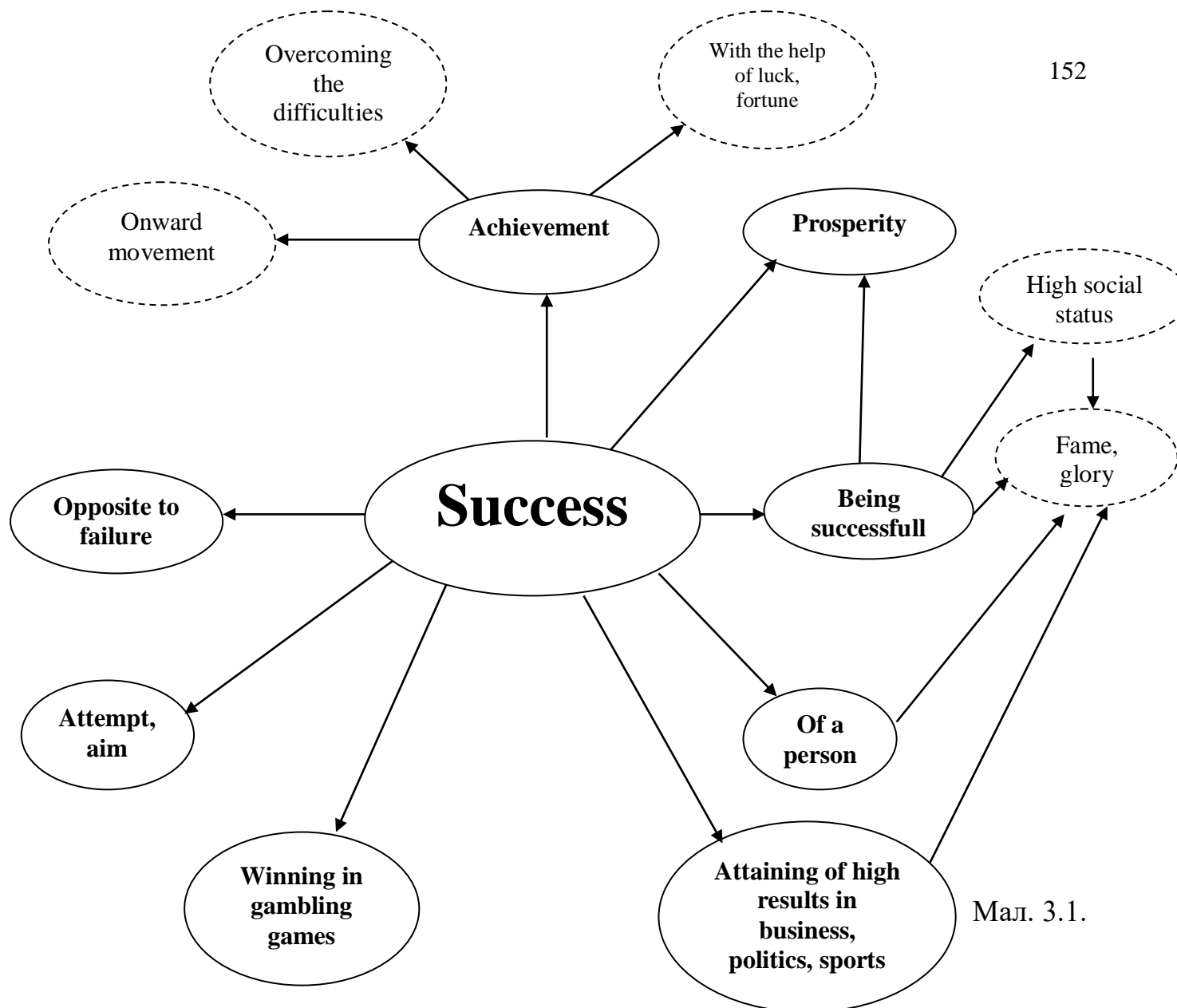
Поліфункціональність елементів зіставляваних ЛСП УСПІХУ в англійській та українській мовах дозволяє їм одночасно входити до складу суміжних мікрополів. Так, напр., елемент англійського ЛСП **advance** семантично пов'язаний з елементами мікрополів **felicity, success, fortune,**

advantage. В українському полі елемент **здобуток** знаходимо в складі мікрополів **багатство, фортуна**. Між елементами ЛСП УСПХУ досліджуваних мов існує міцний взаємозв'язок, який сприяє збагаченню слів новими відтінками значень.

Мікрополя в межах ЛСП поєднуються між собою і виявляють тенденцію до взаємних переходів: **lot – case, accident – advantage, joy – felicity, effort – hit; вінець – успіх, торжество – фортуна, щастя – розвиток**.

Зіставлявані ЛСП УСПХУ в сучасних англійській та українській мовах пов'язуються одне з одним утворюючи чітко організовані фрагменти лексики. Досліджувані ЛСП водночас виступають і лінгвокультурологічними, що мають парадигматичні й синтагматичні виміри, в яких суттєвого значення набувають як місце слів на позначення УСПХУ в парадигмі, так і їхні синтагматичні властивості. Останні, крім предметно-речових зв'язків між елементами, відображають ще й характер уживання предметів об'єктивної дійсності, їхнє застосування як елементів матеріальної і духовної культури.

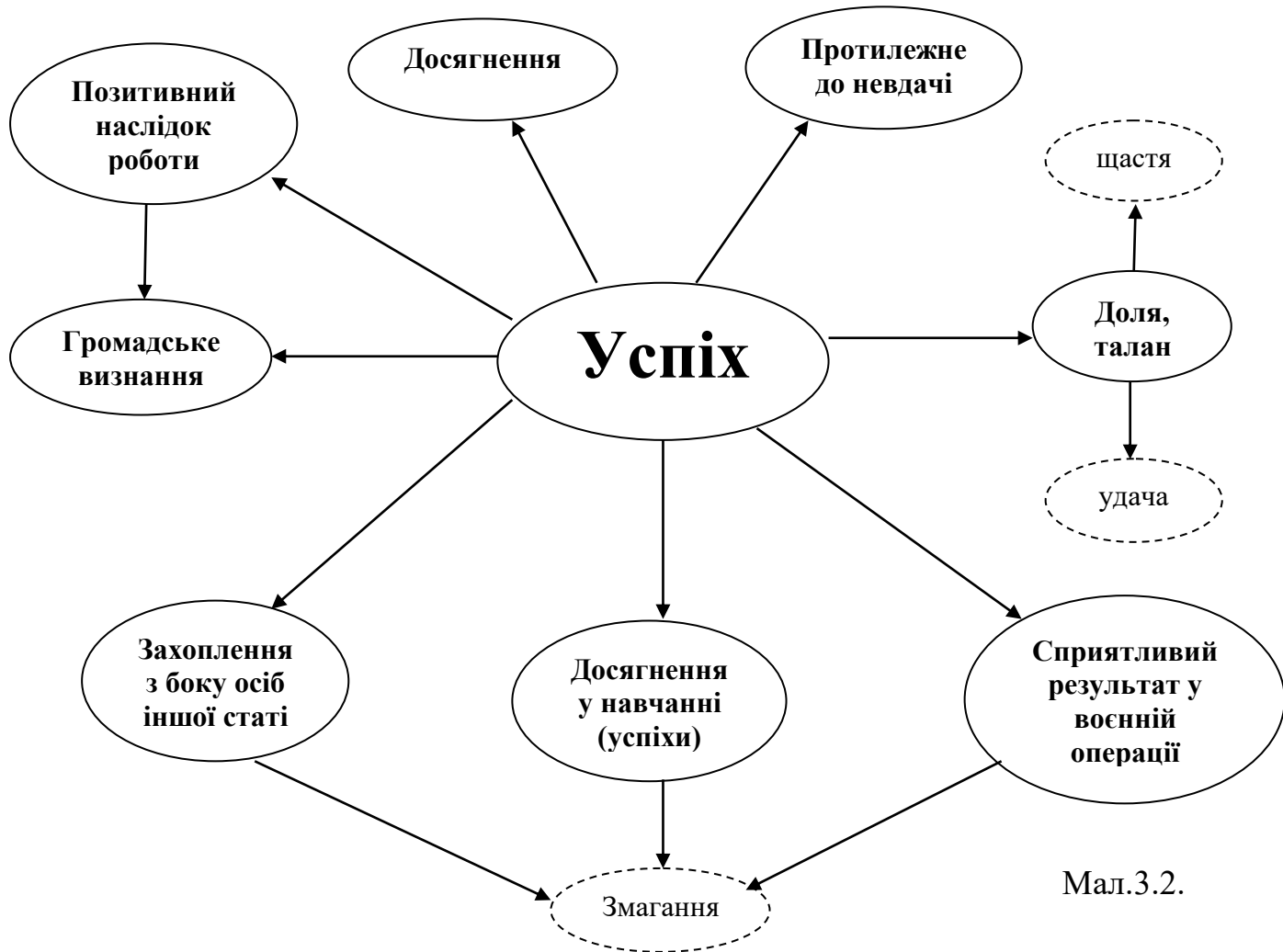
Так, семантичне наповнення лексеми **success** (успіх) розкривається за допомогою як безпосередніх, так і опосередкованих взаємозв'язків між компонентами слів (мал. 3.1.).

Мал. 3.1.

УСПІХ носіями англійської мови розуміється як *досягнення мети шляхом подолання труднощів* або *внаслідок допомоги вищих сил, удачі, фортуни, шансу, збігу обставин*; у будь-якому випадку, УСПІХ – це *рух вперед* або *вверх* до здійснення певного плану чи наміру. Англійці під УСПІХОМ розуміють також *досягнення у бізнесі, політиці, спорті та нагороди, визнання, схвалення* як їхній наслідок. Наявні також позначення *чого-небудь протилежного до невдачі, провал* та *успіх у азартних іграх, виграш*. Матеріальний достаток безпосередньо пов'язаний із соціальним статусом, який передбачає *повагу або презирство, позитивну чи негативну славу, добре ім'я бо погану репутацію*. УСПІХ – це власне факт успішності, носієм якої є певна особа.

У сучасній українській мові характеризується відмінним від англійського семантичним наповненням, яке розкривається за допомогою виключно безпосередніх зв'язків між компонентами значень слів.

Мал.3.2.

Для українців *досягнення як позитивний наслідок роботи* – це загальне уявлення про УСПІХ. Визначальним елементом при цьому є *щастя*, яке може бути *наслідком соціально-обумовленої діяльності людини* або, навпаки, *результатом талану, долі або удачі*. Сферами досягнення УСПІХУ виступають *громадське життя (громадське визнання)*, сфера особистих стосунків (*захоплення з боку осіб іншої статі*), навчання (*успіхи у навчанні*), воєнні операції (*сприятливий результат у воєнній операції*), які передбачають конкуренцію, змагання та перемогу. Як і в англійській, в українській мові знаходимо *протилежне до успіху, невдачу*.

Зіставлювані лінгвокультурологічні поля англійської та української мов за своєю природою є полі функціональними, багатомірними, різноаспектними семантичними явищами порівняно із суто мовними полями.

У межах системно-структурної організації ЛСП УСПХУ в англійській та українській мовах виділяємо їхні наступні характеристики й особливості:

1) Наявність основних і мікроцентрів: **accident, success, advantage, triumph, effort; fortune, result, felicity, joy, luck, benefit, mischief, failure, lot, case, glory, hit, happiness, feat, enjoyment, pleasure, education, solace, enrichment; щастя, торжество, успіх; вінець, фортуна, задрість, розвиток, недолік.**

2) Наявність синонімічних рядів:

– **success** (успіх) – **progress** (прогрес) – **perfection** (досконалість, бездоганність) – **improvement** (вдосконалення) – **promotion** (просування) – **consummation** (виконання, завершення) — **merit** (заслуга) – **masterpiece** (шедевр) – **advance** (просування) – **growth** (ріст) – **procurement** (придбання, визнання) – **result** (результат) – **achievement** (досягнення) – **attainment** (досягнення, надбання) – **accomplishment** (виконання) – **completion** (завершення) – **development** (розвиток) – **feat** (подвиг) – **top** (верхівка) – **maturity** (зрілість) – **culmination** (кульмінація) – **ultimation** (крайня межа) – **reputation** (репутація) – **prestige** (престиж) – **victory** (перемога) – **winner** (переможець) – **reward** (нагорода) – **congratulation** (вітання) – **triumph** (тріумф) – **coronation** (коронація) – **wonder** (диво);

– **purpose** (мета) – **intention** (намір) – **aim** (мета) – **attempt** (намір) – **ambition** (амбіція) – **effort** (зусилля) – **endeavour** (намагання, зусилля) – **education** (освіта) – **support** (підтримка) – **favour** (прихильність);

– **regard** (повага, прихильність) – **respect** (повага) – **satisfaction** (задоволення) – **honour** (честь) – **glory** (слава) – **ease** (полегшення) – **felicity** (щастя) – **joy** (радість) – **happiness** (щастя) – **pleasure** (задоволення) – **fame** (слава) – **conciliation** (полегшення) – **delight** (задоволення) – **admiration** (захоплення) – **complacence** (самозадоволення, благодушність) – **esteem**

(повага) – **solace** (утіха) – **enjoyment** (задоволення) – **appreciation** (висока оцінка) – **optimism** (оптимізм) – **sanguine** (сангвіністичний характер);

– **fortune** (фортуна) – **luck** (удача) – **hap** (щасливий випадок, збіг обставин) – **chance** (шанс) – **case** (випадок) – **contingency** (випадковість) – **coup** (вдалий хід) – **accident** (випадок, несподіванка) – **adventure** (пригода) – **possibility** (можливість) – **opportunity** (случна нагода, сприятлива можливість) – **destiny** (доля) – **lot** (жереб) – **talisman** (талісман) – **amulet** (амулет);

– **advantage** (перевага) – **gain** (вигода) – **diligence** (старанність) – **virtue** (добродієність) – **charism** (харизм) – **hit** (успіх, хіт) – **best-seller** (бестселлер) – **sensation** (сенсація) – **smash** (удар, успіх);

– **competition** (змагання, конкуренція, конкурс) – **challenge** (випробування) – **emulation** (змагання, суперництво) – **conquest** (завоювання, підкорення) – **contest** (спір, суперечка) – **struggle** (боротьба, зусилля) – **risk** (ризик) – **ups-and-downs** (злети й падіння);

– **enrichment** (збагачення) – **affluence** (достаток, багатство) – **prosperity** (процвітання) – **well-being** (добробут) – **benefit** (користь) – **profit** (прибуток);

– **failure** (провал, невдача) – **unfortune** (невдача) – **unsuccess** (неуспіх) – **unluckiness** (невдалість) – **misfortune** (нещастя) – **mischance** (невдача, нещасний випадок) – **mischief** (шкода, збиток) – **mishap** (невдача, лихо) – **dismal** (пригніченість) – **deficiency** (недосконалість).

В українській мові виокремлено таку ж кількість множин синонімічних рядів, однак їх якісне наповнення суттєво відрізняється.

– **успіх** – **вінець** – **тріумф** – **торжество** – **поступ** – **трофей** – **підйом** – **лавр** – **наслідок** – **пік** – **прогрес** – **визнання** – **досягнення** – **звершення** – **здобуток** – **ідеал** – **процвітання** – **результат** – **рекорд** – **розвиток** – **удосконалення** – **нагорода** – **шедевр**;

– **спроба** – **зусилля** – **намагання** – **ціль** – **мета** – **бажання**;

– **щастя** – **радість** – **утіха** – **оптимізм** – **злорадство** – **заздрість**;

– **фортуна – шанс – удача – талан – фатум – доля – жереб – везіння – випадок – збіг – забобони – амулет – талісман;**

– **перевага – гордість – авантюризм – наполегливість;**

– **змагання – боротьба – ризик – трофей – авантюра – компроміс;**

– **достаток – багатство – добробут – заможність – благо – благодать;**

– **нещастя – трагедія – поразка – біда – недолік – песимізм – хиба – невдача – негода – програш.**

3) Специфіка семантики ЛСП УСПІХ в англійській та українській мовах. Для позначення досягнення в англійській мові використовуються іменники **achievement, attainment, accomplishment, completion, consummation**. Описуючи розвиток, рух уперед, удосконалення носії англійської мови використовують лексеми **progress, perfection, improvement, promotion, development, culmination, ultimatum**. Говорячи про добре ім'я, вживають слова **reputation, prestige, sensation, maturity**. Щоб указати на перемогу, користуються іменниками **victory, winner, coronation**.

В українській мові верхня межа досягнення позначається **піком, вінцем, тріумфом, поступом**. Іменники досягнення, звершення, здобуток та процвітання використовуються для опису реалізації задуманого. Лексеми **прогрес, розвиток, вдосконалення, підйом** уживаються для вказівки на поступальний рух до мети.

4) Різновекторне позначення особливостей досягнення УСПІХУ через:

а) постановку завдання, мети:

– **purpose, intention, aim, attempt – ціль, мета;**

– **effort, endeavour – намагання, спроба, зусилля;**

б) передачу почуттів:

– **satisfaction, pleasure, complacence, solace, delight – утіха;**

- **happiness, felicity** – щастя;
- **joy, enjoyment** – радість;
- **optimism, sanguine** - оптимізм.

5) Наявність національно-специфічних для кожної мови характеристик: – **honour, glory, admiration, appreciation; regard, respect, esteem; ease, conceleation** (в англійській), злорадство і заздрість (в українській). Відмітимо, що в українській мові виокремлено більшу, ніж в англійській, кількість синонімічних лексем на позначення наперед визначених життєвих обставин: **талан, фатум, доля, жереб**.

Семантика українського іменника **забобони** має історичні корені і характеризує менталітет українців, які здавна вірили у вищі сили та відчували страх перед ними.

Серед рис характеру та якостей необхідних для досягнення УСПІХУ англійці виділяють **diligence, virtue, charism, maturity, education** в той час як українці покладаються на **наполегливість, гордість та авантюризм**. Схильність до авантур вважаємо ментальною рисою характеру українців.

Специфічним значенням розкривається семантика іменників **благо і благодать**, позначаючи єдність матеріального і духовного світу особи-носія української мови. Серед англійського матеріалу відмітимо іменник **ups-and-downs**, який вказує на мінливість, циклічність життя людини, що передбачає позитивні й негативні моменти.

б) Семантична тотожність лексичних одиниць на позначення національної символіки УСПІХУ:

- Амулет, талісман – **amulet, talisman**;
- Талан, фатум, доля, жереб – **destiny, lot**;
- Фортуна, шанс, удача, випадок, збіг, везіння – **fortune, luck, hap, chance, case, contingency, coup, accident, adventure, possibility, opportunity**.

Приблизно однакова кількість синонімічних лексем на позначення змагання та матеріального достатку у зіставлюваних мовах говорить про важливість цієї складової УСПІХУ для представників обох мов (змагання –

competition, emulation, contest, боротьба – struggle, ризик – risk; достаток, багатство, добробут, заможність – enrichment, affluence, prosperity, well-being).

7) Наявність антонімічних лексичних одиниць: 1) із заперечним префіксом *un-*: **unfortune, unsuccess, unluckiness**; 2) із заперечним префіксом *mis-*: **misfortune, mischance, mischief, mishap**; 3) слова з негативною конотацією: **failure, dismal, deficiency** в англійській мові та 1) із заперечним префіксом *не-*: **нешастя, недолік, невдача, негода**; 2) із негативною конотацією: **трагедія, поразка, біда, песимізм, хиба, програш** в українській. При цьому спостерігаємо частковий збіг семантики іменників з негативною конотацією.

8) Наявність повних та часткових (контекстуальних) синонімів – елементів ЛСП, що пояснюється історичними факторами, зокрема становленням і розвитком зіставлюваних мов. Французькі, кельтські, римські та власне германські впливи на англійську залишали відбитки на її лексичному складі; залежно від сфери використання розкривалися особливості функціонування того чи іншого синоніма. Напр., іменник **accident** герм. походження, крім значення із позитивною конотацією, володіє також негативною семантикою і вказує на несподіванку, невдачу. Сфера почуттів та стосунків багата на іменники французького походження (**felicity, satisfaction, complacence, solace, sanguine**), що свідчить про історичний період, коли французька мова використовувалася знаттю, вченими людьми і була власне інструментом опису високих почуттів, зокрема кохання, щастя, поваги, втіхи.

9) Різноманітні зв'язки між лексичними одиницями в межах ЛСП. Застосування польового принципу в описі мовних явищ допомогло розкрити системні зв'язки всередині досліджуваних мов. У межах ЛСП УСПХУ виділяємо наступні типи зв'язків: “*входження*”, “*сходження*” і “*розходження*”, які в свою чергу діляться на підвиди.

I. “*Входження*” – це тип зв'язку, який базується на спільності сем. Його підвиди: а) *гіперо-гіпонімічний* (родо-видовий) *зв'язок*, який передбачає, що

обидві одиниці мають однакові семи, однак видова одиниця включає також одну або декілька конкретних сем. Напр., іменники **affluence** (достаток) і **perfection** (вдосконалення) мають однакову сему “state, condition” (стан, умови), а видова лексема **perfection** містить також сему “act, actions” (дія, дії). Іменники **процвітання** і **намагання** пов’язані через сему “дія”, однак значення видової лексеми **намагання** розкривається також через сему “спроба” (див. додаток).

б) *Перетин* передбачає, що лексичні одиниці на позначення УСПХУ мають спільні та відмінні семи. Напр., в українській мові гіперо-гіпонімічний зв’язок спостерігаємо між одиницями **перемога** і **звершення**, які мають спільні семи “успіх” та “досягнення, здійснення”, однак лексема **перемога** реалізується через додаткову сему “у виразах”, а лексема **звершення** – “у множині”. Англійські **consummation**, **accomplishment**, **completion** пов’язані через сему “completion, fulfilling” (завершення), але при цьому мають і відмінні семи “state of, condition” (**completion**), “ability, talent, skill” (**accomplishment**), “end” (**consummation**).

в) *Синонімічний зв’язок* передбачає перетин та гіперо-гіпонімічний зв’язок між одиницями, які належать до спільного чи сусідніх ієрархічних рівнів, напр., іменники **enjoyment** і **pleasure** мають однакові семи “act of, actions” (дія), “state, condition” (стан, умова), “a thing that is caused by something, a cause of something” (причина), однак, значення лексеми **enjoyment** розкривається за рахунок семи “satisfaction, pleasure” (задоволення), а **pleasure** – семи “in phrases” (у виразах). Слова **радість** і **торжество**, що належать до ЛСП УСПХУ сучасної української мови об’єднані синонімічним зв’язком через спільну сему “почуття”; крім того, іменник **радість** уживається у виразах, позначає об’єкт бажання, звістку, звертання, а семантика іменника **торжество** розкривається через семи “успіх”, “найвища точка, ступінь, вершина”, “перемога”, “свято”.

г) *Градуальний зв’язок* об’єднує одиниці, що позначають різні рівні досліджуваного поняття і відрізняються семами типу “дуже”, “максимально”.

Напр., укр. іменники **вінець** і **тріумф** характеризують певні рівні УСПХУ (спільна сема “у виразах”), однак **вінець** різниться семою “найвища точка ступінь, вершина”, що розкриває вищий ступінь семантики успішності. Англійські лексеми **purpose** і **intention** описують сферу мети і мають спільні семи “intention, attempt” (намір), “in plural” (у множині), однак **purpose** позначає ширше поняття наміру, що проявляється через семи “aim, purpose” (мета, ціль), “ability, talent, skill” (здібність, талант, вміння), “function” (функція).

г) *Партитивний зв'язок* передбачає, що досліджувані одиниці називають УСПХ в цілому і його частини, напр., **перемога** є частиною **успіху** у зв'язку між семами в лексичних значеннях цих іменників: “у виразах” (**успіх, перемога**), “досягнення, здійснення” (**успіх, перемога**), “успіх” (**перемога**), “результат, наслідок, підсумок” (**успіх**), “вживання у множині” (**успіх**), “удача, фортуна” (**успіх**), “захоплення з боку осіб іншої статі” (**успіх**), “громадське визнання, позитивна оцінка” (**успіх**). Так, в англійське **adventure** (пригода) є елементом випадку (**case**), що проявляється через спільні семи “chance of” (шанс) і “occurrence, event” (випадок), тоді як іменник **case**, позначаючи ширше поняття, має семи “hazard, danger, risk” (ризик, небезпека) і “state, condition” (стан, умова).

II. Під “*сходженням*” маємо на увазі зв'язок, заснований на близькості змісту сем. *Сходження* включає такі різновиди:

а) *фазовий зв'язок* виявляється через семи, які вказують на початкову та кінцеву фазу. Так, семи “result” (результат), “highest point, acme” (кульмінація) та “end” (кінець), характеризуючи кінцеву фазу, результат, завершення об'єднують лексичні значення іменників **success** (успіх), **hit** (хіт), **effort** (зусилля), **consummation** (звершення), **culmination** (кульмінація). Українською семою “результат, наслідок, підсумок” об'єднані лексичні значення іменників **успіх, результат, здобуток, досягнення, наслідок**;

б) *тяжіння* проявляється через семи, які вказують на наступну дію, напр., лексичні значення іменників **improvement** (вдосконалення) і **ups-and-**

downs (злетий падіння) об'єднуються через сему “change, alternation” (зміна), яка вказує на змінений, модифікований стан унаслідок чого-небудь. Сема “розвиток, прогрес” об'єднує зв'язком тяжіння лексичні значення укр. іменників **поступ, підйом, прогрес**;

в) *ремінісцентний зв'язок* виявляється через семи, які вказують на стан або дію, що їй передувала. Напр., лексичні значення англійських іменників **accomplishment** і **glory** поєднані ремінісцентним зв'язком через сему “a thing that is caused by something, a cause of something” (причина), що характеризує досягнення як причину, передумову слави. Сема “умови, обставини, стан речей” об'єднує ремінісцентним зв'язком лексичні значення іменників **випадок і шанс**, надаючи шансу умов випадковості;

г) *темпоральний зв'язок* проявляється через семи, що вказують на часову віднесеність. Так, іменники **advantage, chance, maturity, opportunity** об'єднані темпоральним зв'язком через сему “time”. Лексичні значення лексем **талан, доля і жереб** ЛСП УСПХУ української мови об'єднані темпоральним зв'язком через сему “життєвий шлях, хід подій”, яка вказує на часове відношення між ними.

г) *локальний зв'язок* розкривається через семи, що мають локальні характеристики. Так, сема “area / piece of land” (ділянка землі) об'єднує лексичні значення слів **lot, development і conquest**.

III. “*Розходження*” позначає зв'язок, заснований на протилежності змісту сем і включає такі види:

а) *антонімічний зв'язок*, що передбачає полярність слів на позначення УСПХУ, нап., іменники **success / unsuccess, fortune / misfortune, misfortune, chance / mischance, hap / mishap, luck / unluckiness, щастя / нещастя, оптимізм / песимізм**;

б) *несумісність* проявляється через так звані “інклюзивні негативні семи”. Напр., іменник **негода** має так звану “інклюзивну негативну сему” “погана погода, дощ”, яка не тільки не зустрічається в значенні жодного іншого іменника ЛСП УСПХУ в сучасній українській мові, а ще й надає

негативного забарвлення іншим досліджуваним іменникам. Значення англійського **mischief** (лихо) проявляється через сему “disease” (захворювання), яка є “інклюзивною негативною семою” щодо множини інших сем ЛСП УСПХУ у сучасній англійській мові.

в) *протидія*. Так, в ЛСП УСПХУ сучасної англійської мови наявні семи “absence of, lack of, want of” (відсутність, нестача) і “fact of” (факт), які вказують на протидію і об’єднують лексичні значення слова **failure** (невдача).

Відмітимо, що семи, які мають локальні (“ділянка дороги”, “урочистий вступ”), ремінісцентні (“sign of future, omen”, “a thing that helps somebody becomes better”), партитивні (“дерево, гілка”), градуальні ознаки (“amount of”, “показник, рівень, ступінь”) часто є монофункціональним, і характеризують лише одну лексему в межах досліджуваних ЛСП.

Лексичні одиниці ЛСП УСПХУ сучасної англійської мови демонструють різноманітніші зв’язки порівняно з відповідними одиницями української мови, де не відмічено локальний та зв’язок протидії.

Положення, висвітлені в третьому розділі дисертації представлено публікаціями автора [36].

Висновки до розділу 3

Зіставлення лексичного та семного складу, зовнішньої та внутрішньої системно-структурної організації ЛСП УСПХУ в англійській та українській мовах є зіставленням національно-культурної специфіки успішності носіями досліджуваних мов. Проведене типологічне зіставлення можливість виявити спільні та відмінні риси концептуалізації поняття УСПХУ носіями англійської та української мов. Зокрема, типовим для розуміння УСПХУ серед носіїв зіставляваних мов є поняття удачі, жеребу, шедевру, результату, радості, фортуни. Специфічні риси УСПХУ передаються через вказівку на старанність, харизму, тріумфальність (англійське ЛСП УСПХУ), схильність до авантур та Божу благодать (українське ЛСП УСПХУ).

Зіставлення ЛСП УСПХУ в сучасних англійській та українській мовах свідчить про перевагу полісемантичних іменників в англійській мові – 20,9 % мовного матеріалу та 13,5 % в українській, а це доводить, що явище багатозначності є типовим для англійської мови, тоді як українська характеризується наявністю значної частини іменників із середнім ступенем полісемії та моносемічних іменників на позначення УСПХУ.

Моносемія є характернішою для української (58%), ніж англійської (48 %) мови, тому слова в українській мові не розвивають багато значень, а для позначення нового явища частіше використовується нове слово.

Семний аналіз слів на позначення УСПХУ в англійській та українській мовах виявив, що багатофункціональність сем не лише визначає ступінь семантичної спорідненості парадигматично співвіднесених лексичних одиниць як частин цілого, але й забезпечує досліджуваній лексиці системну автономність, яка в зіставляваних матрицях представлена семами, що не перетинаються. У процесі зіставлення семного складу досліджуваних лексичних значень слів виявляємо їхній частковий збіг у словах із високим та середнім ступенем полісемії, однак монофункціональні семи істотно відмінні. Це дає підставу вважати, що багатофункціональність сем є однією з мовних універсалій, яка базується на співвідношенні частини до цілого (окремо взятої семи до всього семного складу) і відіграє значну роль у системно-структурній організації лексичних значень іменників на позначення УСПХУ в англійській та українській мовах.

Наявність спільних і відмінних сем у лексичних значеннях слів на позначення УСПХУ в зіставляваних мовах дає підставу вважати, що співвідношення лексичного значення зіставляваних слів підкоряється закону перетину множин: семи, спільні для двох семантично споріднених слів, відділяються від тих, які не потрапляють у перетин.

Семний аналіз ЛСП УСПХУ у зіставляваних мовах виявив як спільні (“військова справа”, “багатство”, “біблійні та міфологічні уявлення”, “форми і засоби прояву почуттів”), так і відмінні (“бізнес”, “науки”, “урочисті

церемонії”, “народні вірування” (для англійського ЛСП УСПХУ) і “суспільна діяльність” (для українського ЛСП УСПХУ) семантично наближені ЛСП.

У процесі концептуалізація ЛСП УСПХУ носіями англійської та української мови наявні відмінності, що пояснюються різним менталітетом, історичною долею, ставленням до себе, розумінням свого місця у суспільстві носіями двох мов. Сприйняття світу безпосередньо залежить від мови, якою розмовляють її носії. Так, прагнення англійців та американців керувати своїм життям, визначати шлях до перемоги проявляється у виборі лексики, багатій на позначення УСПХУ, перемоги, вершини, досягнення. Для українців, котрі не так схильні покладатися на себе, є характерним уживання меншої кількості лексики на позначення УСПХУ і переважання слів із негативною конотацією як, напр., хиба, забобони, заздрість, злорадство, компроміс, негода, поступ, які зазвичай не характерні для ЛСП УСПХУ сучасної англійської мови. Тут негативно забарвлена лексика (іменники на позначення невдачі, неуспіху, провалу) сконцентрована в зоні крайньої периферії ЛСП УСПХУ. Українська мова не демонструє такого чіткого поділу за позитивним / негативним забарвленням мовного матеріалу: ці іменники знаходимо у різних зонах ЛСП. Таким чином, англійці та українці по-різному усвідомлюють УСПХ та пов’язують себе із цим поняттям неоднозначно.

Так, для англійців це, в першу чергу, досягнення та відповідне ставлення оточуючих через удачу і власні риси характеру за ймовірності поразки та суперництва і умов матеріального достатку (соціальний аспект УСПХУ).

Для українців УСПХ – це досягнення поєднане з удачею та можливістю програшу, обов’язковістю суперництва, важливістю матеріального забезпечення та поважного ставлення до себе з боку оточуючих, можливій зміні попередньо поставленої мети та недооцінювання власних якостей і рис характеру (прагматичний аспект УСПХУ).

Зіставлювані матриці англо- та україномовного матеріалу, незважаючи на їх спільні властивості, виступають як кількісно, так і якісно різними. Нерівномірність заповнення матриць досліджуваного мовного матеріалу є закономірним явищем, причинами якого є неоднорідність мовного матеріалу за формою і змістом, відмінність структури лексики, ознак її узагальнення та конкретизації, обумовлених явищами синонімії, антонімії, полісемії, фразеології тощо.

Лексичні одиниці на позначення УСПІХУ в сучасній англійській та українській мовах характеризуються такими типами зв'язків: “входження”, “сходження” і “розходження”, які розкривають взаємозамінність, додаткові смислові відтінки, якісно емоційне забарвлення, спільні часові або локальні ознаки, широке і конкретніше значення лексем або протилежність змісту.

ЛСП УСПІХУ в зіставлюваних англійській та українській мовах побудовано на основі теорії графів, яка передбачає визначене місце кожного слова як елемента поля та наявність ієрархічних зв'язків та відношень між ними. Вказані зв'язки та відношення відіграють важливу роль у розкритті семантики досліджуваних слів, а відстань між ними характеризує їхню близькість чи віддаленість і позначається дугами, що не перетинаються.

Зіставлювані ЛСП УСПІХУ відносяться до полів поліцентричного типу, в яких виділяємо різну кількість основних центрів та мікроцентрів. В англійській мові відмічено 5 основних і 19 мікроцентрів, а в українській – 3 основні і 5 мікроцентрів.

Не дивлячись на те, що обидва поля не утворюють гомогенних систем, англійське ЛСП УСПІХУ має розсіяну, дифузну структуру, а українське – компактну поліцентричну. Англійське ЛСП УСПІХУ характеризується відкритішою структурою, ніж відповідне ЛСП української мови. В структурі зіставлюваних полів відмічаємо наявність як безпосередніх, так і опосередкованих зв'язків між елементами поля. Безпосередні зв'язки виявляються у вигляді прямих неперервних відношень між елементами поля; опосередковані, будучи структурно складнішими утвореннями, постають у

вигляді дво-, три-, чотири- і більше ступінчастих зв'язків. У досліджуваних полях синонімічні відношення переважають над антонімічними.

Зіставлявані ЛСП з відповідними центрами яскраво ілюструють особливості концептуалізації дійсності носіями англійської та української мов. Зважаючи на мовні та культурні відмінності у зіставляваних ЛСП, можна говорити про особливі лінгвокультурологічні ЛСП УСПХУ як про поліфункціональні, різноаспектні семантичні явища порівняно із звичайними мовними полями.

Системно-структурна організація англійського та українського ЛСП УСПХУ та формальні основи їхнього зіставлення зумовлюють їхню різноаспектність. Формальні основи зіставно-типологічного аналізу дають можливість простежити різноманітні переходи та взаємоперетини досліджуваних полів. Лексико-семантичні збіги на позначення УСПХУ в різноструктурних мовах виражаються відмінними формами і таким чином яскравіше передають особливості сучасних літературних мов.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Теоретико-методологічна концепція дисертаційного дослідження базується на таких положеннях: 1) категоризація та концептуалізація лексико-семантичного поля УСПХУ відображають спільні закономірності та відмінності у свідомості та мисленні носіїв англійської та української мов; 2) УСПХ належить до тих ментальних антропоцентричних понять, які займають важливе місце в етнокультурній системі англійської та української мов; 3) ЛСП УСПХУ сучасних англійської та української мов має визначену системно-структурну організацію; 4) ЛСП УСПХУ виступає специфічним засобом позначення та характеристики людини, її місця, ролі й статусу в суспільстві; 5) репрезентація УСПХУ виражається через семантику іменників, їхнє розташування в ЛСП, типи зв'язків між елементами поля.

Запропонована комплексна методика виявилася ефективною у визначенні спільних закономірностей та відмінностей у процесах категоризації та концептуалізації ЛСП УСПХУ в англійській та українській мовах. Досліджувані поля представлені іменниками, у формулах тлумачення яких експліцитно або імпліцитно передається поняття УСПХУ. Польовий підхід дозволив розкрити системні зв'язки та типи відношень між елементами ЛСП, визначити його внутрішню системно-структурну організацію в неспоріднених мовах.

Аналіз ядерних зон засвідчує, що семантичне наповнення досліджуваних ЛСП є етимологічно обґрунтованим і сягає латинських та старослов'янських коренів: вказівку на *рух вперед, послідовність, щасливе звершення досягнення як бажане звершення, досягнення високої позиції, багатства* знаходимо в семантиці значної кількості ядерних лексем ЛСП УСПХУ англійської мови, а значення *вдалося зробити, встигати процвітати, поспішати, надіятися, очікувати* збагачують тлумачення українських іменників, що утворюють ядро українського ЛСП УСПХУ.

Категоризуючи ЛСП УСПХУ носії англійської та української мов виділяють наступні рубрики знань, пов'язані з успішністю: 'досягнення

запланованого’, ‘ставлення до особи, що досягла УСПХУ’, ‘об’єктивні фактори успішності (удача, шанс, доля)’, ‘якості, риси характеру успішної особи’, ‘негативна складова’, ‘визначення мети, намагання, намір’, ‘змагання, боротьба’, ‘достаток, матеріальне забезпечення’. Категоріальне наповнення ЛСП знаходить відображення у громадському та особистому житті, почуттях, азартних іграх, військовій справі, політиці, юриспруденції, бізнесі, медицині, техніці, спорті, кар’єрі англійців та українців.

Зіставлювані матриці англо- та україномовного матеріалу, незважаючи на їхні спільні властивості, виступають як кількісно, так і якісно різними. Нерівномірність заповнення матриць досліджуваного мовного матеріалу є закономірним явищем, причини якого – неоднорідність мовного матеріалу за формою і змістом, відмінність структури лексики, ознак її узагальнення та конкретизації, обумовлених явищами синонімії, антонімії, полісемії, фразеології тощо.

Використання теорії множин і графів у процесі зіставного дослідження ЛСП УСПХУ сучасних англійської та української мов дозволило максимально точно визначити місце кожного елемента в структурі ЛСП УСПХУ та охарактеризувати зіставлювані поля. Так, структура англійського ЛСП УСПХУ є розсіяною, дифузною та відкритою, тоді як відповідне українське ЛСП має компактну поліцентричну та більш замкнуту структуру, однак простішу конфігурацію. Досліджувані ЛСП УСПХУ складаються з ядра (англ. 19,2 %, укр. 23,5 %), ближньої (англ. 27,3 %, укр. 16,2 %), дальньої (англ. 26,2 %, укр. 38,2 %) та крайньої (англ. 27,3 %, укр. 22,1 %) периферії, основних центрів (англ. 5, укр. 3) та мікроцентрів (англ. 19, укр. 5).

У структурі зіставлюваних полів відзначаємо наявність як безпосередніх, так і опосередкованих зв’язків між елементами поля. Безпосередні зв’язки виявляються у вигляді прямих неперервних відношень між елементами поля; опосередковані, будучи структурно складнішими утвореннями, постають у вигляді дво-, три-, чотири- й більше ступінчастих

зв'язків. У досліджуваних полях синонімічні відношення переважають над антонімічними. В межах англійського ЛСП відмічено більшу кількість елементів, які потенційно здатні утворювати зв'язки, ніж в межах українського.

Конституанти ЛСП УСПХУ англійської та української мов знаходяться у системних та ієрархічних семантичних відношеннях, що проявляється в ядерно-периферійній структурі досліджуваних полів. Ядерні зони досліджуваних ЛСП не є найчисельнішими, однак містять базові ознаки успішності: результативність, дієвість, емоційність, непередбачуваність, матеріальна та душевна винагорода.

Периферійні зони досліджуваних ЛСП містять лексичні одиниці із неповним набором досліджуваної концептуальної ознаки: націленість, змагання, мінливість, провал.

ЛСП УСПХУ в обох мовах має, з одного боку, відносно автономний характер, а, з іншого, пов'язаний із семантично близькими полями у відповідних мовах, серед яких “біблійні та міфологічні уявлення”, “національні символи і традиції”, “спорт”, “багатство”, “форми і засоби прояву почуттів”, “військова справа”, “здоров'я”, “етикет”. Наявність спільних ознак у процесі категоризації ЛСП УСПХУ носіями англійської та української мов пояснюється віддаленими спільними коренями двох мов та загальним розвитком цивілізації, а також спільними категоріями, що наповнюють ЛСП УСПХУ.

Зіставлення лексичного та семного складу, зовнішньої та внутрішньої системно-структурної організації ЛСП УСПХУ в англійській та українській мовах дало можливість виявити особливості концептуалізації ЛСП УСПХУ носіями англійської та української мов.

В межах зіставлюваних ЛСП відмічено спільну тенденцію до переважання лексем із середнім ступенем полісемії (англ. 65,8 %, укр. 67,5 %) та монофункціональних сем (англ. 48 %, укр. 58 %); однак, явище полісемії є характернішим для англійського ЛСП УСПХУ (англ. 20,9 % пор.

до укр. 13,5 %), в той час як відповідному українському ЛСП властива тенденція до моносемії лексичних одиниць (укр. 19 % пор. до англ. 13,3 %). Синонімія є більш притаманною англійській мові, порівняно з українською.

Перевага семного складу ЛСП УСПІХУ – 2054 семи в англійському та 810 в українському – пояснюється тим, що англійська мова характеризується широкою палітрою відтінків значень слів на позначення лексики УСПІХУ, тоді як в українській переважає конкретна лексика.

Лексичні одиниці на позначення УСПІХУ в сучасній англійській та українській мовах характеризуються такими типами відношень: “входження” (гіперо-гіпонімічний, перетин, синонімічний, градуальний, партитивний), “сходження” (фазовий, тяжіння, ремінісцентний, темпоральний, локальний) і “розходження” (антонімічний, несумісність, протидія), які розкривають взаємозамінність, додаткові смислові відтінки, якісно емоційне забарвлення, спільні часові або локальні ознаки, широке і конкретніше значення лексем або протилежність змісту. Лексичні одиниці ЛСП УСПІХУ сучасної англійської мови демонструють різноманітніші відношення порівняно з відповідними одиницями української мови, де не відмічено локальний та зв’язок протидії.

Етноспецифічні лексеми ЛСП УСПІХУ в зіставлюваних мовах та їхні значення відтворюють базові (здійснення запланованого та здобуття поважного ставлення оточуючих до успішної особи (англійське ЛСП УСПІХУ), матеріальний достаток та інші нематеріальні винагороди, об’єктивні обставини та відповідні людські якості, що сприяють досягненню УСПІХУ (українське ЛСП УСПІХУ) та периферійні (невдале звершення запланованого (англійське ЛСП УСПІХУ) та націленість, результативність (українське ЛСП УСПІХУ) ознаки успішності.

У процесі концептуалізації ЛСП УСПІХУ носіями англійської та української мов наявні відмінності, що пояснюються різним менталітетом, історичною долею, ставленням до себе, розумінням свого місця в суспільстві носіями двох мов. Сприйняття світу безпосередньо залежить від мови, якою

розмовляють її носії. Прагнення представників англомовної етнокультури керувати своїм життям, визначати шлях до перемоги проявляється у виборі лексики, багатої на позначення УСПХУ, перемоги, вершини, досягнення. Для українців, що не так схильні покладатися на себе, є характерним уживання меншої кількості лексики на позначення УСПХУ, однак більшої кількості слів із негативною конотацією.

Проведений у дисертаційному дослідженні зіставний аналіз лінгвокультурної специфіки ЛСП УСПХУ як фрагменту категоризації та концептуалізації дійсності носіями англійської та української мов не є вичерпним. Перспективним вважаємо дослідження УСПХУ в його гендерному та комунікативному аспектах, а також усебічний аналіз форм і засобів його прояву в інших як споріднених, так і неспоріднених мовах. За розробленою методикою можна проводити зіставно-типологічний аналіз й інших груп лексики.

ДОДАТКИ

Структура англійського ЛСП УСПХУ

1.	Fortune	51.	Mischief
2.	Нап	52.	Failure
3.	Purpose	53.	Conciliation
4.	Lot	54.	Completion
5.	Regard	55.	Contest
6.	Honour	56.	Satisfaction
7.	Result	57.	Contingency
8.	Success	58.	Masterpiece
9.	Felicity	59.	Culmination
10.	Advantage	60.	Dismal
11.	Case	61.	Intention
12.	Advance	62.	Reputation
13.	Joy	63.	Reward
14.	Glory	64.	Charism
15.	Hit	65.	Winner
16.	Development	66.	Solace
17.	Triumph	67.	Improvement
18.	Luck	68.	Diligence
19.	Benefit	69.	Optimism
20.	Accident	70.	Promotion
21.	Happiness	71.	Profit
22.	Adventure	72.	Ultimation
23.	Smash	73.	Victory
24.	Destiny	74.	Achievement
25.	Gain	75.	Unsuccess
26.	Sensation	76.	Unluckiness
27.	Coronation	77.	Well-being
28.	Risk	78.	Enrichment
29.	Wonder	79.	Delight
30.	Chance	80.	Admiration
31.	Feat	81.	Conquest
32.	Prosperity	82.	Struggle
33.	Coup	83.	Fame
34.	Enjoyment	84.	Appreciation
35.	Pleasure	85.	Endeavour
36.	Favour	86.	Attainment
37.	Respect	87.	Aim
38.	Effort	88.	Attempt
39.	Consummation	89.	Perfection
40.	Ease	90.	Prestige
41.	Esteem	91.	Deficiency
42.	Education	92.	Ups-and-downs
43.	Growth	93.	Misfortune
44.	Merit	94.	Unfortune
45.	Maturity	95.	Mishap
46.	Possibility	96.	Mischance
47.	Progress	97.	Affluence
48.	Accomplishment	98.	Complacence
49.	Competition	99.	Opportunity
50.	Congratulation		

Граф англійського ЛСП УСПХУ

Структура українського ЛСП УСПІХУ

1.	Щастя	52.	Мета
2.	Успіх	53.	Фатум
3.	Вінець	54.	Визнання
4.	Фортуна	55.	Намагання
5.	Підйом	56.	Пік
6.	Багатство	57.	Хиба
7.	Торжество	58.	Негода
8.	Поступ	59.	Недолік
9.	Радість	60.	Добробут
10.	Утіха	61.	Заможність
11.	Благо	62.	Злорадство
12.	Тріумф	63.	Процвітання
13.	Лавр	64.	Амулет
14.	Здобуток	65.	Талісман
15.	Змагання	66.	Песимізм
16.	Збіг	67.	Оптимізм
17.	Перевага	68.	Наслідок
18.	Благодать		
19.	Заздрість		
20.	Біда		
21.	Удача		
22.	Спроба		
23.	Трофей		
24.	Талан		
25.	Перемога		
26.	Звершення		
27.	Досягнення		
28.	Боротьба		
29.	Везіння		
30.	Зусилля		
31.	Результат		
32.	Рекорд		
33.	Розвиток		
34.	Ціль		
35.	Доля		
36.	Випадок		
37.	Трагедія		
38.	Програш		
39.	Поразка		
40.	Нещастя		
41.	Достаток		
42.	Шанс		
43.	Ризик		
44.	Гордість		
45.	Авантюра		
46.	Авантюризм		
47.	Бажання		
48.	Жереб		
49.	Ідеал		
50.	Прогрес		
51.	Удосконалення		

Граф українського ЛСП УСПІХУ

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Агиенко М. И. Структуры концептов "правда", "истина", "truth" в сопоставительном аспекте : автореф. дис. на соиск. науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.20 "Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание" / М. И. Агиенко. – Екатеринбург, 2005. – 21 с.
2. Аладько Д. О. Типологія моделей номінації посуду в англійській та українській мовах : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.17 / Дмитро Олександрович Аладько. – Рівне, 2010. – 229 с.
3. Алексеенко М. Концепт "мать" в синхронической динамике языковой картины мира / М. Алексеенко // Грани слова : сб. науч. статей. – М., 2005. – С. 415–422.
4. Антомонов А. Ю. Исследование структурной организации лексикосемантического поля : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.19 / Алексей Юрьевич Антомонов. – К., 1987. – 191 с.
5. Арнольд И. В. Типы сем и структура лексического значения личных имен / И. В. Арнольд, Л. Г. Шеремет // Лексическое значение в системе языка и в тексте. – Волгоград : Наука, 1985. – С. 8–16.
6. Арнольд И. В. Лексико-семантическое поле в языке и тематическая сетка текста / И. В. Арнольд // Семантика. Стилистика. Интертекстуальность : сб.ст. / Науч.ред. П. Е. Бухаркин. – СПб. : изд-во С. Петерб. ун-та, 1999. – С. 250–259.
7. Арутюнова Н. Д. Типы языковых значений. Оценка. Событие. Факт / Нина Давидовна Арутюнова. – М. : Наука, 1988. – 341 с.
8. Баржанская А. М. Фреймовая репрезентация концепта "family" в личном эпистолярном письме королевы Виктории / А. М. Баржанская // Нова філологія : зб. наук. праць. – Запоріжжя : ЗНУ, 2009. – № 34. – С. 12–18.

9. Белова А. Д. Вербальне відображення концептосфери етносу : сучасний стан вивчення проблеми / А. Д. Белова // Мовні і концептуальні картини світу : зб. наук. праць. – К., 2001. – № 5. – С. 15–22.
10. Белова А. Д. Мовні картини світу : принципи утворення та складові / А. Д. Белова // Проблеми семантики слова, речення, тексту : зб. наук. праць. – К. : КНЛУ, 2001. – Вип. 7. – С. 26–30.
11. Белоусова А. Є. Репрезентація концепту *public relations* фразеологічними засобами американського варіанту англійської мови / А. Є. Белоусова // Нова Філологія : зб. наук. праць. – Запоріжжя : ЗНУ, 2009. – № 34. – С. 27–33.
12. Близнюк О. О. Концепти ЖИТТЯ і СМЕРТЬ : лінгвокультурологічний аспект (на матеріалі паремійного фонду української та італійської мов) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.17 “Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство” / О. О. Близнюк. – К., 2008. – 20 с.
13. Бойченко І. В. Філософія історії : підручник [Електронний ресурс] / І. В. Бойченко // Перша українська електронна бібліотека підручників. – Режим доступу : http://pidruchniki.com.ua/19880521/filosofiya/filosofiya_istoriyi.
14. Болдирев Р. В. Порівняльно-історична парадигма лексико-семантичних трансформацій (на матеріалі української та інших індоєвропейських мов) / Р. В. Болдирев // Проблеми зіставної семантики : зб. статей. – Вип. 5 / Відп. ред. Тараненко О. О. – К. : КДЛУ, 2001. – С. 151–159.
15. Болдырев Н. Н. Когнитивная семантика (Курс лекций по английской филологии) / Николай Николаевич Болдырев. – Тамбов : Изд-во Тамбовского ун-та, 2000. – 123 с.
16. Бондаренко О. С. Зіставний аспект категоризації реальної дійсності в лексичній системі української та англійської мов [Електронний ресурс] / О. С. Бондаренко // Ел. бібл. Житомирського держ. ун-ту. – 2004. – Режим доступу : <http://eprints.zu.edu.ua/1240/>.

17. Бондаренко О. С. Концепти “чоловік” і “жінка” в українській та англійській мовній картині світу : дис. ... канд. філол. наук. 10.02.17 / Олександр Сергійович Бондаренко. – Кіровоград, 2005. – 195 с.
18. Бордюк Л. В. Концепт *позитивного мислення* як “культурно зумовлений американський сценарій” / Л. В. Бордюк // Сучасні дослідження з іноземної філології : зб. наук. праць. – Ужгород : ТИМРАНИ, 2010. – Вип. 8. – С. 50–54.
19. Борисов О. О. Мовні засоби вираження концепту СТРАХ : лінгвокогнітивний аспект (на матеріалі сучасної англійської художньої прози) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / О. О. Борисов. – Донецьк, 2005. – 20 с.
20. Брагіна Е. Р. Структурно-компонентний аналіз термінів кібернетики в англійській мові у зіставленні з українською та російською : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.15 “Загальне мовознавство” / Е. Р. Брагіна. – Донецьк, 2001. – 19 с.
21. Бурковський І. З. Значення порівняльно-історичного мовознавства для практичного вивчення іноземних мов : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.15 “Загальне мовознавство” / І. З. Бурковський – К., 1996. – 26 с.
22. Бутиріна М. В. До питання вивчення генетичних витоків стереотипів масової свідомості [Електронний ресурс] / М. В. Бутиріна // Ел. бібл. ін-ту журналістики. – 2007. – Режим доступу : <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1805>.
23. Вальчук Г. В. Мовне втілення концепту “Європейська інтеграція” : семантико-когнітивний аспект (на матеріалах англійських документів Євросоюзу та публікацій газети The Times) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / Г. В. Вальчук. – К., 2003. – 19 с.
24. Ваніна Г. В. Особливості вербалізації концепту PR/піар/пиар в англійському (американський варіант), українському та російському

газетному дискурсі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.17 “Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство” / Г. В. Ваніна. – К., 2011. – 20 с.

25. Вежбицкая А. Семантические универсалии и описание языков / Анна Вежбицкая [пер. с англ. А. Д. Шмелев]. – М. : Языки русской культуры, 1999. – 780 с.

26. Венедиктова Л. Н. Концепт “война” в языковой картине мира (сопоставительное исследование на материале английского и русского языков) : автореф. дис. на соиск. науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.20 “Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание” / Л. Н. Венедиктова. – Тюмень, 2004. – 20 с.

27. Венцкович Р. М. Контрастивная лингвистика : учеб. пособие / Р. М. Венцкович, В. С. Страхова – М., 1984. – 49 с.

28. Вольф Е. М. Функциональная семантика оценки / Елена Михайловна Вольф. – М. : Наука, 1985. – 228 с.

29. Воркачев С. Г. Концепт “счастье” : понятийный и образный компоненты / С. Г. Воркачев // Изв. АН. Серия литература и язык. – 2001. – Т. 60. – № 6. – С. 47–58.

30. Гайдученко Л. В. Концепт ВЛАДА у сучасній німецькій лінгвокультурі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / Л. В. Гайдученко. – К., 2009. – 18 с.

31. Гак В. Г. К проблеме гносеологических аспектов семантики слова / Владимир Григорьевич Гак // Материалы науч. конф. “Вопросы описания лексико-семантической системы языка”. – Часть 1. – М. : МГУ. – 1971. – С. 95–98.

32. Гак В. Г. Сопоставительная лексикология / Владимир Григорьевич Гак. – М. : Международные отношения, 1977. – 264 с.

33. Герцовська-Вайнагій Н. О. Культура УСПХУ носіїв англійської мови / Н. О. Герцовська-Вайнагій // Освіта і наука. Спецвипуск : проект :

“Психолого-педагогічні чинники встановлення особистості в поліетнічному середовищі”. – Одеса, 2008. – Вип. 7. – С. 48–52.

34. Герцовська-Вайнагій Н. О. Системно-структурна організація концепту “успіх” в сучасній англійській мові / Н. О. Герцовська-Вайнагій // Сучасні дослідження з іноземної філології : зб. наук. праць. – Ужгород : ТзОВ “Папірус – Ф”, 2008. – Вип. 6. – С. 252–264.

35. Герцовська-Вайнагій Н. О. Національна специфіка концепту “успіх” у сучасній англійській мові / Н. О. Герцовська-Вайнагій // Нова Філологія : зб. наук. праць. – Запоріжжя : ЗНУ, 2009. – № 34. – С. 41–45.

36. Герцовська-Вайнагій Н. О. Концепт “успіх” в англійській мові : когнітивний та прагматичний аспекти / Н. О. Герцовська-Вайнагій // Мова і культура (Науковий щорічний журнал). – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2009. – Вип. 11. – Т. XI (123). – С. 94–101.

37. Герцовська-Вайнагій Н. О. Зіставний лексико-семантичний аналіз слів на позначення УСПІХУ в англійській та українській мовах / Н. О. Герцовська-Вайнагій // Сучасні дослідження з іноземної філології : зб. наук. праць. – Ужгород : ТзОВ “Папірус – Ф”, 2009. – Вип. 7. – С. 69–75.

38. Герцовська-Вайнагій Н. О. УСПІХ як складова частина культури носіїв англійської мови / Н. О. Герцовська-Вайнагій // Сучасні дослідження з іноземної філології : зб. наук. праць. – Ужгород : ТІМРАНИ, 2010. – Вип. 8. – С. 99–104.

39. Главацька Ю. Л. Модель художнього концепту *комізм* у текстах англійських байок / Ю. Л. Главацька // Нова Філологія : зб. наук. праць. – Запоріжжя : ЗНУ, 2009. – № 34. – С. 45–50.

40. Голоднова Є. Ю. Концепт “собака” у фразеології української, російської та німецької мов / Є. Ю. Голоднова // Типологія мовних значень у діяхронічному і зіставному аспектах : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2008. – Вип. 17. – С. 135–145.

41. Голуб Ю. І. Підстави розгляду лексики мови як системи / Ю. І. Голуб // Вісник Київського Лінгвістичного Університету. Серія Філологія. – К., 1998. – Том. 1. – С. 108–111.
42. Голубовська І. О. Етнічні особливості мовних картин світу : [монографія] / Ірина Олександрівна Голубовська. – [2-е вид., випр. і доп.]. – К. : Логос, 2004. – 284 с.
43. Голубовська І. О. Етноспецифічні константи мовної свідомості : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. філол. наук : спец. 10.02.15 – “Загальне мовознавство” / І. О. Голубовська. – К., 2004. – 38 с.
44. Городецька О. В. Національно-марковані концепти в британській МКС ХХст. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / О. В. Городецька. – К., 2003. – 21 с.
45. Городняк І. Сучасні типи особистостей щодо досягнення успіху [Електронний ресурс] / Ірина Городняк // Український центр політичного менеджменту. – Режим доступу : <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=6&n=93&c=2274>.
46. Государська О. В. Соматизми як засоби відображення наївної та наукової картин світу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.17 “Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство” / О. В. Государська. – К., 2011. – 19 с.
47. Гошилик Н. С. Когнітивна модель циклічності концепту *час* / Н. С. Гошилик // Нова Філологія : зб. наук. праць. – Запоріжжя : ЗНУ, 2009. – № 34. – С. 50–54.
48. Гумбольдт В. фон. Избранные труды по языкознанию / В. фон Гумбольдт. – М. : Наука, 1984. – 396 с.
49. Денисов П. Н. Лексика русского языка и ее описание / Пётр Никитич Денисов. – М. : Русский язык, 1980. – 253 с.
50. Денисова С. П. Типологія категорій лексичної семантики / Світлана Павлівна Денисова – К. : Вид-во Київського держ. лінгвістичного ун-ту, 1996. – 294 с.

51. Денисова С. П. Картина світу та суміжні поняття в зіставних дослідженнях / С. П. Денисова // Проблеми зіставної семантики : зб. статей. – Вип. 7 / Відп. ред. Тараненко О. О. – К. : КДЛУ, 2005. – С. 9–15.

52. Єрмоєнко С. В. Мовні засоби вербалізації концепту *співробітництво* в листуванні Вінстона Черчилля / С. В. Єрмоєнко // Нова Філологія : зб. наук. праць. – Запоріжжя : ЗНУ, 2009. – № 34. – С. 58–64.

53. Жаботинская С. А. Принципы лингвокогнитивного анализа и феномен полисемии / С. А. Жаботинская // Проблеми загального, германського та слов'янського мовознавства. До 70-річчя професора В. В. Левицького. – Чернівці: Книги ХХІ, 2008. – С. 357–368.

54. Жгенти М. В. Семантическое поле как принцип исследования словесных значений : автореф. дис. на соиск. науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 “Теория языка” / М. В. Жгенти. – Тбилиси, 1983. – 26 с.

55. Жельвис В. И. К вопросу о характеристике русских и английских лакун / В. И. Жельвис // Национально-культурная специфика речевого поведения. – М. : Наука, 1977. – С. 136–147.

56. Жлуктенко Ю. О. Аспекти контрастивної лексикології / Ю. О. Жлуктенко // Мовознавство. – 1989. – № 6. – С. 3–8.

57. Змійова І. В. Лінгвокогнітивні характеристики засобів вербалізації концепту “добро” в англійській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступення канд. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / І. В. Змійова. – Харків, 2006. – 20 с.

58. Іваненко Н. В. Лексико-семантичне поле *добро* в українській та англійській мовах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.17 “Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство” / Н. В. Іваненко. – К., 2007. – 23 с.

59. Іванченко М. Ю. Метафоричні номінації концепту “пошкодження” в англійській мові / М. Ю. Іванченко // Нова Філологія : зб. наук. праць. – Запоріжжя : ЗНУ, 2009. – № 34. – С. 75–82.

60. Ізотова Н. П. Текстовий концепт ШЛЯХ ДО СЛАВИ в англomовних біографічних романах ХХ століття : семантико-когнітивний та наративний аспекти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / Н. П. Ізотова. — К., 2009. — 21 с.

61. Казимир І. І. Концепт ПТАХ у мовній картині світу українського народу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” / І. І. Казимир. — Харків, 2002. — 19 с.

62. Карасик В. И. Языковой круг : личность, концепты, дискурс : [монография] / Владимир Ильич Карасик. — Волгоград : Перемена, 2002. — 477 с.

63. Караулов Ю. Н. Структура лексико-семантического поля / Ю. Н. Караулов // Филологические науки. — 1972. — № 1. — С. 57–68.

64. Карнегі Д. Як завойовувати друзів і впливати на людей / Дейл Карнегі [пер. з англ.] — Харків : Промінь, 2001. — 560 с.

65. Карпова К. С. Лексичні особливості американської моделі успіху як ключового сегменту концепту американська мрія / К. С. Карпова // Сучасні дослідження з іноземної філології : зб. наук. статей. — Ужгород : ТзОВ “Папірус – Ф”, 2006. — Вип. 4. — С. 392–399.

66. Кирьякова О. И. Общие замечания о сходствах и различиях лексико-семантических полей концепта «радость» в английском и русском языках / О. И. Кирьякова // Языкознание и литературоведение в синхронии и диахронии и методика преподавания языка и литературы. — Тамбов : «Грамота», 2007. — № 3. — Ч. 1. — С. 102–104.

67. Кирьякова О. И. Лексико-семантическая репрезентация концепта “РАДОСТЬ” в английском и русском языках (на материале переводов художественных текстов XIX века) : автореф. дис. на соиск. науч. степени канд. філол. наук : спец. 10.02.20 “Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание” / О. И. Кирьякова. — Москва, 2009. — 20 с.

68. Кісь О. Андроцентричний дискурс в історичних науках / Оксана Кісь // Філософсько-антропологічні студії. Спецвипуск. – К. : Стилос, 2001. – С. 43–58.
69. Кобозева И. М. Лингвистическая семантика: [учеб. пособие] / Ирина Михайловна Кобозева. – М. : Эдиториал УРСС, 2000. – 350 с.
70. Козачишина О. Л. Гендерні стереотипи у писемному художньому мовленні / О. Л. Козачишина // Сучасні дослідження з іноземної філології : зб. наук. статей. – Ужгород : ТзОВ “Папірус – Ф”, 2006. – Вип. 4. – С. 355–356.
71. Колесник О. С. Мовні засоби відображення міфологічної картини світу : лінгвокогнітивний аспект (на матеріалі давньоанглійського епосу та сучасних британських художніх творів жанру фентезі) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.17 “Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство” / О. С. Колесник. – К., 2003. – 20 с.
72. Корольова А. В. Перспективність розвитку методів сучасного зіставного мовознавства / А. В. Корольова // Проблеми зіставної семантики : зб. статей. – Вип. 8 / Відп. ред. Тараненко О. О. – К. : КДЛУ, 2005. – С. 8–13.
73. Корольова А. В. Еволюція поглядів на проблеми мовлення / письмо, мова / текст крізь призму деконструктивізму Ж. Деріда / А. В. Корольова // Мова. Людина. Світ : До 70-річчя професора М. П. Кочергана : зб. наук. статей / Відп. ред. Тараненко О. О. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2006. – С. 111–117.
74. Кочерган М. П. Зіставна лексична семантика: проблеми і методи дослідження / М. П. Кочерган // Мовознавство. – 1996. – № 2–3. – С. 3–12.
75. Кочерган М. П. Про семантичний принцип контрактивних лінгвістичних досліджень / М. П. Кочерган // Проблеми зіставної семантики : зб. статей. – К. : КДЛУ, 2003. – С. 3–7.
76. Кочерган М. П. Основи зіставного мовознавства / Михайло Петрович Кочерган. – К. : Академія, 2006. – 424 с.

77. Кошенкова А. А. Сопоставительный анализ языковых средств репрезентации концепта “путешествие” в немецком и татарском языках : автореф. дис. на соиск. науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.20 “Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание” / А. А. Кошенкова. – Чебоксары, 2010. – 23 с.

78. Кравченко А. В. Является ли язык репрезентативной системой? / А. В. Кравченко // *Studia Linguistica Cognitiva*. – Вып. 1. – Язык и познание : Методологические проблемы и перспективы. – М. : Гнозис, 2006. – С. 135–156.

79. Краснобаева-Чорна Ж. В. Концепт ЖИТТЯ в українській фраземіці : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” / Ж. В. Краснобаева-Чорна – Дніпропетровськ, 2008. – 20 с.

80. Крижановська Т. Б. Зіставний аналіз навколо ядерної зони лексико-семантичного поля сигніфікату МУДРІСТЬ в українській та англійській мовних картинах світу / Т. Б. Крижановська // *Сучасні дослідження з іноземної філології : зб. наук. праць*. – Ужгород : ТИМРАНИ, 2010. – Вип. 8. – С. 269–275.

81. Кубрякова Е. С. Язык и знание : На пути получения знаний о языке : Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира / Елена Самойловна Кубрякова. – М. : Языки славянской культуры, 2004. – 560 с. – (Язык. Семиотика. Культура).

82. Кузьміна О. Б. Поетична семантика концептів “чорний” – “білий” (на матеріалі української лірики першої третини ХХ сторіччя) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” / О. Б. Кузьміна. – Харків, 2005. – 19 с.

83. Кулик Н. І. Концепт ЩАСТЯ, РАДІСТЬ та УСПІХ в етноспецифічній картині світу українського народу (на матеріалі словників та даних психолінгвістичного асоціативного експерименту) / Н. І. Кулик //

Актуальні проблеми металінгвістики : зб. статей за матеріалами IV-ої міжнародної наукової конференції. – Черкаси, 2005. – С. 208–210.

84. Ладо Р. Лингвистика поверх границ культур / Р. Ладо // Новое в зарубежной лингвистике. – М. : Прогрес, 1989. – Вып. 25. Контрастивная лингвистика. – С. 32–63.

85. Лакофф Дж. Женщины, огонь и опасные вещи : Что категории языка говорят нам о мышлении / Пер. с англ. И. Б. Шатуновского. – М. : Языки славянской культуры, 2004. – 792 с. – (Язык. – Семиотика. – Культура).

86. Левіщенко М. С. Концепти *gentelman* і *lady* у Вікторіанському дискурсі / М. С. Левіщенко // Сучасні дослідження з іноземної філології : зб. наук. праць. – Ужгород : ТзОВ “Папірус – Ф”, 2009. – Вип. 7. – С. 232–243.

87. Логойда І. В. Лінгвістичне наповнення концепту *чорного кольору* (на матеріалі фразеології англійської та української мов) / І. В. Логойда // Сучасні дослідження з іноземної філології : зб. наук. праць. – Ужгород : ТИМРАНИ, 2010. – Вип. 8. – С. 317–321.

88. Луньова Т. В. Лексикалізований концепт ГАРМОНІЯ в сучасній англійській мові : структура і комбінаторика : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Тетяна Володимирівна Луньова. – К., 2006. – 343 с.

89. Лучик А. А. Компонентний аналіз у зіставних дослідженнях лексичних одиниць / А. А. Лучик // Сучасні дослідження з іноземної філології : зб. наук. праць. – Ужгород : ТзОВ “Папірус – Ф”, 2009. – Вип. 7. – С. 258–262.

90. Ляшук А. М. Семантична структура юридичних термінів української та англійської мов : дис... канд.. філол. наук. 10.02.17 / Анна Миколаївна Ляшук. – Кіровоград, 2007. – 320 с.

91. Мамич М. В. Концепти “правда” / “неправда” в українській літературній мові : семантико-стилістичний аспект : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” / М. В. Мамич. – Одеса, 2002. – 17 с.

92. Манакин В. Н. Сопоставительная лексикология : [монография] / Владимир Николаевич Манакин. – К. : Знання, 2004. – 326 с.
93. Манакин В. М. Про “семантичні примітиви” та еталон порівняння в зіставному мовознавстві / В. М. Манакин // Мова. Людина. Світ : зб. наук. статей. – К., 2006. – С. 201–211.
94. Мартинюк А. П. Перспективи дослідження концептів у світлі інтегративної теорії мови / А. П. Мартинюк // *Studia Germanica et Romanica* : Іноземні мови. Зарубіжна література. Методика викладання. – Том 5. – № 2 (14). – Донецьк : ДонНУ, 2008. – С. 20–34.
95. Мартынюк А. П. Об отражении социальных ролей и психологических особенностей женщин в языке / А. П. Мартынюк // *Лингвистические и дидактические аспекты исследования германских языков*. – Харьков : Вища школа, 1986. – № 290. – С. 55–58.
96. Мельничук О. В., Садовник-Чучвага Н. В. Особливості вербалізації концепту *madness* в англomовній картині світу [Електронний ресурс] / О. В. Мельничук, Н. В. Садовник-Чучвага. – Режим доступу до статті : http://www.confcontact.com/2010alyans/fl4_melnich.htm.
97. Мізін К. І. Компаративна фразеологія : [монографія] / Костянтин Іванович Мізін. – Кременчук : ПП Щербатих О.В., 2007. – 168 с.
98. Монкоша-Богдан Я. Концепт “полячка” в англійській і російській культурі / Я. Монкоша-Богдан // *Мова і культура* (Науковий щорічний журнал). – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2009. – Вип. 11. – Т. XI (123). – С. 67–73.
99. Москаленко В. В. Соціальна психологія : [підручник] / В. В. Москаленко. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 624с.
100. Мостовая А. Д. Лексическое значение и языковая интуиция / А. Д. Моствая // *Язык и когнитивная деятельность* : сб. науч. статей / АН СССР, Ин-т языкознания. – М. : Наука, 1989. – С. 52–58.

101. Мочар О. Ф. Зіставний аспект у міжмовних студіях і навчання перекладу / О. Ф. Мочар // Сучасні дослідження з іноземної філології : зб. наук. статей. – Ужгород : ТзОВ “Папірус – Ф”, 2006. – Вип. 4. – С. 43–49.

102. Насталовська І. В. Сучасні підходи до мовної категоризації – семантика прототипів. Мовні одиниці базового рівня категоризації [Електронний ресурс] / І. В. Насталовська. – Режим доступу до статті : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/zrgf/2009_23/Articles/Nastalovskaya%20RGF23.pdf.

103. Науменко Л. П. Мовна презентація поняттєвого компоненту концепту “management” / Л. П. Науменко // Сучасні дослідження з іноземної філології : зб. наук. праць. – Ужгород : ТзОВ “Папірус – Ф”, 2008. – Вип. 6. – С. 507–513.

104. Нижевская О. С. Культурологический концепт SOUL / Душа : опыт концептуального анализа / О. С. Нижевская // Мова і культура (Науковий щорічний журнал). – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2001. – Вип. 3. – Т. II. – С. 133–139.

105. Нікітіна Ф. О. Виділення і визначення лексико-семантичних полів / Ф. О. Нікітіна // Мовознавство. – 1981. – № 1. – С. 11–15.

106. Нікульшина Т. М. Особливості вербалізації концептів *spirit* і *дух* (на матеріалі англійської та української мов) / Т. М. Нікульшина // *Studia Germanica et Romanica* : Іноземні мови. Зарубіжна література. Методика викладання. – Том 5. – № 3 (15). – Донецьк : ДонНУ, 2008. – С. 72–82.

107. Нікульшина Т. М. Лексико-семантичне поле “God/Бог” : дослідження соціально-біологічних факторів (на матеріалі сучасної англійської та української мов) / Т. М. Нікульшина // *Studia Germanica et Romanica* : Іноземні мови. Зарубіжна література. Методика викладання. – Том 6. – № 3 (18). – Донецьк : ДонНУ, 2009. – С. 103–114.

108. Общая лексика германских и балто-славянских языков / отв. ред. А. П. Непокупный. – К. : Наукова думка, 1989. – 360 с.

109. Овчарук Т. В. Поняття “гроші” як референт концептуальної метафори / Т. В. Овчарук // Проблеми зіставної семантики : зб. статей. – К. : КДЛУ, 1999. – С. 179–182.

110. Огаркова Г. А. Вербалізація концепту *кохання* в сучасній англійській мові : когнітивний та дискурсивний аспекти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / Г. А. Огаркова. – К., 2005. – 20 с.

111. Олікова М. О. Соціолінгвістика : [навч. посібник] / Марія Олександрівна Олікова. – К. : ІЗМН, 1997. – 144 с.

112. Оніщук І. Ю. Емоціогенність концепту ВАНПІР в англійській мові і мовленні (на матеріалі словників та англомовних романів-трилерів) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / І. Ю. Оніщук. – Одеса, 2006. – 20 с.

113. Павлюк О. О. Категоризація негативних моральних якостей людини у французькій мовній картині світу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.05 – “Романські мови” / О. О. Павлюк. – К., 2003. – 18 с.

114. Пак А. О. Сопоставительное исследование концепта “красота” в китайском и русском языках : автореф. дис. на соиск. науч. степени канд. філол. наук : спец. 10.02.20 “Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание” / А. О. Пак. – Душанбе, 2009. – 24 с.

115. Пальчевська О. С. Концепт ШЛЯХ в англійській, французькій та українській мовах : лінгвокогнітивний та етнолінгвістичний ракурси : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / О. С. Пальчевська. – Донецьк, 2006. – 20 с.

116. Панфілова Н. Ю. Особливості вербалізації концепту *зрада/treachery* в українській та англійській мовних картинах світу / Н. Ю. Панфілова // Сучасні дослідження з іноземної філології : зб. наук. праць. – Ужгород : ТИМРАНИ, 2010. – Вип. 8. – С. 399–406.

117. Панченко О. О. Особливості вживання концепту “любов” в англійській пареміології / О. О. Панченко // Нова Філологія : зб. наук. праць. – Запоріжжя : ЗНУ, 2009. – № 34. – С. 101–104.

118. Пастернак Г. Ю. Зіставний аспект розвитку терміна “майно” в українській та російській мовах / Г. Ю. Пастернак // Проблеми зіставної семантики : зб. статей. – К. : КДЛУ, 1999. – С. 177–179.

119. Пироженко О. Г. Когнітивні та комунікативні аспекти вербалізації концепту неправди у діалогічному дискурсі (на матеріалі сучасної англійської мови) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / О. Г. Пироженко. – Харків, 2001. – 20 с.

120. Плотников Б. А. О форме и содержании в языке / Бронислав Александрович Плотников. – Минск : Вышайшая школа, 1989. – 254 с.

121. Подшивайлова Л. І., Щербань Є. А. Категоризація та концептуалізація явищ дійсності як механізми побудови картини світу людини [Електронний ресурс] / Л. І. Подшивайлова, Є. А. Щербань // Проблеми загальної та педагогічної психології, т. XII, ч. 6. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/pzpp/2010_12_6/302-308.pdf.

122. Полевые структуры в системе языка : сб. науч. труд. / [под ред. З. Д. Поповой]. – Воронеж : Изд-во Воронежского ун-та, 1989. – 198 с.

123. Поліна Г. В. Мовна об’єктивація концепту Бог в англійському дискурсі XIV-XX століть : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / Г. В. Поліна. – Харків, 2004. – 20 с.

124. Попова З. Д. Когнитивная лингвистика / Зинаида Даниловна Попова, Иосиф Абрамович Стернин. – М. : АСТ: Восток – Запад, 2007. – 314, [6] с. – (Лингвистика и межкультурная коммуникация. Золотая серия).

125. Попова Т. О. Психосемантика універсальних етичних концептів в етномовній картині світу : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.15 / Тетяна Олегівна Попова. – К., 2004. – 208 с.

126. Потапчук С. С. Семантико-когнітивна структура концепту ЧИСТИЙ в англійській та українській мовах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.17 “Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство” / С. С. Потапчук. – К., 2008. – 22 с.

127. Потебня А. А. Мысль и язык / Александр Афанасьевич Потебня. – Киев : Синто, 1993. – 192 с.

128. Присяжнюк О. М. Структура ЛСП візуального сприйняття в українській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” / О. М. Присяжнюк – К., 2008. – 16 с.

129. Прихода Я. В. Концепт *Європа* в українській публіцистиці : когнітивно-лінгвістичні аспекти : дис. ...канд. філол. наук : 10.01.08 / Ярослава Василівна Прихода. – Львів, 2004. – 186 с.

130. Приходько А. М. Концепт як об’єкт зіставного дослідження / А. М. Приходько // Мова. Людина. Світ : До 70-річчя професора М. П. Кочергана : зб. наук. статей / Відп. ред. Тараненко О. О. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2006. – С. 212–220.

131. Радзієвська Т. В. Концепт “шлях” в українській мові / Т. В. Радзієвська // Мовознавство. – 1997. – № 4–5. – С. 17–26.

132. Радзієвська Т. В. Нариси з концептуального аналізу та лінгвістики тексту. Текст – соціум – культура – мовна особистість : [монографія] / Тетяна Вадимівна Радзієвська. – К. : ДП “Інформаційно-аналітичне агенство”, 2010. – 491 с.

133. Рейнуотер Дж. Это в ваших силах. Как стать собственным психотерапевтом / Джейн Рейнуотер. – Москва : Прогресс, 1992. – 240 с.

134. Рогач Л. В. Семантична основа лінгвістичних термінів в українській та англійській мовах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня

канд. філол. наук : спец. 10.02.15 “Загальне мовознавство” / Л. В. Рогач. – К., 2000. – 21 с.

135. Роль человеческого фактора в языке : Язык и картина мира / Серебренников Б. А., Кубрякова Е. С., Постовалова В. И. и др. – М., 1988. – 216 с.

136. Семегин Т. С. Динаміка семантичної структури бінарних концептів прекрасний/потворний в англійській та українській мовах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.17 “Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство” / Т. С. Семегин. – К., 2011. – 20 с.

137. Семенчук А. Б. Фреймова структура англомовних концептів *терроризм / антитероризм* / А. Б. Семенчук // Нова Філологія : зб. наук. праць. – Запоріжжя : ЗНУ, 2009. – № 34. – С. 104–108.

138. Скаб М. В. Концептуалізація сакральної сфери в українській мові: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. філол. наук : спец. 10.02.01 – “Українська мова” / М. В. Скаб. – К., 2009. – 30 с.

139. Скиба М. Е. Концепт “ідеологія” в американском языковом сознании : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / М. Е. Скиба. – Нижний Новгород, 2003. – 16 с.

140. Скідан О. Г. Реконструкція інваріантної моделі концепту *творча особистість* в англомовній картині світу / О. Г. Скідан // Нова Філологія : зб. наук. праць. – Запоріжжя : ЗНУ, 2009. – № 34. – С. 112–118.

141. Скрипник М. Мистецтво бути педагогом : зб. тренінг. занять / М. Скрипник. – К. : Вид. дім “Шкіл. світ”, 2006. – 112 с.

142. Сніжко А. М. Метафоричні моделі концепту УСПІХ (на мат. англ. та укр. мов) / А. М. Сніжко // Проблеми зіставної семантики : зб. наук. статей. – Вип. 8. – К. : Видавничий центр КНЛУ, 2007. – С. 173–177.

143. Соколовская Ж. П. Система в лексической семантике (анализ семантической структуры слова) / Ж. П. Соколовская. – К. : Вища школа, 1979. – 189 с.

144. Сорока Т. В. Концепты ДОМ и СЕМЬЯ в русском, английском и французском языковом сознании : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.15 / Татьяна Вячеславовна Сорока. – Киев, 2006. – 222 с.

145. Старко В. Ф. Концепт ГРА в контексті слов'янських і германських культур (на матеріалі української, російської, англійської і німецької мов) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.15 “Загальне мовознавство” / В. Ф. Старко. – К., 2004. – 16 с.

146. Старко В. Родинні подібності та визначення термінів [Електронний ресурс] / Василь Старко // Вісник нац. ун-ту “Львівська політехніка”. – Серія “Проблеми української термінології”. – № 676. – Режим доступу : http://lp.edu.ua/tc.terminology/TK_Wisnyk676/TK_wisnyk676_starko.htm

147. Строченко Л. В. Лексико-семантичне поле «коштовне каміння» в англійській мові та мовленні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 – “Германські мови” / Л. В. Строченко. – Одеса, 2008. – 24 с.

148. Супоницкая И. М. Успех и удача : отношение к труду в американском и российском обществе / И. М. Супоницкая // Вопросы философии. – М : Наука, 2003. – № 5. – С. 44–56.

149. Сурмач О. Я. Психолінгвістичні аспекти концепту “багатство” (на матеріалі англійської, німецької, української та російської мов) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.15 “Загальне мовознавство” / О. Я. Сурмач. – К., 2011. – 17 с.

150. Тарасова В. В. Лексико-семантичне поле “ЗАСОБИ ПЕРЕСУВАННЯ” у світлі когнітивної лінгвістики [Електронний ресурс] / В. В. Тарасова // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2006. – Режим доступу : <http://eprints.zu.edu.ua/1915/>.

151. Телия В. Н. Первоочередные задачи и методологические проблемы исследования фразеологического состава языка в контексте

культури / В. Н. Телия // Фразеологія в контексте культури. – М. : Языки русской культуры, 1999. – С. 13–24.

152. Терехова С. І. Концепти “близько – далеко” в функціонально-семантичних репрезентаціях української, російської та англійської мов / С. І. Терехова // Сучасні дослідження з іноземної філології : зб. наук. статей. – Ужгород : ТзОВ “Папірус – Ф”, 2006. – Вип. 4. – С. 67–77.

153. Тищенко О. В. Концептуальна архітектоніка обрядових стереотипів : зіставний підхід / О. В. Тищенко // Проблеми зіставної семантики : зб. статей. – Вип. 5 / Відп. ред. Тараненко О. О. – К. : КДЛУ, 2001. – С. 15-18.

154. Толчєєва Т. С. Контенсивна типологія сигніфікативних артефактів у різносистемних мовах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. філол. наук : спец. 10.02.15 “Загальне мовознавство” / Т. С. Толчєєва. – К., 2010. – 32 с.

155. Уфимцева А. А. Опыт изучения лексики как системы / Анна Анфилофьевна Уфимцева. – М. : Изд-во АН СССР, 1962. – 287 с.

156. Фабіан М. П. Структурні аспекти типологічного зіставлення лексико-семантичних полів (на матеріалі укр. і англ. мов.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.17 “Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство” / М. П. Фабіан. – К., 1988. – 17 с.

157. Фабіан М. П. Етикетна лексика в українській, англійській та угорській мові : [монографія] / Мирослава Петрівна Фабіан. – Ужгород : Інформаційно-видавниче агентство “ІВА”, 1998. – 255 с.

158. Фабіан М. П. Етикетна семантика в лексичних системах української, англійської та угорської мов : дис. ... докт. філол. наук : 10.02.15 / Мирослава Петрівна Фабіан. – Ужгород, 1998. – 378 с.

159. Філософія досягнення успіху. Психологічний аспект : [підручник] / О. Г. Романовський, В. Є. Михайличенко. – Харків : НТУ «ХП1», 2007. – 592 с.

160. Формалізовані основи семантичної класифікації лексики / [Клименко Н. Ф., Пещак М. М., Савченко І. Ф.]. – К. : Наукова думка, 1982. – 250 с.
161. Фурман А. Категоріогенез як напрям професійного методологування / А. Фурман // Психологія і суспільство. – Тернопіль, 2008. – № 2. – С. 53–58.
162. Фу Цзин. Заимствованный концепт “фен-шуй” и его ключевые репрезентанты в русском языке / Цзин Фу // Мова і культура (Науковий щорічний журнал). – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2009. – Вип. 11. – Т. XI (123). – С. 125–130.
163. Хилл Н. Законы успеха. Волшебная лестница к процветанию / Наполеон Хилл. – М. : Хранитель, 2007. – 188 с.
164. Чайка О. І. Концепт *покривання* в українській, англійській і португальській обрядовій номінації / О. І. Чайка // Сучасні дослідження з іноземної філології : зб. наук. праць. – Ужгород : ТзОВ “Папірус – Ф”, 2009. – Вип. 7. – С. 445–451.
165. Чередниченко О. І. Про мову і переклад : [монографія] / Олександр Іванович Чередниченко. – К. : Либідь, 2007. – 248 с.
166. Шамаєва Ю. Ю. Когнітивна структура концепту “радість” (на матеріалі англійської мови) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / Ю. Ю. Шамаєва. – Харків, 2004. – 20 с.
167. Швець К. М. Філософські передумови вивчення концепту “доля” в різних лінгвокультурах / К. М. Швець // Нова Філологія : зб. наук. праць. – Запоріжжя : ЗНУ, 2009. – № 34. – С. 134–138.
168. Шевченко І. Г. Теорія лексико-семантичного поля у дослідженнях мовознавців [Електронний ресурс] / І. Г. Шевченко // Соціум. Наука. Культура. – 2009. – Режим доступу : <http://intkonf.org/shevchenko-ig-teoriya-leksiko-semantichnogo-polya-u-doslidzhennyah-movoznavtsiv/>.

169. Bruner J. S. *A Study of Thinking* / J. Bruner, J. Goodnow, G. Austin. – New Jersey, 2009. – 329 p.
170. *Cognition, Language and Consciousness : Integrative Levels* (The T. C. Schneirla Conference Series) [ed. by Greenberg G., Tobach E.]. – New Jersey : Lawrence Erlbaum Associates, Inc., 1987. – 289 p.
171. Crystal D. *Words* / David Crystal. – Oxford : Oxford University Press, 2006. – 216 p.
172. *Culture as a Core : Perspectives on Culture in Second Language Learning* / [edited by Dale L. Lange, R. Michael Paige]. – Information Age Publishing Inc., 2003. – 355 p.
173. Fabian M. *Etiquette Behaviour in the Context of Language and Culture Learning* / M. Fabian // *Сучасні дослідження з іноземної філології : зб. наук. праць*. – Вип. 7. – Ужгород : ТзОВ “Папірус – Ф”, 2009. – С. 5–9.
174. Hertsovska-Vaynahiy N. *Success as a Result and Important Component in Foreign Language Teaching* / Hertsovska-Vaynahiy N. // *Лінгвістичні студії : зб. наук. праць*. – Донецьк : ДонНУ, 2010. – Вип. 21. – С. 292–298.
175. *In Search of Success. Ralph Waldo Emerson* [електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.chebucto.ns.ca/Philosophy/Sui-Generis/Emerson/success.htm>.
176. Jackendoff R. *Meaning and the Lexicon : the Parallel Architecture 1975 – 2010* / Ray Jackendoff. – New York : Oxford University Press, 2010. – 485 p.
177. Kassorla I. *Go For It! How to Win at Love, Work and Play* / Dr. Irene Kassorla. – New York : Dell Publishing Co., 1985. – 320 p.
178. Kiyosaki R. *Rich dad’s cashflow quadrant : rich dad’s guide to financial freedom* // Robert T. Kiyosaki, Sharon L. Lechter. – New York : Warner Books, 2003. – 406 p.
179. Korunets’ I. V. *Contrastive Typology of the English and Ukrainian Languages* / Ilko Korunets’. – Vinnytsia : Nova Knyha Publishers, 2003. – 464 p.

180. Kramersch C. *Language and Culture* / Claire Kramersch. – Oxford : Oxford University Press, 2003. – 135 p.
181. Kramersch Claire. *Language, Thought and Culture // The Handbook of Applied Linguistics* / [edited by Alan Davies and Catherine Elder]. – Blackwell Publishing, 2006. – 810 p.
182. Kroeber A. *The Nature of Culture* / Alfred Kroeber. – Chicago : University of Chicago Press, 1952. – 437 p.
183. Lakoff G. *Metaphors we live by* / George Lakoff, Mark Johnson. – Chicago : University of Chicago Press, 1980. – 276 p.
184. Langacker R. W. *Investigations in Cognitive Grammar* / Ronald W. Langacker. – Berlin : Walter de Gruyter GmbH & Co., 2009. – 396p.
185. Leech G. *Semantics* / Geoffrey Leech. – Penguin Books, 1975. – 386 p.
186. Lelakova E. Lexico-semantic field of the nouns denoting “Happiness” in English / E. Lelakova // *Сучасні дослідження з іноземної філології : зб. наук. праць.* – Ужгород : ТИМПАНИ, 2010. – Вип. 8. – С. 310–314.
187. Lyons J. *Language and Linguistics. An Introduction* / John Lyons. – Cambridge : Cambridge University Press, 1981. – 356 p.
188. Nida E. *Language and Culture* / Eugene Nida // *Traduire la langue. Traduire la culture.* – Paris : Maisonneuve et Larose, 2003. – 353 p.
189. Nikolenko A. G. *English Lexicology Theory and Practice* / A. G. Nikolenko. – Vinnytsya : Nova Knyha, 2007. – 527 c.
190. *Non-Native Language Teachers : Perceptions, Challenges and Contributions to the Profession* / [edited by Enric Llurda]. – New York : Springer Science, 2006. – 306 p.
191. Richardson L. *Feminist frontiers II. Rethinking sex, gender, and society* / L. Richardson, V. Taylor. – NY. : Random house, 1989. – 490 p.
192. Risager K. *Language and Culture : Global Flows and Local Complexity* / Karen Risager. – Cromwell Press Ltd., 2006. – 202 p.

193. Rosch E. Principles of Categorization / E. Rosch // Cognition and Categorization. – Hillsdale : Lawrence Erlbaum Associates. – 1978. – P. 27–48.
194. Santayana G. Character and Opinion in the United States / George Santayana. – N.Y. – 1921. – 196 p.
195. Sapir E. Language : An introduction to the study of speech / Edward Sapir. – New York, 1949. – 242p.
196. Sex and Success // Time. – 1972, March 20. – Режим доступу : <http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,942520,00.html>.
197. Sexist Language. A Modern Philosophical Analysis / [edited by M. Vetterling]. – Braggin Littelfield, Adams and Co., 1981. – 330 p.
198. Soloshenko O. D. Lecture Notes on English Lexicology / O. D. Soloshenko, Yu. A. Zavrhorodniev– Lviv, 1998. – 225 p.
199. Taylor J. R. Linguistic Categorization. Prototypes in Linguistic Theory / J. R. Taylor. – Oxford : Oxford University Press, 2003. – 308 p.
200. The Psychology of Women. Ongoing Debates / [edited by Mary Roth Walsh]. – New Haven and London : Yale University Press, 1987. – 484 p.
201. Ungerer F. An Introduction to Cognitive Linguistics / Fridrich Ungerer, Hans-Jorg Schmid. – New York : Longman, 1996. – 298 p.
202. Wierzbicka A. Semantics, Culture and Cognition. Universal Human Concepts in Culture. Specific Configurations / Anna Wierzbicka. – N.Y. – Oxford : Oxford University Press, 1992. – VIII. – 487 p.

СПИСОК ДОВІДКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ

203. Англо-американські прислів'я та приказки : [для студ. та викладачів вищ. навч. закл.] / Олена Юрійівна Дубенко. – Вінниця : НОВА КНИГА, 2004. – 416 с.
204. Англо-український словник [уклад. М. І. Балла]. – Київ : Радянська школа, 1974. – 663 с.

205. Англо-український словник / [уклад. Є. І. Гороть, Л. М. Коцюк, Л. К. Малімон, А. Б. Павлюк]. – Вінниця : Нова книга, 2006. – 1700 с.
206. Афоризми [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.aphorism.org.ua.
207. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов : изд. 3е, стереотипное / Ольга Сергеевна Ахманова. – М. : ДомКнига, 2005. – 576 с.
208. Бацевич Ф. С. Словник термінів міжкультурної комунікації / Флорій Сергійович Бацевич. – К. : Довіра, 2007. – 205 с. – (Словники України).
209. Бізнес словник : Економіка. Фінанси. Банки. Інвестиції. Кредити. [уклад. С. І. Єрмоленко, В. І. Єрмоленко]. – К. : Школа, 2002. – 720 с.
210. Бойко Н. Українсько-давньогрецький-латинський словник / Н. Бойко, В. Миронова. – К. : Видавничо-поліграфічний центр “Київський університет”, 2010. – 271 с.
211. Вікіпедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.uk.wikipedia.org.
212. Великий тлумачний словник сучасної української мови : з дод., доп., та CD / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К. ; Ірпінь : ВТФ “Перун”, 2009. – 1736 с.
213. Етимологічний словник української мови : у 7 т. / [ред.-упоряд. Олександр Савич Мельничук]. – К. : Наукова думка, – Т. 1. – 1982. – 631 с.; Т. 2. – 1985. – 570 с.; Т. 3. – 1989. – 549 с.; – Т. 4. – 2004. – 656 с.; Т. 5. – 2006. – 704 с.
214. Етимологічно-семантичний словник української мови : у 4 т. / [ред. Ю. Мулика-Луцика]. – Канада : Волинь, 1982-1994. – Т. 4. – 1994. – 557 с.
215. Левицький В. В. Этимологический словарь германских языков : в 2 т. – Винниця : Нова Книга. – Т. 1. – 2010. – 616 с.; Т. 2. – 2010. – 368 с.
216. Лингвистический энциклопедический словарь [ред. В. Н. Ярцева]. – Москва : Советская энциклопедия, 1990. – 685 с.

217. Литвинов В. Латинсько-український словник / [уклад. В. Литвинов]. – К. : Українські пропілеї, 1998. – 709 с.
218. Национальная философская энциклопедия. Краткий критериологический словарь / Г. Мир. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.term.ru/dictionary/700/.
219. Новий тлумачний словник української мови : в 4-ч т. / [уклад. В. Яременко, О. Сліпушко]. – К. : Вид-во “Аконіт”, 1999. – Т. I–IV.
220. Полюга Л. М. Словник антонімів / [уклад. Л. М. Полюга]. – К. : Довіра, 2001. – 275 с.
221. Полюга Л. М. Словник синонімів української мови : 3-е видання / [уклад. Л. М. Полюга]. – К. : Довіра, 2007. – 477 с.
222. Русский язык : Энциклопедия / Под ред. Ю. Н. Караулова. – М. : Науч. изд-во “Большая русская энциклопедия”, 2003. – 704 с.
223. Селіванова Олена. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716 с.
224. Система електронних словників АBBYY Lingvo : АBBYY Lingvo x 12.
225. Словник синонімів української мови : в 2 т. / [А. А. Бурячок та ін.]. – К. : Наукова Думка, 2001. – (Словники України). – Т. 2. – 2001. – 960 с.
226. Словник української мови : у 11-ти т. / [І. К. Білодід та ін.]. – К. : Наукова думка. – Т. 1. – 1970. – 799 с. – Т. 2. – 1971. – 550 с. – Т. 3. – 1972. – 744 с. – Т. 4. – 1973. – 840 с. – Т. 5. – 1974. – 840 с. – Т. 6. – 1975. – 832 с. – Т. 7. – 1976. – 723 с. – Т. 8. – 1977. – 927 с. – Т. 9. – 1978. – 916 с. – Т. 10. – 1979. – 658 с. – Т. 11. – 1980. – 699 с.
227. Словники України on-line : словозміна, синонімія, фразеологія. Український лінгвістичний портал. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lcorp.ulif.org.ua/dictua/>.
228. Український центр. Освітньо-інформаційний ресурс [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrcenter.com.

229. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка : в 4 т. / Макс Фасмер ; [пер. с нем. и допол. О. Н. Трубачева / 2-изд., стер.]. – М. : Прогресс, 1986–1987. – Т. 3. – 1987. – 832 с.
230. Философский энциклопедический словарь / [ред. С. С. Аверинцева]. – М. : Советская энциклопедия, 1989. – 815 с.
231. Цыганенко Г. П. Этимологический словарь русского языка / Г. П. Цыганенко ; [2-е изд., перераб. и доп.]. – К. : Рад. шк., 1989. – 511 с.
232. Шанский Н. М. Краткий этимологический словарь русского языка : пособие для учителя / Н. М. Шанский, В. В. Иванов, Т. В. Шанская. – М. : Государ. учеб.-пед. изд-во мин. просвещения РСФСР, 1961. – 402 с.
233. A Dictionary of Synonyms and Antonyms / Joseph Devlin. – NY. : Popular Library Inc., 1961. – 384 p.
234. Cambridge International Dictionary of English / Paul Procter. – Cambridge University Press, 1995. – 1773 p.
235. Collins Cobuild Advanced Learner's English Dictionary : 4th edition. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.diclib.com.
236. Collins Free Cobuild Online Dictionary. A – Z. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.collinslanguage.com/free-online-cobuild-ESL-dictionary.aspx.
237. Collins Thesaurus. A–Z. Discovery. – Glasgow : Harper Collins Publishers, 2005. – 800 p.
238. Dictionary. Encyclopedia and Thesaurus [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.thefreedictionary.com.
239. English Thesaurus / Diana Treffry. – Glasgow : Harper Collins Publishers, 2002. – 629 p.
240. Longman Dictionary of Contemporary English / Della Summers. – Essex, England : Longman Group UK Limited, 1995. – 1668 p.
241. Longman Dictionary of English Language and Culture / Della Summers. – Essex, England : Longman Group UK Limited, 1992. – 1528 p.

242. Longman Essential Activator / Della Summers. – Essex, England : Longman Group UK Limited, 1997. – 997 p.
243. Longman Exams Dictionary / Della Summers. – Harlow : Pearson Education Limited, 2006. – 1833 p.
244. Longman Language Activator / Della Summers. – London : Longman Group UK Limited, 1993. – 1587 p.
245. Macmillan English Dictionary for Advanced Learners. International Student Edition / [ed. by Michael Rundell]. – Oxford : Macmillan Publishers Limited, 2002. – 1692 p.
246. Modern Guide to Synonyms and Related Words / [ed. by S. I. Hayakawa]. – London : Penguin Reference Books, 1987. – 707 p.
247. Online Etymological Dictionary [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.etymonline.com/index>.
248. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English / [ed. by Sally Wehmeier]. – N.Y.: Oxford University Press, 2000. – 1539 p.
249. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English / A. S. Hornby. – Oxford : Oxford University Press, 2004. – 1540 p.
250. Oxford Collocations. Dictionary for Students of English / Diana Lea. – Oxford : Oxford University Press, 2005. – 897 p.
251. Oxford English Dictionary : in 12 vol. / [chief ed. James Murray]. – London : Oxford University Press, 1963. – V. I – 1240 p. – V. II. – 1308 p. – V. III. – 488 p. – V. IV. – 532 p. – V. V. – 758 p. – V. VI. – 820 p. – V. VII. – 1216 p. – V. VIII. – 936 p. – V. IX. – 386 p. – V. X. – 396 p. – V. XI. – 493 p. – V. XII. – 105 p.
252. Oxford Learner's Thesaurus. A dictionary of synonyms. [chief editor D. Lea]. – Oxford : Oxford University Press, 2008. – 1008 p.
253. Oxford Learner's Wordfinder Dictionary / Hugh Trappes-Lomax. – Oxford : Oxford University Press, 1997. – 519 p.
254. Roget's Thesaurus / Robert A. Dutch. – Penguin books, 1966. – 712 p.

255. The Barnhart dictionary of etymology / [edited by Robert K. Barnhart]. – N. Y. : THE H.W. WILSON COMPANY, 1988. – 1284 p.
256. The Cassell's Concise Dictionary / Lesly Brown. – London : Cassell's Publishers, 1997. – 1711 p.
257. The New American Roget's College Thesaurus in Dictionary Form / [ed. by Philip D. Morehead]. – N.Y. : New American Library, 1978. – 572 p.
258. The New Bantam English Dictionary / Edwin B. Williams. – N.Y. : A Bantam Book, 1979. – 1064 p.
259. The Oxford Dictionary of English Etymology / [ed. by C. T. Onion]. – Oxford : Oxford University Press, 1995. – 1025 p.
260. The Pan English Dictionary / Richard Clay. – London : Pan Books Limited, 1980. – 1326 p.
261. The Penguin. A – Z Thesaurus / [ed. by Rosalind Fergusson]. – London : Penguin Books, 2001. – 442 p.
262. The Penguin English Dictionary [ed. by Robert Allen]. – London : Penguin Books, 2001. – 1045 p.
263. Webster's New Encyclopedic Dictionary / Merriam-Webster. – Konemann, 1993. – 1787 p.
264. Webster's New World Thesaurus / Charlton Laird. – N.Y. : New American Library, 1971. – 677 p.
265. Webster's New World Thesaurus / Charlton Laird. – N.Y. : Fawcett Popular Library, 1974. – 530 p.